

VÉGHLES VÁRA.

IRTA :

MATUNÁK MIHÁLY.

(Lenyomat a „Garamvidéke“-ből.)

1904.

Kreisler József, Breznóbánya.

Véghles vára.

Ha az ember a budapest-ruttkai vasuti vonalon utazva, Zólyom vármegye területére jut, a pályától balra csakhamar szép kép tárul el szeme előtt; az Osztroski-Vepor hegység egy meredek, bazalt szikla nyulványán, gondosan művelt üde zöld erdők s bársonyfűvű rétektől környezve, koronaként egy fedelmi lovagvár büszkélkedik, mely számos királyunk, főurak, daliás vitézek alatt sok küzdelmes, de szép napot is látott s melyet ősrégi időktől fogva hatalmas birtok ural.

E vár **Véghles vára** s Nemeskéri Kiss Miklós nagybirtokos és 1848-49-iki szabadságharcunk egyik kiváló hősnének és honvéd ezredesének tulajdona.

Ennek a várnak, melyhez sok kedves emlék köt, rövid történetét mondjuk el azon gyér és hézagos adatok alapján, melyeknek birtokába több évi kutatás után sikerült jutnunk.

* * *

Véghles neve ó-szláv eredetű s vagy annyit jelent, mint *kilátás*, (régí néven 1299. óta *Öygles* alakban jön elő; az ó-szláv nyelvben

a *viglad*, *vygled* = výhlad annyi mint kilátás) mert a meredek hegynyulvánnyról, melyen a vár áll, gyönyörű kilátás nyílik az alatta elterülő északi és keleti tájékra, vagy pedig annyit is jelenthet, mint hegy, domb. *emelkedettebb hely*. (Turóczmegye felső részében *vyglaš*-nak nevezik az emelkedettebb helyet, dombot. Véghlest tótul ma is *Vyglaš*-nak nevezik: Véghles nevének magyar leszármaztatásai a *végles*-, *végvár*-ból, mivel t. i. a török világban végvár, végles volt, vagy a *vigles*-, *vigvár*-ból, mivel Mátyás király sokat mulatott, vigadott benne s állítólag Véghlesen vette az örvendetes, *víg* jelentést, hogy természetes fia, Hollós János született stb., minden alapot nélkülöznek, mert, Véghlesnek már Mátyás király uralkodása s még inkább a török-világ előtt réges-régen, megvolt a *Vygles* neve. V. ö. Bél Mátyás: Notit. Hung. II. köt. 491. l. Sasinek F. V.: Vygleský hrad. Slovenský Letopis. I. köt. 285—291. II. Az utóbbinak néhány érdekesebb adatát felhasználtuk, a téveseket egyszerűen elhagytuk.

Véghles vára először 1299-ben említettik *Vygles* néven (*arx Vigles*. 1299. Fejér Gy.: Codex Diplom. VII. 3. 115.) s *ekkori urai a keresztetes lovagok* (Cruciferi) voltak, mert erről nemcsak Pázmány Péter, esztergomi bíboros érsek tesz említést, ki történelmi adatait egy, már 1397-ben létezett kéziratból merítette, (*Vigles*: In Strigoniensi Dioecesi. Dicitur fuisse Cruciferorum.) (Véghles: az esztergomi egyházmegyében. Állítólag a kereszteseké volt). Acta et decreta synodi dioecesanæ

Strigoniensis auctoritate Illmi ac Rmí Dni Petri Pazmany Akppi Strigoniensis celebratae Tyrnaviae, Anno Dni 1629. die 4. Octobris et sequentibus. Szelepcsényi György érsek 1667-ik évi kiadása, 131. lap. Péterfy: Sacra Concilia Eccl. Rom. Cath. in Regno Hung. Posony. 1742. 285. l. Szentiványi M.: Curiosiora et selectiora variarum scientiarum Miscellanea. Nagyszombat 1702. P. I. Dissert. Paral. Catalog. 57. p. 125. „Végles, olim Cruciferorum“ (Végles, hajdan a kereszteseké), hanem a pápai tízedszedők 1332-1338-ik évi jegyzéke is a zólyommegyei plébánosok között említi Pált, a keresztesek falvának plébánosát, mi csak a végles-váraljai plébánosra vonatkozhatik. (Ez nem vonatkozhatik a nagyszalatnai plébánosra, mely község temploma a szent kereszt felmagasztaltatásának tiszteletére és czimére van felszentelve, mert az említett pápai tízedszedők lajstroma a „de villa Cruciferorum“ (a keresztesek falvának) plébánosát világosan megkülönbözteti a „S. Crucis in Solio“ (a zólyommegyei szent kereszt falvának, tehát Nagyszalatnának) plébánosától. Theiner: Monum. Hung. I. 573.) Azonkívül Miklós, a szomszéd Zolna plébánosa, 1347-ben a budai keresztesek által iratta át privilegiumát, mi arra vall, hogy a XIV. században a keresztes lovagok voltak e vidék, vagyis a végles-i uradalom tulajdonosai. (Schematismus Historicus Dioeces. Neosoliensis. 1876. 213. l.)

Bizonyos tehát, hogy a keresztes lovagoknak a XIV. században volt itt váruk és

kanoniájuk, káptalanjuk. (Tuxhoffer-Czinár : *Monasteriologiae Regni Hung. Lib. II. 192.* E mellett bizonyít a Krivány-Gyetva melletti hegynek a mostanáig is fennmaradt neve a Mních — Mönch — szerzetes — barát.)

Véghles vára és uradalma azonban nem-sokára, még e században, az Anjou-házbeli királyaink tulajdonába ment át, kik sokat építettek a váron, a mint azt sok, mai napig is a vár főépületének különösen a kápolnai falán látszó Anjou-liliomok mutatják.

Vajjon azonban ez a tulajdonos-változás még Nagy Lajos király, vagy később Nagy Lajos leányának férje, Zsigmond király alatt történt-e, nem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy Véghles Zsigmond alatt már nemcsak királyi vár, de királyi tartózkodási hely is volt. Zsigmondnak nem egy okirata Véghlesen van keltezve. Így 1397. szept. 5. 1400. (Cod. Dipl. X. 2. 83.) 1406. szept. 3. és 8. midőn Garay Miklós nádor is a király kíséretében volt Véghlesen és szept. 7-én a Trencsén és Oroszlánkő területén tartandó vásárok tárgyában intézkedett (Wenczel Gusztáv: *Stibor vajda. Bpest. 1874. 139. l.* továbbá 1410. jan. 13. és május 1-én. (Cod. Dipl. X. 2. 478. 4. 486. Rácz Károly gyűjteménye a M. T. Akadémia levélt. X. 5. 46. Slov. Letopis. I. 197. 216.

Képzeltető, hogy a hatalmas király milyen fényes kísérettel jelent meg Véghlesen, mily gazdag lakomákat rendezett előkelő

Képzeltető, hogy a hatalmas király milyen fényes kísérettel jelent meg Véghlesen, mily gazdag lakomákat rendezett előkelő vendégei számára királyi várában s hogy mily víg, zajos vadászatokat tartott annak ős rengetegeiben.

1424-ben Zsigmond Véghles várát és a hozzá tartozó Nagyszalatna, Ocsova, Zolna, Szebedény, Cserény, Csécsény és Lehota (talán valamely, Gyetva előtt és helyén, egykor létezett kisebb község. Gyetvát különben, mint látni fogjuk 1638-ban Csáky László gr. alapította. Addig kisebb telep, lehota, gyarmat lehetett helyén) községeket feleségének, Czilley Borbála királynénak. adományozta. nászajándékul. (Magy. Tört. Tár IX. Schems Hist. i. h. Később Körmöcz, Selmecz, s máa említett bányaváros bányáit is adományozt neki a körmöczi pénzverés jövedelmévegyütt. Ezenkívül kir. adományban birta Zólyom és Lipcse várakat és uradalmait, Korponát Trencsénmegye kir. várait, Diósgyőrt, Miskolczot és Szandát, Tolna várát és a becei kúnok szigetét. Schönherr Gyula: Az Anjon-ház örökösei. Szilágyi S. A magy. nemz. tört. III. k. 607—608. II.)

Borbála királyné is többször tartózkodott Véghles várában. Igy 1432. november 25-én Véghlesről értesítette Körmöczbánya városát, hogy bajmóczi Noffry János jelentése szerint Giskra János cseh vezér, hussitaival Privigye ellen vonult s meghagyta a városnak, hogy a többi bányavárossal (Selmecz,

Besztercze-, Baka-, Ujbánya, Béla- és Libetbánya) siessen Noffry segítségére s a hussiták ellen védelmezzék a bányavárosok vidékét is. (Körmöcz sz. kir. főbányaváros levélt. I. 26. 1. 7.)

Azután Erzsébet királyné, Albert király neje, birta Véghlest, melyet 1440. augusztus 5-én 5000 magyar arany-forinton Ebersdorfi Reinprechtnek és utódainak engedett át, oly feltétel alatt, hogy ez Marich Staincz várát és városát tartozékaival egyetemben átengedi neki. (Teleki: Hunyadiak kora. Pest. 1853. X. 88.)

Ebersdorfi Reinprecht azonban csak egy évig volt Véghles birtokában, mert Erzsébet 1441-ben Henning és Jodok (a neczpáli Justhok öse) testvéreknek adta oda Cserépvárért 4000 aranyban. (A neczpáli Justhok levéltára F. I. N. 5. Sasineknél i. h.)

Jodok az V. László és I. Ulászló királyok között folyt háborúkban amahhoz ragaszkodott Giskra oldalán, (Archie im Königr. Galizien und Lodomerien. Wien. 1867. S. 197. Magy. tört. Tár. II. 208. l.) míg át nem pártolt Hunyadi Jánoshoz, az ország kormányzójához, ki 1451-ben nemcsak megbocsátott neki, hanem magyar nemességre is emelte. Nemsokára ismét Lászlóhoz csatlakozott, ki Véghlest 2000 új aranyban adományozta neki. (A neczpáli Justhok levélt. I. 14. 21.) László halála után az osztrák Frigyes pártjára állt, ki 1460-ban 7000 aranyban birta neki Véghlest. Végül Mátyás király hű-

ségére tért, ki 1465-ben 6300 aranyban megerősítette számára Véghles inscriptioját. A féktelen Jodok sok rablást, erőszakoskodást követvén el, Mátyás király 1467-ben megfenyegette, hogy kikergeti véghlesi fészkeből, ha féktelenkedéseivel fel nem hagy s a rablott jószágokat vissza nem téríti. A fenyegetésnek meg volt a kellő hatása, mert Jodok az elvett kincseket visszaadta a templomoknak. (Ugyanott F. II. 1. 5. 6.)

Mátyás király azután nem sokáig hagyta Véghlest a javithatatlan Jodok birtokában, hanem egy ideig maga bírta és nem egyszer lakta is, később pedig zálogjogon a zemplénvármegyei Ráskay-családnak adta, mely egészen a Zápolyay János és I. Ferdinánd királyok közötti versengésig bírta. Nagyon valószínű, hogy még Ráskay Balázs kapta, kit Mátyás nagyon kedvelt. Alatta a budai vár kapitánya volt s később, mint Korvín János herceg hive, tárnokmester lett és Füleket várát kapta. 1517-ben halt meg. Fia, *Gáspár*, II. Lajos király főkamarása, tárnokmester és temesi főispán volt. — 1526-ban Zápolyay János királyhoz szegődött, ki Nógrád vármegye főispánjává tette. Testvére, István, ugyan ezen méltóságot viselte. (Négyesy László: Ráskay-család. A Pallas Nagy Lex. XIV. k. 409. 1.)

1530. körül I. Ferdinánd a bányavárosok vidékéről kiszorítván János királyt, *Thurn Kristóf báró*, II. Lajos özvegyének, Mária királynénak zólyomi kapitánya, főispánja és

kamaragrófja, egymás után elfoglalja János király hiveinek birtokait. Így Ráskay Istvántól Véghlest. a Lipcseyektől és Dócziaktól Lipcse várát s Verbőczy Imre tolnai főispántól, Istvánnak. a magyar törvénykönyv szerzőjének fiától, Dobronya várát. Elfoglalta pedig Mária királyné nevében, de tulajdonképen, mint az 1542. évi besztercebányai országgyűlés 10. t. cikke tanusítja, saját részére s nem is adta többé vissza, sőt halála után testvérei is bitorolták; pedig Véghlest illetőleg Ráskay magával Ferdinánd királlyal akkép egyezett ki, hogy Thurn e várát 8 hónap alatt adja vissza. Thurn azonban ennek ellenére épen e várát rendezte be saját lakásául.

Thurn Kristóf, mint a garam-szent-benedeki apátság kormányzója, 1534. december 23-án Véghles várában adta ki azon levelét, melyben Resler Farkas nevű németnek Kovácsi helységben egy elhagyott jobbágytelket adományozott felmentvén őt egyuttal minden teher s bíróság alul. 1535. okt. 26-án ugyancsak Véghles várában kötött alkut Thurn és Josephit Ferencz zengi püspök a szent benedeki apátságot illetőleg.

Az 1542. besztercebányai 10. t. cikkben a rendek e várak visszaadatását rendelték el s a 11. t. cikkben végső határnapul szent György napját tűzték ki. mely után a várak fegyveres erővel a kapitányok által szereztessenek vissza s makacs bitorlóik, mint örök hűtlenségbe esett személyek, bűnhődjenek.

A visszaadást az ez évi 6 t. cz. is sürgeti és sürgeti újra az 1545. évi 46. t. cz. is. De a Thurnok csak nem tágitottak, mert Bécsből titokban támogatták őket, félvén a János Zsigmond pártjának e vidéken való felülke-rekedésétől. Maga Ferdinánd király is ez ügyben kétszínű szerepet játszott. 1545. decz. 11-én Bécsben kelt levelével a Lipcsey-Dóczyak kérésére meghagyja Thurn Jánosnak, hogy adja vissza nekik okirataikat s irományaikat, „melyek Lipcse várának néhai testvéred, nagyságos Thurn Kristóf által történt elfoglalása idejében visszatarttattak és mint biztosan állítják, most is Végles várában általad és testvéred, nagyságos Thurn Antal által tartatnak és őriztetnek.” Midőn e levelet a szent-benedeki konvent kiküldöttje Végles várában Thurnnak átadta, ez megérté a levél tartalmából azt is, hogy ha azon irományok közt olyanokat találna, melyek a királynak, vagy testvérének, Mária királynénak kárára lehetnének, azokat tartsa vissza. Most tehát ez ellenkező parancs vételevel igére, hogy e két kir. levél mását s az okiratok jegyzékét a királynak be fogja mutatni s azután újabb parancs szerint fog cselekedni. Megjegyzi azonban már előzetesen, hogy ha vissza is kell majd adnia az okmányokat, azt bizony borra való nélkül „absque conventione et solutione“ (alku és fizetés nélkül) nem fogja tenni s hogy egyhamar ne is reménykedjenek. Megjegyzé még, hogy elfoglaltsága miatt ez irományokat még egészen át sem nézhette. (A szentbenedeki konvent levéltárának

adatai. Knauz Nándor: A Garam-melletti szent-benedeki apátság. Bpest. I. 97—101 ll.)

Midőn azonban Ferdinánd király hadvezére, Salm Miklós gróf 1549-ben az oligarcha Balassa Menyhárttól elvette Léva, Szitnya és Csábrág várakat, Véghles is a király birtokába került s az erőszakos Thurn testvérek kénytelenek voltak belőle kitakarodni. (Szitnya, Léva, Csábrág visszavételéről lásd Istvánffy Miklós: *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Coloniae Agrippinae. 1622. Lib. XVI. pag. 284—286.*)

Ez alatt a bányavidék állandó rettegés- és veszedelembé került az 1541-ben Budát, 1543-ban Esztergomot, 1544-ben Nógrádot. 1552-ben Drégelyt, Szécsényt, Bujákot, Hollóköt, 1554-ben pedig Füleket elfoglaló s mindinkább előre nyomuló török részéről s ekkor kezdődik Véghles várának is szép hadi szerepe.

Korpona városa már 1542. július 18-án kér segítséget Mária királyné bányavárosi biztosaitól a török és a féktelen Balassa Zsigmond ellen s megjegyzi, hogy ő is nem egyszer küldött már segílyt, a hova szükség volt; így az ellenség ellen Véghlesre és Ocsóvára s midőn a bányászlegénység fellázadt. (Német ered. fogalmazvány Korpona sz. kir. város levéltárában.)

1550. szept. 24-én spannendorfi Krabach György értesíti a 7 bányavárost, hogy a budai basa az összes szandzsákbégekkel kivonult a pesti oldalra s nagy hadi készületeket

tesz, hogy Szolnok várának erősítését megakadályozza. Mivel azonban a ravasz és gyors ellenségnek nem lehet hinni s könnyen feljöhet a bányavidékre, küldjenek segítséget Bakabányára, Korponára és Szentbenedekre; Véghles, Lipcse és Dobronya várnagyainak pedig írják meg, hogy jó vigyázásban legyenek s az esetleges veszély elhárítására a jobbagyságot is fegyver alatt készenlétben tartsák. (Ném. ered. Körmöcz levéltárában I. 26. 1. 60.)

1552-ben Maschko Menyhárt volt Véghleszen kapitány, ki az ez évi augusztus 9-10-iki szerencsétlen palásti csatába, melyben Ali budai basa, a drégelyi győző, a Teufel Erasmus császári vezér alatti, mintegy 10000-nyi hadat szétszórta s magát a fővezért is foglyul ejtve Konstantinápolyba küldte, hol a nagy Szolimán szultán zsákba varratva, őt a Boszporuszba dobatta, 250 német lovast vezetett. (Istvánffy i. m. 332. lap.)

Maschko után *Teiniger Egyed volt véghlesi kapitány, kinek 1554-iki véghles-vári számadásai*ből a következőket emeljük ki:

Ez évi júl. 1-én a martalóczok ellen fogadott drabantok fizetésére Beszterczebánya városától kapott 46 frt. 66 denárt, Selmecztől ugyanannyit, Gutt Erasmusz lipcsei várnagytól 44 frt. 61 d., okt. 29-én u. ettől 44 frt 72 d., összesen 182 frt. 65 dt. A véghles. uradalom jobbagyaitól: szept. 1-én Kulkó Zoli náról 13 frt. után 2 frt 60 d., 27-én az ocsovai bíró 12 frt 60 dt., okt. 2-án a kis-szalatnai bíró 2 frt 20 d., 3-án a nagy-szalatna-

biró 13 frt. 20 d., okt. 16-án az ocsovai biró 12 frt. 60 d., a nagyszalatnai biró 13 frt. 20 d., 18-án a micsinyeiek 3 frt., 29-én a zolnaiak 2 frt. 60 d., decz. 19-én a horhátiaiak 2 frt., összesen 66 frt. 20 dt; a besztercebányai kamarától aug. 30-án Khonritz Kristóf 54 frt., okt. 16-án Hohenwarter Farkas 27 frt., nov. 13-án 54 frt., összesen 135 frt. Az egész összeg kitesz 383 magyar frt. 85 denárt.

Teiniger ez évi júl. 1-én a következő 15 drabantot fogadta fel és küldte ki az erdőbe a lappangó martalóczok ellen: Skodný Pál vezető (Hauptman) 4 frt. havi zsoldal, Sebenszky Lőrincz 3 frt., Micsinszky Gergely, Micsinszky Máté, Hudecz Pál, Vozár János, Nagy Albert, Micsinyei Márton, Micsinyei Lőrincz, Sebenszky Fedor, Malinszky István, Becsei János, Ocsovai Péter, Holczmanovszky István és Schwecz Ambrus 2—2 frt. havi zsoldal.

A kapitány aug. 31-én a legénységnek, mely egy rablót fogott, 1 frt borraivalót adott, szeptember havában pedig két martalócz-féjért 2 frtot kapott áldomásra a legénység (Német eredetije a körmöczi levélt. I. 26. 1. 69.)

Ez évben Fülel vára elesvén, bégje meghódoltatja az egész felső Nógrádot, kivéve Kékkőt és Divényt és igényt tartván Zólyom vármegyére is, gyakran szólítja fel egyes városait és községeit meghódolásra s midőn ezek ezt megtagadják, betör és dúl, rabol szerteszét.

1556. febr. 12-én Hamzsa füleki bég két Dobronyához tartozó falut rabolt ki s per-

zselt fel, belőlük mintegy 300 embert rab-ságba hurczolt és sok barmot és más dolgot zsákmányolt. Balassa János zólyomi főispán és bányavidéki főkapitány Zólyomból kevés katonájával vagy 5 mérföldre a rabló törökök után sietett s utolérvén őket, néhányat közülök foglyul ejtett. A fogoly törökök ki-vallották, hogy Hamzsa bég Véghles terü-letere és Beszterczebányára betörést és portyá-zást akar intézni. Egy pribék (pribék, vagy kalauz, ki az ellenséghez szökött, pártolt s később visszatért) is, ki az imént Divénybe jött, ezt mint biztosat jelenti. Balassa a be-törés ellen segílyt kér a bányavárosoktól. (Balassa ném. ered. levele Zólyom, febr. 12. a körmőczi levélt. 79.)

Midőn pedig a szandzsákbégnek vitézeink ébersége miatt nem sikerült a véghlesi tartományba törnie, ez évi április 14-én a következő fenyegető és meghódolást követelő levelet adta ki:

„A szabad bányavárosoknak, Besztercze, Selmecz, Zólyom, Véghles, Korpona biráinak és polgárainak és azok közönségének és tarto-zékaiknak adassék.

Mi Hamzsabég, a győzhetetlen török császár ő felségének Felső-Magyarországban fő és generális kapitánya. Minden bányavá-ros és bányavidéki mezőváros stb. valameny-ni és egyes biráinak és polgárainak emlé-kezetül adjuk, hogy mi titeket a császári felségnek alávetvén, leveleink által igen gyak-ran intettünk, valamint most is levelünkkel komolyan megkeresünk, hogy már egyszer

észre térjetelek, mivel most kedvező arra az idő, hogy házaitek sértetlen fenmaradásáról s üdvetekről gondoskodjatok, mert különben a császári felség népei, kétségkívül már kiküldve, úton vannak, hogy e föld lakóit meghódolásra kényszerítsék. Talán bizony azt hiszitek, hogy tréfálunk. De bizonynyal meghigyjétek, hogy a már-már fenyegető veszély rátok érkezik. Legyen gondotok rá, miképen egyezhetnétek meg, mivel e földet a császári felség nekünk adta birtokul s nem akarnánk benneteket tűzzel-vassal meghódítani s megsemmisíteni; hanem azt akarjuk, hogy jólétben, sértetlenül és békében megmaradjatok, a mi nekünk is, nektek is alkalmasabb- és hasznosabbnak látszik. Mert ha a császári felség hadi népenek távollétében, mely ezen föld meghódítására küldetett ki, nem gondoskodtok magatokról, jelenlétében már késő lesz. Azért beszéljétek rá gyarmathi Balassa János urat is, mert mi nem akarunk titeket elnyomni, hanem csak azt akarjuk, hogy a maga idején a császári felségnek hivei és alattvalói legyetek. Ha talán azt hiszitek, hogy királytok ő császári felségét le tudja győzni, ti lássátok, ha véleménytekben csalódtok. Különben, ha a császári felségnek e földre kiküldött népei megérkeznek, még ha akarnátok is meghódolni, nem engedünk. Akkor meglátjátok világosan, mit használnak erdeitek torlaszai, mit városaitok emelt tornyai és épített falai, hacsak előbb a maga helyén, a harczmezőn szét nem veritek a császári felség hadait. Mert ha a

török torlaszaitokhoz ér, puskásaink szétszórják lovasságtokat s a hegyeken átmennek, miként a szarvasok a síkmezőn. Azért azt tanácsoljuk nektek, mert igazán sajnálnánk s veszedelmetekről meghatva intünk titeket, hogy hódoljatok meg, mert a császári felség többi meghódolt alattvalói (miként ez köztudomású) nyugodtan és békében birják házaikat, hogy ti is így biztosan és csendben birjátok lakóhelyeiteket. Ha jönak látjátok, küldjeteek közületek néhány kiválóbb egyént hozzánk hitetekre, a kikkel megegyeznénk, hogyan és kinck szolgáljatok. Ezt elvégezve, megint szabadon haza mehetnek. Minderre választ várunk. Éljetek. Kelt Füleken 1556. április 14. napján.

Az igen rossz latinságú levél eredetijét a bányavárosok követei elvitték Prágába a királynak s cseh nyelvre fordítva a cseh rendeknek is felolvastatták, mi felett ezek nagyon elszörnyűködtek, de a király a hűségre és kitartásra való buzdításán kívül más segítséget nem adott. (Másolat Kőrm. lt. I. 26. 1. 76. A követek ered. jelentése Prága. 1556. máj, 3. u. o. I. 34. 1. 30.

1557. nov. 11-én Rupprecht György zólyomi hadnagy értesíti a bányavárosokat, hogy éjjélkor a véghlesi várnagy azt jelentette neki, hogy a török a múlt éjszaka Divényváralját felégette s a mint hirmondója látta, mintegy 600 török még ott van. Mint-hogy az ellenség tudja, hogy Balassa nincs idehaza s hogy semmi ellenállástól sem kell tartani, féltő, hogy ha Véghles várát nem is

foglalja el, de megrohanhatja Szalatnát és Ocsovát, mi az összes bányavárosoknak nagy hátrányára szolgálna. Azért a távollevő Balassa nevében, ki Szentbenedeken van, kéri a városokat, hogy az ilyen kár és gyalázat megakadályozására segítséget küldjenek. (Ném. er. u. o. I. 26. 1. 57.)

Véghles vára 1558. január 10-én ismét urat cserélt. Ferdinánd király ugyanis a várat uradalmával együtt ruszkai Dobó Istvánnak, az egri hősnek inskribálta 20,500 frtért, azon megjegyzéssel, hogy mivel e birtok a bányák közelében fekszik, Dobó köteles legyen az erdők és vizek szabad használatát a bányászoknak megengedni, őket előforduló esetekben segíteni és élelmi szerekkel illő ár mellett ellátni. (Schmidt: Sammlung der Berggesetze. I. 311. Péch A. Alsó Magyarország bányaművelésének tört. Bpest. 1884. I. 225.)

Ugyanakkor kapta Dobó Léva várát és uradalmát is. (Den 8. Januarii anno 1558. di Herrschafft Lewa dem Herrn Steffen Dobo aus gnaden gescheneckt. Tört. Tár. 1894. 728. 1.)

A török azonban most sem nyugodott és folytonos rettegésben tartotta a többi között Véghles vidékét is.

Igy 1561. febr. 4-én Balassa János Zólyomból azt írja Körmöczbánya városának, hogy biztos értesülése szerint a törökök a tulsó oldalon, t. i. Véghles mögött, mivel az út az erdő felett most jó állapotban van, betörni és a szorosokat elzárni szándékoznak.

Azért kéri a várost, hogy tehetségéhez képest, küldjön mielőbb megfelelő számú drabantot a Véghles melletti Szalalnára, míg az út rosszabb lesz, míg olvadni fog, hogy azokat a legveszélyesebb helyek védelmére és őrzésére kirendelhesse, mivel a parasztság egyedül nem képes azt megtenni s ő nem is akarja magát rájuk bízni. (Ném. ered. Körm. lt. I. 26. 1. 115.)

Balassa János, hogy a főkapitánysága alá tartozó területet a törökök folytonos háborgatásaitól megmentse, 1562. márczius végén Korponán összegyűjtven vagy 10.000 főből álló hadat, április 1-én megtámadta Szécsény várát, de vállalata nem sikerült, mert 4- és 5-én teljes vereséget szenvedett s hadserege, csekély részét kivéve, a véghlesi helyőrséggel együtt részint leváगतott, részint pedig fogságba került. (A véres csata leírását l. Kath. Szemle. 1899. IV. füz. 596—612 ll. a „Török-magyar harczok az északnyugati Magyarországon cz. tanulmányomban).

Miksa főherczeg, Magyarország kormányzója, április 15-én Linczbén kelt levelében Dobót bizta meg a bányavidék védelmével. (Latin ered. Körm. lt. I. 26. 2. 128. A főherczeg Trencsén vmegyét csak júl. 26-án értesítette erről Bécsből. Lat. ered. Trencsén vm. levéltárában).

Dobó, ki első-sorban a legveszélyeztetettebb Korponára sietett, a bányavárosok követivel május 7-én a Radvány melletti Királyfalván hadi tanácskozást tartott, melyen a többi közt elhatározott, hogy Véghles és Kékkő

körül nyári időben a martalóczok ellen 200 gyalogost kell tartani. (Német fogalmazv. Körm. lt. I. 26. 2. 131.

Ezután meglátogatta véghlesi várát és uradalmát is, melynek kapitányává unokaöcscsét Zeleméry Lászlót, Zeleméri, János és Dobó Anna fiát, tette és június 2-án a bányavárosok jobb védelmi állapotba való helyezése céljából Véghles várából kérdést intéz hozzájuk. hogy mennyi löpora, hány és milyen ágyuja van a városoknak, hogy azután a szükséghez képest ágyút és löport küldhessen nekik. (Latin er. Körm. lt. I. 26. 2. 165. Dobó Barsmegye főispánjának, a bányavárosok főkapitányának s ő-csász. felsége tanácsosának írja magát).

Június 6-án szintén Véghlesről hívja fel a bányavárosokat, hogy őrséget küldjenek a bányavégekre, különösen Korponára, mivel e hely a katonaságban teljes hiányt szenved. Ő felsége megparancsolta neki, hogy fogadjon fel 200 gyalogost, kiket fel is fogadott s a fizető mesterek egy óra már ki is adták nekik a zsoldot. Eltelvén azonban a hónap, 100 közülök már távozni akart, ha ő saját fizetéséből nem lett volna kénytelen nekik Korponára újabb havi zsoldot küldeni. (Latin ered. u. o. 163. E levelében Zólyomvármegye főispánjának is írja alá magát).

Az 1563-ik évi országgyűlés elrendelvén a dunáninni kerületben is egy országos főkapitányság felállítását, 1564. elején első generálisa, zerdahelyi Dersffy István Dobótól átvette a bányavidék feletti katonai jog-

hatóságot. Mindazáltal Dobó ezután is, mint barsi főispán, Léván élénken érdeklődött a honvédelem iránt.

Igy pl. 1564. márcz. 8-án Léváról ezt a figyelmeztető magyar levelet intézte Ujfalussy Ferencz korponai kapitányhoz s a városhoz:

„Vitézlő urak nekünk tisztelendő barátaink. Üdvözetünk és magunk ajánlása után. Az esztergomi bég általköltözött (a Dunán), Nógrádban megyen, az szegénységet, kapával, ásóval és tekenyvel (t. i. hogy hozzanak) hirdeti. Azt is mondják, hogy valami kástélyt akarnak építeni. (Drégely-Palánk). Mindazáltal vigyázzatok és őrizkedjete, mert bizony, nem tudjuk, hova vagyon szándékok. Selmeczen is kegyelmed izenje meg mindjást, hogy ők is vigyáznának. Ha mit értend kegyelmed felétek, írja meg kegy., ha ezután érthetek, kegyed tudtára adom. Isten tartsa meg kegyelmedet.“ (Másolat u. o. 177).

Zeleméry László, Dobónak véghelesi várnagya ez évi április hóban Véghelesnél egy a törökkel vivott csatározásban *szép jelét adta vitézségének, midőn 100 portyázó török lovast elűzött a vár környékéről.* („Ir weist euch zuerindern, wie sich die Zeiten unnd leüff gemainer Cristenhait Erbfeindts des Türggen halber spärlich erzaigen, danner sich an mer Orten versamlet, auch bey dem Wiglosch die vergangenen Wochen, mit 100 Pferden ain Anrennen (doch Gott lob ausz sonnderer Schickung seiner göttlichen Almechtigkait, und des erlichen Ritterlichen Manns Herrn Ladislauen de Zelemer Burg-

grafen daselbst auf, Wiglosch, gegenwör) mit wenigen Nucz der seinigen gethan.“ A kir. biztosok levele. Beszterczeb. 1564. ápril. 25. Ered. 175.

Erre a beszterczebányai kir. biztosok ápril 25-én meghagyták a bányavárosoknak, hogy miután a kerületi főkapitány (Dersffy Nyitrán) távol lakik s hogy e miatt a bányavidéknek a nyugtalan és garázda ellenségtől valami baja ne legyen, a városokban és a vidékükön levő uradalmakban szemléket tartsanak a polgárság, bányamunkások és más alattvalók felett, kivétel nélkül, védelemre szólítsák s az alkalmas személyeket összeírják, ezt az összeírást titokban tartsák, hogy a török meg ne tudja, s azt a következő gyűlésre melyen a követek által meghívandó főkapitány is talán jelen lesz, hozzák el, hogy a városok és uradalmak biztosan tudják, mily nagy haderő áll e vidék védelmére s azután valami jó hadi rendszabályzatot is kell kidolgozni, hogy a veszély idején mindenki tudja, hogy kell a krétatűzzel (mit Kreudenfeuer), figyelmeztető lövésekkel, harangkongatással jelt adni az ellenség közeledéséről s hogy jőjjön az egyik vidék népe a másik segítségére

Ez a gyűlés a király parancsából május 14-én tartatott Selmeczbányán. Jelen voltak Dersffy kerül. főkapitány, Dobó István barsi főispán, Balassa János zólyomi főispán és kapitány, nagylucsei Dóczi Gábor Zsarnóczáról, Praunfelkher Ádám János, Rubigall Pál, Khuepacher Kristóf és Ygl Vilmos királyi

(U. o. Miksa király 1564. május 6-án Bécsben kelt levelében ugyanezt parancsolja a bányavárosoknak. Ném. ered. u. o. 174.)

Ez a gyűlés a király parancsából május 14-én tartatott Selmezbányán. Jelen voltak Dersffy kerül. főkapitány, *Dobó István* barsi főispán, Balassa János zólyomvárm. főispán és kapitány, nagylucsei Dóczy Gábor Zsarnóczáról, Praunfelkher Adám János, Rubigall Pál, Khuepacher Kristóf és Ygl Vilmos királyi biztosok; továbbá Zeleméry László véghelesi kapitány, Névery Mátyás a bányamunkások kapitánya és a hét bányaváros követei.

A gyűlésen a következő elővigyázati rendet állapították meg:

1) A lelkészek intsek hiveiket, hogy istenfélő életet folytassanak, bűneiket töredelmesen megbánják és ájtatosan imádkozzanak s akkor bizonyára Isten megvédi őket.

2) Minthogy a főkapitány Nyitrán székel addig is tehát, míg megérkezhetik segítségkre, a veszedelem esetén helyettesének engedelmeskedjenek.

3) Minthogy a törökök betörése minden nap várható, azonnal szervezzék a birtokok és városok alattvalóikat, osszák csapatokba, nevezzenek ki számukra kapitányokat, zászlótartókat, tizedeseket, hogy a veszély esetén mindenki tudja, kinek engedelmeskedjék.

4) Tartsanak megbízható kémeket, kik őket az ellenség terveiről s mozdulatairól előre értesítsék.

5) Hogy az ellenség közeledtét az egész környéknek gyorsan hírül lehessen adni, a következő helyeken állandóan örök tartandók, kik az ellenség közeledését tüzzel és lövésekkel jelezni tartoznak, és pedig Csábrág mellett a (Drieno hegyen), Korponán az őrtoronyban (az úgynevezett Tarisznyaváron), Szitnyán, Selmecz mellett a Hársfahegyen, Zólyom mellett a *régi vár helyén* (Pusztavár); a véghlesi és levai uradalmakban Dobó István már elrendelte a tűzörségeket; Besztercebánya a Tawgoschwald nevű magas hegyen és a Garam melletti Samersla hegyen (Vartovka), Libetbánya mellett a Hohenstein nevű magas hegyen, a lipcsei uradalomban a Luczatővel szemben levő hegyen.

Őrség állott a szentkereszti völgyben a régi vár helyén, a meleg fürdő (Vihnye) vagy az üveghuta (Szklenó) felett és a Breznicska feletti régi vár helyén, honnan Zsarnóczára és Szent-benedekre lehet látni.

A tüzeket csak akkor kell meggyújtani ha biztos hír érkezett, hogy az ellenség közeledik. A tűz mellett egy lövés óvatosságra int, két lövés azt jelenti, hogy az ellenség már nem messzire van, három lövés pedig, hogy már a terület határát átlépte. Ez utóbbi esetben mindazok, kik a városok és várak őrségére nem szükségesek, azonnal siessenek a következő gyülekező helyekre: a besztercebányaiak, libetbányaiak, breznóbányaiak, véghlesiek, lipcseiek és liptóiak Zólyomba; a szentkereszti völgy lakói: Dóczy alattvalói, továbbá a körmöcziek, bélabányaiak, ujba-

nyaiak és a körülfekvő vidék népe, azon esetben, ha a török Bakabánya, vagy Korpona felől akarna betörni, Selmeczbányára, ha pedig Szentbenedek felől, Zsarnóczára és ott jelentkezzenek a főkapitány helyettesénél. A bányamunkásokat illetőleg a főkamaragróf, vagy a beszterczebányai prefektus fogja esetről-esetre meghatározni, hogy Névery kapitány alatt hány ember vonuljon ki a gyülekező helyre, hol Névery is az ő embereivel a főkapitány, vagy helyettese parancsainak engedelmeskedni tartozik.

A jelző tüzek és lövések mellett a nép fellármázására régi szokás szerint a harangokat is lehet használni.

6) A városok és a várak birtokosai a főkapitánynyal és egymással minden hirtelével által is közöljenek.

7) Az összegyűlt nép között kellő rend tartassék, ne engedtessék meg, hogy az egyik nemzetiség a másikat szidja, gúnyolja, tilos legyen továbbá a káromkodás és minden erőszakoskodás.

8) Minthogy őfelsége a bányavárosok őrzése végett 200 drabantot rendelt ide, ezeknek kötelessége lesz állomáshelyeik körül folyton őrzőjáratokat tartani és az ott kóborló martalóczokat és törököket elűzni, vagy elfogni. E 200 ember közül 100 Szalatnára, 50 Dobronyára, 30 a Szitnyára és 20 Ujbányára rendeltetik.

A zsákmány, melyet a törököktől és martalóczoktól elvesznek, a legénység között osztandó ki, miután a kapitány megkapta belőle a maga részét.

Minden élve elfogott martalóczért 10 frt. jutalomdíj jár, a megöltekért pedig, kiknek fejök bemutatandó, fejenként 2 frt. Az elfogott törököket a tőlük nyerhető fontosabb hírek miatt életben kell hagyni és a főkapitányhoz bekisérni. Az őrség ne járjon a határon túl az ellenség földére, kivéve ha rablókat üldöz. (A selmeczi bányaigazgatóság levéltárából közli Péch A. i. m. I. 241 — 3).

Az intézkedések sok bajtól óvták meg a hódolatlan területet, de így sem sikerült minden betörést megakadályozni s 1566. október 29-én is a törökök Ocsovát teljesen kirabolták és feldúlták. (Kirchenhistorien a beszterczebányai vár. lt. közli Sasinek Slov. L. III. 285).

Decz. 15-én Beszterczebánya városa panaszkodik a Körmöczbányához intézett levelében, hogy Dobó, vagy véghlesi várnagya, Zeleméry László, az erdőben levő utat, mely el volt torlaszolja, tisztíttatja, hogy haszna legyen az úton szedett vámból; minélfogva attól lehet félni, hogy a nyitott úton a török ismét betörést intéz feléjük. (Ném. ered. Körmöcz. lt. I. 26 3. 383.)

A bányavárosoknak Körmöczön, decz. 18-án tartott közgyűlésén ez szóba is került s a libetbányaiak is kifejezték e fölötti aggodalmukat. Minek folytán a közgyűlésből írtak Dobónak, hogy az utat hagyja eltorlaszolja. (Protocollum Septem Civitatum Montanarum P. 16—18. Körmöcz. levélt.) Ez évben Zeleméry nagyobb mérvű erőditéseket eszközölt Véghles várában. Ugy látszik azt

a két tornyot építette, melyeken két kőtábla van befalazva ezen feliratokkal: „Ladislaus de Zelemer procuravit. Anno Domini MDLXVI. és Ladislaus de Zelemer et Fratres eius procur. Anno Domini MDLXVI.

Miksa király azonban ezután nem sokáig hagyta Véghlest és uradalmát Dobó István kezében, mert a zálogösszeget, melyben Dobó a várat birta, a király kifizette neki s 1568. január 1-én Véghlest összes tartozékaival 21,726 frt 7 $\frac{1}{2}$ denár összegért *gyarmati Balassa Farkasnak* inscribálta, csász. és kir. szavával biztosítván őt, hogy a birtokot tőle és utódaitól addig el nem veszi, békés birtokában hagyja s bárki ellen is megvédelmezi, míg általa, vagy utódai által a mondott összeggel ki nem elégíti. Balassa kötelességévé teszi azonban, hogy a vár jobbágyait szabadságukban meghagyja s rendkívüli adóval és szolgálatokkal őket nem terheli; továbbá az erdőket csak annyiban használhatja, amennyiben a fára neki magának vagy alattvalóinak szüksége van, a bányaművelést és kutatást a birtok területén minden kifogás nélkül megengedi, sőt pártolni köteles; az élelmi szerekkel kereskednie nem szabad és termésének feleslegét folyó áron Beszterczebányára szállítatni tartozik. A várat teljes leltárával, a még pedig azon mód a hogy kapja, hiány nélkül mondott összegért visszaadni köteles. A vár kapitányai a király hűségére legyenek felesketve s a várat összes tartozékaival a király és utódai számára fogják fentartatni. Ha a király vissza akarja venni a vára,

három hónappal előbb tudtára adja. (A Selmeczi bányaigazgatóság levéltárából a latin másolatot közli Péch i. m. I. 471—473 ll.)

A mint Véghles urat cserélt, Zeleméry, Dobó rokona is ott hagyja a vár kapitányságát s később Érsekújvározt találkoznak vele, mint az esztergomi érsekség jószágkormányzójával. (Protocollum Septem Civitatum Montanarum p. 362. a körm. levélt. Jedlicska Pál: Adatok erdődi báró Pálffy Miklós, a győri hősnek életrajza és korához 1552—1600. Eger. 1897. 107—287. ll.)

Megjegyzendő, hogy ez időben Véghles vár alatt a Szalatna folyó fel volt duzzasztva s a mostani rétek helyén egész a Rohi hegyig viz, tó volt. A Krivány, Psztrusa felől vezető országút, nem mint most közvetlenül a vár mellett vezetett, hanem a Samilovecz hegy azon behorpadásán, a hol most, az út a vár felé kanyarodik s azután a Krvavnik alatt a Szalatna bal partján, a mostani viczinális helyén s a Kobelovecz alatt. A másik út Ocsovára túl a tavon, a Rohi alatt vezetett.

A samiloveczi út, távol lévén a vártól, könnyen meg volt közelíthető a füleki török által. Hogy ezt megakadályozzák, néha, nagyobb veszély idején kivágott fatörzsekkel és galyakkal torlaszolták el. Ez ellen a bányavárosok panaszkodván, hogy a Véghles mögötti részekből, a felső Nógrádból nem szerezhetnek be élelmi szereket, Dersffy István, dunáninneni ker. főkapitány itt egy őrtornyot akart építtetni s bele néhány tized pusztát helyezni, hogy így az út nyitva s a török ellen őrizet alatt legyen.

E czélból 1568. márcz. 6-án Korponáról, hol szemlét tartott, a bányavárosokhoz a következő magyar levelet intézte:

„Hiszem, hogy ti kegyelmeteknél nyilván vagyon, mivelhogy Zólyomvármegye az én írásomra ilyen deliberációt tett volna az út megnyitása felől, ki ti kegyteknek nem kárára, hanem hasznára következő, hogy egy tornyot építsenek és abba jó strázsát tartsanak, mely út-felnyitás sok rendbéli dologért leszen hasznos. Azért ajánlották magokat az nemes uraim, hogy ők semmiből ki nem vonzzák magokat, az mi annak az építésére szükség leszen. Így ez okkal, hogy az urak és az szabad városbeliek, úgy mint ti kegytek, magokat ki ne vonják ez közönséges jóból, hanem együtt az nemes uraimval értse ktek magokat és gondot reá viselvén, mindjárást megcsináltassa ti ktek, mert az szükség mutatja. Ezt így deliberáltuk az ő felge komiszáriusival, mely dolog ő felgének is tudtára vagyon; mely deliberáción Soós János uram is az viczeispán ott volt. Ti ktek hozzá küldjön, minden volta képen megérte ti ktek, mint volt az dolog és az végzés. Azért ő felge nevével intem ti kteket, és én magamtul kérem ti kteket, hogy ti ktek ennek az megcsinálásából ki ne vonja magát, mert azelőtt is ti ktek, az mi az közönséges jót illette, semmiből ki nem vonta magát ktek. Hiszem, hogy mostan is azt miveli ti ktek, az mi az urunk ő felgének országának megmaradására és ti kteknek és mindnyájunknak javára leszen.“
(Ered. Körm. levélt. I. 26. 4. 444.)

A német bányavárosok azonban, melyek már a XIV. századtól kezdve szoros szövetségben voltak egymással s valóságos külön államot képeztek az államban, mindég szerették magukat a vármegyék nemességétől s a végbeli magyar kapitányoktól elkülöníteni s a honvédelemre nem szerettek áldozni pénzt annál kevésbé vért, tagadólag válaszoltak a főkapitánynak. Azért ő márczius 21-én Nyitrából újra kéri a városokat, hogy segítség felépíteni a tornyot; mert higgyék el, hogy eljön még az idő, a midőn a torony nem kárukra, hanem hasznukra lesz. (Ném. ered. u. o. 447.)

Dersffy a királyt is értesíté, hogy a városok vonakodnak a toronyépítéshez járulni. Miért s ez márczius 31-én Bécsből inti őket hogy önként és vonakodás nélkül nyujtsák ehhez segélyöket. (Ném. ered. u. o. 443. Különös, hogy a király levele csak április 15-én lett Körmöczön bemutatva. Hevertették a levelet, hogy ezzel is elhuzzák az ügyet.)

A zsugori városok azonban, a helyett, hogy a főkapitánynak s a királynak engedelmeskedtek volna, követeket küldtek az udvarhoz s kérték, hogy tekintettel szegénységökre s a torony felépítéséből azáltal eredhető veszélyökre, hogy a török azt elfoglalhatja s akkor még inkább s gyakrabban rájuk jár, ejtse el a toronyépítés eszméjét.

S a király április 16-án kelt levelében parancs helyett ismét magyarázatokba bocsátkozik, hogy a torony hasznukra lesz, mert a védett úton könnyebben szereshetik be élelmi

szereiket s újból inti őket, hogy önként nyujtsák ehhez segélyöket, hogy a nemesség s a vármegyék ne legyenek kénytelenek határozatukat visszavonni. Különben is semmi különös nagy dolog nem lesz ott, mert a király kész a falak építésének költségeit viselni s a mész végett s már intézkedés történt. (Ném. ered. u. o. 442.)

De a városok nem nyugodtak bele ebbe s április 16-án úgy Selmech, mint Besztercebánya is tanácsokkal szolgálnak Körmöcz főbányavárosnak, hogy kellend megíusítani a torony építését.

Az első szerint ő felsége helytelenül van informálva, hogy a torony a városok javára szolgálna s a követek által értésére kell adni, hogy házi, saját dolgaikra való kiadásokkal annyira ki vannak meritve, hogy nem segíthetnek idegen helyeket építeni. Ugyanezt kell Desffynek is megírni. (Ném. ered. Körm. lvt. 451.)

A másik meg felkérte Dreiling Ulrikot, a besztercsei rézvállalat osztrák igazgatóját, — az alsó auszriai kamara ezen emissariusát, hogy ő is rajta legyen, hogy a „felesleges és veszélyes toronyépítés, mely a szegény városok, az egész vidék és kerület még nagyobb romlására szolgálna, szüntettessék be. S azután hogy is lehetne oly tornyot őrséggel ellátni, őrizni s fentartani, mikor arra 20 ember kevés s őrzésére a jelenlegi gyalogkapitány sem akar oly kevés haderővel vállalkozni. Balassa Farkas saját érdekében, nagyobb vámbevétel végett erőlteti ezt a dolgot

s nem a városok és más szegény emberek javára. Azért Dreiling tanácsa szerint ilyen értelemben kell informálni a királyi biztosokat s egyuttal a királyt követek útján fel kell kérni, hogy ne engedje meg az őrtorony építését. (Ném. er. u. o. 455.)

A bányavárosok május 5-iki körmöczi közgyűlésén újból napirenden volt a véghlesi őrtorony építésének ügye s megállapodtak a biztosokhoz intézendő irat szövegére nézve. (Ném. másolat. u. o. 460.)

A biztosok jún. 27-én értesítik a városokat, hogy a király e hó 7-én meghagyta nekik, hogy birják rá őket, hogy a Véghles felett emelendő őrtorony építésétől ne idegenkedjenek. (Beszterczebánya. Ném. er. u. o. 453.)

Augusztus 21-én Dersffy főkapitány Bécsben hirtelenül meghalt (Protocollum Sept. Civit. Mont. p. 58. Körm. levélt) s így nem volt, a ki a városokat a toronyépítés dolgával zaklatta volna. Mindazáltal ezután is kísértett az eszme s okt. 1-én azt írják Bécsbe követeknek, hogy kérjék meg a királyt, hogy a még Dersffy s a biztosok által szándékolt őrtorony építése alól mentse fel őket, mert az felesleges, költséges s hozzá veszélyes is. (Ném. fogalm. u. o. 482.)

Még egy történeti adatunk van, melyben a Véghles mellett építendő torony említettik s ez a Beszterczebánya városnak 1573. szept. 24-én kelt s Körmöczbányához intézett ama levele, melyben azt jelentik, hogy az előtte való napon Ygl Vilmos, rézvállalati igazgató,

egy neki szóló császári parancsot küldött át nekik, mely szerint ő felsége meghagyta neki, hogy tudakolja ki, vajjon meglehetne-e nyitni a véghelesi erdő feletti utat, mivel némely nemesek panaszkodnak a kerülő hosszú út miatt s Véghelestől körülbelül fél mérföldnyire lehetne-e építeni egy őrtornyot, melybe 30-40 hajdú volna elhelyezendő őrségnek. Eparancsra nézve hallani akarja az ő véleményöket. Mivel pedig a mult időben a városok tartottak ez ügyben gyűlést s az erről szóló jegyzőkönyvi másolatot sehol sem találják, küldjék meg azt nekik, hogy az igazgatót tájékoztathassák a városok véleményéről. Mert szerinte sem tanácsos, hogy az út az ellenség előtt el legyen torlaszolva s ha a torony fel is épül s 30—40 hajdu helyeztetik bele, az ellenség ezeket megkerülve, más oldalon törhet erre a szomszédságra. (Ném. ered. Kőrm. lev. I. 26. 5. 721.)

Hogy ezen őrtorony felépült volna, arra nézve adataink ugyan nincsenek; de hiszszük, hogy igen. Legalább a Samiloveczen, épen az egykor arra vezetett út felett, kiásott hat-szögletes s fallal körülvett épületrom, melyet egyesek szerintünk tévesen, ossarium-, csont-háznak gondolnak, arra vall s ha már a király, mint láttuk, annyira exponálta magát mellette s a falak építésére költséget is megajánlott, mindenesetre felépült vagy a vár tulajdonosa költségén s a király és Zólyomvármegye nemességének segítségével, vagy pedig midőn a király a várat a zálogtulajdonostól a maga kezéhez vette, az ő költségén.

1570-ben Véghlesen olasz kapitánynyal találkozunk majlandi Anthony Jakab szemé-
lyében, ki ez évi jún. 19-én Yglnek jelentette,
hogy Divény várából egy hajdú azon hirrel
jött hozzá, hogy a füleki és szécsényi bégek
haza jöttek és annyi katonát hoztak maguk-
kal, hogy azok nem csupán helyőrségnek va-
lók, hanem szándékuk az erdő fölött hozzá-
juk jönni. Azért szigoruan meghagyta a fal-
vaknak, hogy vigyázzanak, hogy, káruk
ne essék s ő maga is mindent megtesz ennek
megakadályozására, a parasztokat megmust-
rálta s a várban tartja őket. (Ném. más. u.
o. I. 26. 4. 583. „Datum Wiglesch den 19.
Junii Ao. 70-ten des Herrn dienstwilliger Ja-
cob Anthony zu Majlandt Rö. Khay. Mt.
Haubtman uber hundert und zehen Draban-
ten auffm. Wiglesch.“ Anthony 1578—80—85-
ben Libetbányán, 1586-ban Breznóbányán
kapitánykodott. Meghalt Beszterczebányán
1586. május 16-án. Körm. levélt. I. 26. 7.
1204. 8. 1340. 1546. 9. 1554.)

Athonyn kívül Véghlesen Balassa László,
Farkas fia, volt a vár magyar helyőrségének
kapitánya s ott tartózkodott ekkor a hűtlen-
ségbe esett, Pozsonyban Dobó Istvánval együtt
bebört. nözött, de csakhamar megszökött s
kékőkői várában lappangó Balassa János (Miksa
király csak 1572. febr. 2-án a pozsonyi or-
szággyűlésen kegyelmezett meg Balassának
és Dobónak, midőn a rendek nem akarták az
adót megszavazni. Az ártatlanul meghurczolt
s fogságot szenvedett Dobó az uton, Vág-Sze-
reden meghalt) felesége, Dóczy Borbála is,

kihez 1571. ápril 6-án Dacsó Ferencz szászi lovaskapitány ezen rémhirekkel telt magyar levelet intézte:

„Ez levél adassék az nagyságos Dolczy Barbola asszonynak Véghlesben lakozónak kezeiben. Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

Szolgálatomat irom ngodnak. Továbbá ezt adhatom Ngodnak tudtára, hogy Szécsényben sok Török gyült meg, mert az lesti bíró ott benn volt és azt mondá, hogy csak az egyik seregben is több volt négyszáz lovagnál — annélkül gyalogja es sok volt és — annélkül azt mondja, hogy jöttön jó az török Szécsénybe. Azértan te ngod vigyáztasson és ha ngod valami hirt hall. löttesen ngod; ha pedig innen leszen, én is innen löt-tetek és a mikor lövést hallnak, azt bizonynyal higyjék, hogy ott lesznek és ehhez tartsuk. Isten tartsa meg ngodat“. (Másol. Korm. lt. I. 26. 5. 617.)

Masnap Balassa László, hivatkozással e levélre, azt írja Yglnck, hogy attóltart, hogy a török erre jó. S mivel őrségéből többet (Bakabányára küldtek, az itteniek nem hogy mezei harcra, vagy a szalatnai és ocso-vai templomok védésére volnának elegen, de még a vár őrizetére sem. Azért kéri őt, hogy a két templom védelmére küldjön 40—50 gyalogost, mivel ha fizetett katonaság nem védi azokat, a nyomorult paraszt jobbágyok nem csak hogy meg nem védik, de még a török jöttét sem várják be. (Lat. más. u. o. 615.)

Ápril 10-én Beszterczebánya Selmeczet értesíti, hogy Véghlesről futár jött azzal a

hirrel, hogy Véghlesnél az erdő a Mnich felé kigyult s egész éjjel égett. A véghlesiek kimentek kémszemlére, de senkit sem találtak. Több mint valószínű, hogy azt az ellenség tette. Azért Ygl Véghlesre és Zólyomba küldött tudakozódni a dolog felől s meghagyta, hogy jó vigyázásban legyenek. (Post scripta, ném. er. u. o. 618.)

Ápril 12-én Zólyom vármegye közgyűléséből két Radvánszky lett kiküldve Beszterczebánya városához és Yglhez, hogy protestálva az esetleges baj miatt, segítséget kérjenek Szalatnára. Ugyanakkor vágató hajdú jött Véghlesről azon hirrel, hogy oda is küldjenek segélyt, mert a török már az erdőbe hatol. A hajdúk közül, kik elszöktek rendetlen fizetés miatt), egyesek visszatértek Véghlesre, a többiől nem tudják, hova lettek. Azért Beszterczebányán a városi nép egész éjjel a téren készenlétben állt. Ygl is az ő hevéreit összegyűjtötte. A városból mindenfelé embercket küldtek ki, de egyesek félelemből visszajöttek, mások még nem. Annyit megtudtak, hogy a törökök gyalog és lovon voltak az erdőben. Várják a további híreket. A körmöcziek levelére tegnap a nagy zürzavarban és lármában nem voltak képesek válaszolni. (Beszterczebánya Körmöcznek ápril 13. Ném. er. u. o. 620.)

Beszterczebánya városa e rémhírekre 50 embert küldött Szalatnára, kik az egész husvéti ünnepek alatt ott voltak (u. a. u. annak. ápril 19. Ném. er. 626.) s a martalócoknak mégis sikerült ápril. 30-án a szalat-

naiaktól néhány marhát elhajtaniok, (u. a. u. annak máj. 2. Ném. er. 627.) május 3-án pedig Libetbányánál elfogták a város biráját, ki csak nagy nehezen tudott tőlük megszabadulni. (Libetbánya Beszterczének. máj. 6. Ném. er. 631.)

Az őrség folytonos erősítése azonban végre is távol tartotta a törököt Véghles vidékéről ezen és a következő évben, ki annál többet portyázott Gömör és Hontvármegyékben.

Véghles vára is erősítést kapott Luczenff Szigfrid kapitány alatt, ki 1572. decz. 26-án Strasser Farkas körmöczi kamarai pénztárosnak azt írja, hogy van neki Véghlesen egy fogoly kéme, kit a törökök a végből küldtek ki, hogy kémlelje ki, van-e a bányavárosoknál hadi nép készletben s milyen állapotban van a Véghles mögötti út s járható-e a hó miatt? A fogoly azt is mondja, hogy a törökök az ünnepek alatt vagy 7000-en biztosan betörést intéznek erre. Azért jelenti ezt neki a kapitány, hogy tudassa a városi biróval is, hogy jó vigyázásban legyenek. („Datumb Wiglesch, den 26. Deczembr. 1572. Seij. Luczenff Haubtman daselbs.“ Ered. u. o. 665.

1574. január 4-én ghimesi Forgách Simon dunáninzeni ker. főkapitány, gersei Petheő János zólyomi főispán és kapitány és Krusich János Csábrág-Szitnya ura és korponai főkapitány, bárók, felterjesztést tettek a királynak, hogy egy a véghlesi erdő

felett szándékolt új út őrizetére és védelmére 100 magyar hajdú fogadtassék fel. A király elismerte ugyan, hogy nem csak ennyi, hanem nagyobb őrségre is volna ott szükség, mivel azonban a nagy mérvű hadi kiadásokkal nagyon igénybe van véve, ajánlotta, hogy a városok és vármegyék gyűjtsenek e célra pénzt. (A király ném. parancsa Yglhez. Bécs 1574. febr. 6. Korm. lt. 733.)

Erre Forgách néhány királyi biztossal helyszini szemlét tartván a véghelesi erdőben, arra a megállapodásra jutottak, hogy az erdőség Dobronya és a Mnich között eltorlaszolva maradjon s a divényieknek egy rossz gyalogösvény hagyassék nyitva, hogy az ellenség szándékát és közeledését Zólyomba s a belső helyekre jelezhessék és az említett ösvény és erdő biztosítására gyalog csapat fogadtassék fel. Azonkívül az ocsovai és szaltnai templomokat jó kökerítéssel kell körülvenni, melyekben ez a gyalogság mindig tartózkodhatik s a szegény parasztság szükség esetén meghúzódhatik s így együttesen annál jobban ellenállhatnak az ellenségnek.

A megállapodást a király is helyeselte s a főkapitányt felhívta, hogy minden igyekezetével hasson oda, hogy a bányavárosok az említett erdő és gyalogösvény őrizetére száz gyalogost fogadjanak és fizessenek. (A főkapitány ném. ered. levele a bvárosokhoz. Nagy-Surány márcz. 2. 737.)

A selmecziek a király parancsát négy okból találták teljesíthetetlennek. a) Száz hajdúval azon a helyen keveset segitenének,

mert az ellenség erős s jobb, ha a véghlesi erdők eltorlaszolja maradnak. b) A hajdúk a szegény parasztoknak csak nagyobb kárára és terhére lennének, sőt a mint a tapasztalás mutatja, valóságos rablók volnának. c) Az ellenség ez által okot találna, hogy gyakrabban oda menjen, ha tudná, hogy katonaság van ott. d) A városok szegénysége nem engedi, hogy a 100 hajdút fizessék. (Selmecz Körmöcznek márcz. 5. Ném. ered. 738.)

A bányavárosok márcz. 8-án Körmöczön tartott közgyűlésükön magukévá tették Selmecz város érveit s azok értelmében irtak Yglnek Beszterczére (Ném fogalm. 739.), sőt külön követeket is küldtek egy ügyben a királyhoz és a magy. országgyűléshez, de minden eredmény nélkül. (Tilles Lénárt körmöczi jegyző és követ jelentése, Bécs, márcz. 29. 753.)

A bányavárosok, mint láttuk, nem szerttek áldozni a honvédelemre Midőn a Véghles felől való betörések ellen Dersffy őrtornyot akart építtetni s az ő segítségöket is kérte, nem adták meg s azt akarták, hogy az út el legyen torlaszolja. Midőn az út el volt torlaszolja, panaszkodtak, hogy nem tudnak élelmiszereket szerezni onnan alulról. Ha kinyitották, mindjárt lármáztak, hogy torlaszolja el s Véghles urait egoizmussal vádolták, hogy ezt a minél nagyobb vámjövedelemért teszik. Midőn pedig a király s Forgách óhajuk szerint őrizet alatt akarták tartani az utat, hogy az ellenség betörései meg legyenek akadályozva s a kereskedés

azért szabadon folyhasson, a védelem ezen formáját is elutasították, sőt még az őket védő katonaságot is „rabló“ czímmel tisztelték meg.

Ezen makacsság, nem törődés és zsugoriság folytán az ellenség szabadon jár-kell, kémleli, kitanulja a legtitkosabb ösvényeket s mindinkább előre halad a hódolatlan területen.

1574-ben Véghlesen új magyar kapitánnyal találkozunk, ki később Balassa Lászlóval együtt az uradalom urának említettik. Az pedig csömöri Zay László volt.

Ez a f. é. április 16-án értesíti Ygl, hogy Divényből levelet kapott, mely rossz hirt tartalmaz, hogy t. i. Füleken sok török jött össze Nógrádról, Szécsényből és Szobotkáról és hogy még többet várnak. Azért kéri Ygl, hogy figyelmeztesse az öröket, mert nem lehessen tudni a török szándékát, merre akar menni. (Datae ex Arce Veghlese. 16. die Aprilis 1574. Ladislaus Zay de Chemer. Másolat. u. o. 769.)

Ezen évben azonban a török nem ezt a vidéket, hanem Hont, Bars és Nyitra vármegyéket kereste fel és pusztította s különben is el volt foglalva Drégely-Palánk építésével. Annál több kárt tett Véghles vidékén 1575-ben midőn a közel fekvő Kékkő és Divény várakat elfoglalta, s a következő években. Hosszas volna a bevételt megelőző rémhíreket s a bányavárosok gyáva jajgatását és mégis bűnös semmittevését s részvétlenségét ismertetni. Csak annyit jegyzünk meg, hogy

a nógrádi, szécsényi és füleki bégek néhány száz emberrel 1575. júl. 20-án Kékköt, (Petheő János levele Körmöcz és Beszterczebányához júl. 21. I. 26. 6. 956.) 28-án Divényt (Rosenauer Zachariás Körmöczi polgár értesítése a véghlesi táborból. aug. 1, u. o. 991). s pár nappal utóbb Somosköt foglálták el, mit 3—400 emberrel meg lehetett volna akadályozni; de hát a bányavárosok soha sem voltak hajlandók idegen helyeket erősíteni és védeni.

Az elesett várak pedig azon derék magyar főurnak biztosítékai voltak, a ki őket majdnem húsz éven át védette, oltalmazta t. i. Balassa Jánoséi.

Forgách Simon, Kielmann András komáromi főkapitány és Japán István lévai v. cze-generális összehoztak ugyan egy meglehetősen szép sereget, melynek jókora része júl. 22-én már Selmeczen, az egész 25-én Zólyomban volt. (Selmecz levele Körmöczhez júl. 23. Ném. er. 951.) de sem Divény elfoglalását meg nem akadályozta, sem pedig az elfoglalt várakat vissza nem vette.

Tétlenül állt pár napig Zólyomban, azután lejjebb csúszott Nagy-Szalatnáhc; Véglesen volt Forgách főhadiszállása, majdnem egy hónapig lézengett az egész tábor midőn az egész környéket fölette majdnem éhségtől haldokolva vonult el ismét, a nélkül, hogy valami derekasat művelt volna.

Nagyon szomorú kép az, midőn Forgách a csász. és kir. fővezér júl. 28-án Zólyomból Körmöcz város összes puskaporát követeli a

végghles-szalatnai táborba (Ném. er 953.) s az alig két mérföldnyire fekvő összelődözött Divényben Memhet (Mamhat, Memhet, Mehemed, Mohamed, Muhammed), bég kevés őrsegével egész kényelmesen rendezkedik be s már júl. 30-án az egész keresztény nagy táborot provokálva ezen levelet írja Zólom vármegye városának és falvainak:

„Ez lewél adassék az Zólyom vármegyében való városoknak és faluknak kezeiben.
12 „gyorsan.“

En Mamhat Bék.

Az hatalmas török császárnak, és Fülel várának és Divény várának fő helytartója és szandzsákbégje, adom mindeneknek tudtára, hogy az hatalmas török czászárnak akaratjából, az úr Isten Divényt és Kékkő várát mi kezünkbe adá. Azért mind ez környül való városoknak adom mindeneknek tudtára, Lipcsének, Breznovának (Breznóbánya), Beszterczének, Zólyom warasak, Szalatna, Ocsova és ez tartományban való minden való faluk, adom az én hitem leveletem és pecsétetes leveletem ti nektek, hogy jöjjetek be. Ne féljeteK semmit, én velem szerkőzzetek meg. Valaki valamint, megszerződhetik velem, abban meghagylak és tartlak bennetek; hogy ha kedig meg nem szerződhettek is, is meg békével haza bocsátlak bennetek. De jobb ti nektek, hogy mig rabságban nem estek, feleségtek, gyermektek, azdig jobb, ha megholdoltok. Mert az hatalmas török császárnak parancsolatja vagy on ez tartományra, hat ezer lovasa és hat ezer gyaloggal ezt ez

tartományokat megrablani, ha meg nem akarnak holdolni. De jobb ti nektek, hogy ha meg nem szerződhetek is én velem. Az én hitemre, tisztességemre ismét békével mindeneket elbocsátom. Isten velünk. Datum ex Arce Dywyn 30 July. 1575. (Másolat u. o. 992.)

Véghlesre nézve eltekintve a sok fegyelmetlen katonaságtól s néhány fényes öltözetű főtisztától, emlékezetes maradt ez a táborozás azért, mert Zay László ekkor építtette a vár kaputornyát, melyre a magy. kir. kamará aug. 1-én adott neki engedélyt. (Selmezi bányaigazg. levélt. Péch i. m. 292.)

Midőn a magyar tábor Véghlesről távozott a bányavárosok inszurgenseiből hagytak ott némi erősítést, de hogy milyen helyzetben voltak azok is, mutatja Vierökl Pálnak aug. 23-án kelt s a zólyomi mezőn táborozó Forgách főkapitányhoz intézett levele, melyben panaszkodik, hogy a körmöczi csapat távozni akar Véghlesről, mivel nem hoznak neki zsoldot s ennél fogva sem enni, sem inni valója nincsen s ő sem képes őket tovább ott tartani, míg csak a főkapitánytól valami parancs nem érkezik. (Paull Vieröckhl Hauptman aufn Wiglisch. Ném. ered. Körm. levélt. 1012. Ez a Vieröckel (Viereggel) Pál 1580-ban Urvölgyön Hutman, bányaügyelő volt. Péch i. m. 304.)

Másnap Forgách ráparancsolt Körmöczre, hogy küldjön embereinek Véghlesre zsoldot, (Datum im Feldtleger bey dem Altensol. Ném. er. Körm. levélt. 6. 1014.) szept. 3-án pedig

Kielmannal szemlét ment tartani Libet- és Breznóbányára. (Besztercebánya Körmöcznek szept. 4. Ném. er. 1034.)

Szeptember 23-án sürgős kérelem érkezett Yglhez a főkapitányra czimezve, hogy az ocsovai és szalatnai templomi erődökbe, melyekben senki nincs, őrséget küldjön, mert a törökök a véghlesi erdőséget takarítják és nyitják s ha az ellenség a mondott templomokat beveszi nem fogja azt békeszegésnek venni, mivel üresen és pusztán találja. Véghles vára sem fogja munkájában zavarni, mert részéről nem tart erősebb ellenállástól. (U. a. u. annak, ném. er. 1031.)

Ugyanaz nap Besztercebánya azt írja Körmöcznek, hogy a török ágyúkkal s más hadi szerrel gyülekezik Divény alatt, hogy Véghlest és Zólyomot megrohanja. Azért az ocsovaiak és szalatnaiak naponként hurezolkodnak s feleségeikkel és gyermekeikkel menekülnek s gabonájukat és holmijukat is magukkal viszik. Értesítsék tehát erről a főkapitányt, hogy a szalatnai és ocsovai templomokat rakja meg őrséggel, mert attól lehet tartani, hogy Véghles is rosszul jár. (Ném. ered. 1026.)

A bányavárosok kérelmére Károly főherczeg okt. 27-én parancsot adott ki Jörger Lénárt és Puchaim Zsigmond báró, alsó ausztriai kamara tanácsosaihoz, hogy Véghles, Korpona, Zólyom és Csábrág várakat lássák el német legénységgel s gondoskodjanak fizetéséről. Addig is tehát, míg a fizetés dolgában a körmöczi kamaránál intézkednek,

felszólítják a bányavárosokat, hogy a véghlesi és zólyomi 200 német katona számára 1022 rajnai frtnyi egy havi zsoldot kölcsönözzenek. A legénység fele Zólyomba Hartleitner János, fele pedig Véghlesre küldetett ulmi Braun Jakab kapitánysága alatt. (A tanácsosok Bécsben, nov. 18-án kelt ném. er. rendelete. 1050.

Ezen intézkedések ellenére is azonban decz. 15-én hajnalban valami 35 kékkői török Gunda (Ma pusztá Búcs és Osztroluka között a Garain bal partján) faluba tört, 18 embert s egy ott éjszakázó viselős asszonyt elhurczolt onnan s néhány favágó munkást levágott (Selmecz Körmöcznek, decz. 16. Ném ered. 1053. Karácsony előtt pedig Kis-Szalatnát pusztította el a Véghles vidéki török. A bányavárosok ném. kérelme a királyhoz. Körmöcz. 1576. jan. 23. I. 26. 7. 1064.

1575. dec. 21-én a törökök Kis-Szalatnára törtek és sok embert foglyul ejtettek és elhurczoltak. Midőn visszafelé igyekeztek a nagyszalatnai helyőrség és parasztság útjokat állták, az ellenség elővédét szétverve, a derékhadra ütöttek, a foglyokat megszabadították, három török főt és három foglyot hoztak. Az ütközetben a véghlesi lovasság is vett részt. A zólyomi lovasság és gyalogság későn érkezett, mert későn adták tudtára az ellenség ottlétét. Trnka János mogyoródi legény, midőn a szalatnaiak Mogyoródon a három törököt megfogták, az ütközetből egy fiatal törökkel megugrott és egy fehér lovat vitt el. (Orlle Miklós levele Besz-

terczebánya városához. Zólyom. 1575. decz. 21. Sasinek Slov. Letop. III. 231. l.

1576. febr. 24-én a bányavárosok kéme azzal a jelentéssel jött Selmeczre, hogy Budáról 500 törököt küldtek Kékkő és Divény várakba helyőrségnek s hogy mihelyt legközelebb alkalmuk nyilik, portyázni fognak Véghles és Zólyom táján. (Ném. ered. 1075.)

Február 27-én Beszterczebánya értesíti Körmöczöt, hogy a mult héten egy véghlesi embert fogtak el s hoztak hozzájuk, ki fiával együtt törökké lett s ajánlkozott, hogy kalauzok lesz az erdőkön át. A beszterczebányaiak elbántak vele érdeme szerint: nyársba huzatták. (Ném. ered. 1073.)

Júl. 22-én a törökök Ocsovára törtek, melyet felperzseltek és kiraboltak, sok lakosát lekaszabolták s mintegy 50-et sok gyermekkel együtt rabságba hurczoltak, kik közül néhányat az úton hagytak. Barbarich György zólyomi főispán és kapitány utánuk sietett, de gyöngé lévén, csapatát levágták s ő is alig tudott megmenekülni. Másnap megyei közgyűlést tartatott Zólyomban azon czélból, hogy az erdőket valahogy ismét eltorlaszolják. De hiába való volt ez is, mert ha az egyik helyen el is torlaszolták, az elenség, semmit sem félve a véghlesi csekély őrségtől, csakhamar más helyen nyitott magának utat. (Beszterczebánya Körmöcznek, júl. 24. Ném. ered. 1103.)

Július 30-án Braun véghlesi német kapitány jelentette Yglnek, hogy a főkapitány értesítése szerint a török végleges szándéka

Véghelest megszállni. Együttal protestál, hogy ő a 100 német katonával nem képes a várat fentartani, ha több segítséget nem küldenek neki, mert a magyarokban bizni nem lehet. Magától Zaytól hallotta ugyanis, hogy ha a török megszállja a várat, a magyarok az alagutakon kiszöknek. (Ime a jött-ment német hős vére előtt hogy gyanusítja a magyar katonaságot!) Nekik sincs elegendő élelmük és muniíziójuk. Besztercebánya e napokban néhány száz ágyúgolyót küldött Véghelesre. Ma sok és nagy lövést hallottak, de nem tudják, honnan jöttek. Altalában azt beszél, hogy az ellenség Szász- és Bozóknál mutatkozott. (Besztercebánya ném. ered. levele Körmöczhez, júl. 30. u. o. 1111.)

Gutt Kristóf Lipcsének zálogos ura két kémeket küldött ki, egyet Fülekre, a másikat pedig Divénybe. A füleki júl. 31-én jött vissza azzal a hírrel, hogy ott volt, midőn a füleki, szécsényi és hatvani bégek Füleken az Ocsováról elhurczolt embereken és marhán osztozkodtak s miután mindegyikök átvette a maga részét, a hatvani bég zsákmányával hazafelé indult.

Midőn erre a kém útra akart kelni, jött hozzá egy barátja, a ki Füle városában lakik, s megmondta neki, hogy fent volt a várbán éppen akkor, midőn a bég kémje Breznóbányáról és vidékéről, melyet kikémlelt, haza jött s a bégnek valamit titokban mondott. Mire a bég rögtön irt a hatvani bégnek, hogy jöjjön csapatával mielőbb Fülekre. Azért a füleki ember mondta neki: „Barátom, van

időd, mondd meg barátainknak, hogy vigyázzanak, mert a törökök biztosan betörést intéznek a Garam völgyébe.“

A másik divényi kém azt mondja, hogy Divényben nincs több 200 rácznál s köztük körülbelül 30 janicsár. Eleget fáradott, hogy megtudja, vajjon a törökök szándékoznak-e valamely várat megszállni, de semmi különöset sem tudott meg, csupán azt, hogy az Ocsovát kirabló törökök már szétmentek. (Ném. másolat. Kőrm. levélt. 1116. Yglnek Lipcse júl. 31.)

Július 31-én Barbarich azt írja Kőrmöcznek, hogy 27-én eltorlaszolta az erdőt, oly jól van most az út elzárva, mint soha aze-lőtt. 1077 ember dolgozott rajta. (Zólyom. ném. ered. 1113.)

Augusztus 7-én ugyancsak Barbarich arról értesíti Ygl-t, hogy a törökök Dévényben erősen gyülekeznek és pedig nem seregenként, hanem csak hol 20, hol 40 sőt 50-enként, hogy ne lehessen észrevenni jövetelüket. Attól kell félni, hogy hatalmas portyázást tesznek Zólyom vidékén. Az ocsovaiak mind elfutottak, az ottani hajdúk is mindig hangoztatják, hogy mihelyt hallják, hogy a török az erdőt nyitja, rögtön ott hagyják az ocsovai erdőt, mert úgy sincs senki a faluban. A szalatnaiak és mogyoródiak hasonlóképen menekülnek, úgy hogy mindenütt rosszul és veszedelmesen állnak az ügyek. Azért kéri Ygl-t, hogy szállítsa fel a bányavárosokat segélyadásra, mert ha nem kap segélyt és valami kár történnék, ő isten, a király s

mindenki előtt protestálni fog, hogy idejkorán tudatta a veszedelmet. Sós János alispánt és a vármegyét is figyelmeztette e veszélyre s az erdőkbe mindenütt őrséget helyezett. (U. o. Ném. más. 1123.)

Erre Ygl még az nap felhivta Körmöcz főbányavárost, hogy mielőbb bizonyos számú fegyveres erőt küldjenek Barbarichnak, hogy e környék a lehetőség szerint meg legyen kimélve az ellenség betörésétől. (Besztercebánya, ném. ered. 1139.)

Miután azonban a városok azzal mentették magukat hogy ők is veszélyben vannak s nem küldhetnek haderőt, sőt a királyhoz is fordultak segítségért, Károly főherczeg aug. 25-én értesítette őket, hogy míg a birodalmi gyűlésen a hadügyről alaposan intézkedhetnek, vidékek védelmére, 200 magyar gyalog egy havi fizetésére zsoldot adott követőknek Call Mihálynak s Forgáchnak meghagyta, hogy azon toborozzák össze a 200 gyalogot. Azonkívül Rueber János felső magyarországi (Kassai) ker. főkapitánynak megparancsolta, hogy védelmükre egy zászlóalj német lovast küldjön. (Bécs, ném. más. 1141.)

E hó vége felé nagyon nyugtalanító hír hozta mozgásba a bányavárosok vidékét. Krusich János báró, korponai főkapitány ugyanis több szó- és írásbeli jelentést kapott s arról Beszterczét s általa a többi bányavárost, nemkülönben Rueber kassai generálist is értesítette, hogy t. i. a török hatalomnak Magyarországon első képviselője, a budai basa vizsgálni jön a drégelyi, szécsényi,

füleki, kékkői és divényi várakat ; mivel azonban e mellett más károsabb szándéka is lehet Krusich 27-én figyelmeztette a nevezetteket, hogy jól vigyázzanak mindenütt (Korpona. 1133.)

Másnap Barbarich azt írja Besztercebánya városának és Guttnak Lipcsére, hogy kéme látta a basa jövetelét s szerinte néhány ezer emberrel jön, számukat nem tudta megállapítani. azt is mondja, hogy nagy ágyúk nincsenek vele, hanem különben népe, s közte janicsár török katona janicsár is temérdek s hogy ezen északát Gyarmaton tölti.

Holnap Kékkőre megy, onnan Divénybe. Szándékát senki sem tudja, azért segítséget kér Zólyomba, hogy a várakat elláthassa s veszély esetén a szegény népet megoltalmazhassa. Megüzente ezt Véghlesre s a hódolatlan pórságnak is. Azt is állítja a kém, hogy a basa Kékkőt másfélszáz frton megvette s megakarja nézni, megéri-e azt az összeget. A szászi és dobronyai kapitánya meg azt írja neki, hogy a basa sok lajtorját, tűzszerszámot és más ostromszert is hoz magával s mintegy 5000 embere van. Nagyon félő, hogy a zólyomi vidéken irtózatot rablást fog véghez vinni. (Zólyom. Ném. más. 1134.)

Augusztus 30-án Krusich már arról értesíti Beszterczét, hogy a basa ma Kékkőre érkezett s egyik várból a másikba jár. A bányavárosok környékén jó lesz vigyázni, míg a basa itt marad. (Korpona. Ném. más. 1236. a.)

Zólyom várában, hol ő szigorú hangon előadta a királyi tilalmat a hódolást illetőleg. A szalatkaiak panaszkodva adták elő, hogy kénytelenek meghódolni, mivel a bányavárosoktól Kékkő és divény bukása előtt, midőn még a bégeket oly veszély nem fenyegette, kérelmükre mindig kaptak elegendő védelmet és segítséget most pedig, midőn az ellenség torkában vannak, senki sem segíti és védelmezi őket. Azért kénytelenek meghódolni, hogy feleségeik- és gyermekeikkel kikerüljék a zsarnok ellenség irtózatossáágát. Midőn Barbarich a legnagyobb komolyság és szigorral fej és jószágbüntetés alatt a hódolást újból megtiltotta, a jobbágyok protestáltak, hogy ők igazában soha sem akartak készakarva meghódolni s a török iszonyatos szolgaságába állani, ha nekik némi segílyt nyujtottak volna, mint évekkel azelőtt, midőn helyzetük távolról sem volt oly veszélyes. Barbarichot az Isten szerelmére kérték, hogy nyujtszon nekik segítséget s ők halálukig megmaradnak hű alattvalóknak. Azért Barbarich kéri a bányavárosokat, hogy tekintettel a szegény parasztság nehéz sorsára s az ő veszélyes helyzetükre is, kérjenek a királytól és a főhercegtől segílyt e vidékre s addig mig az megérkezik, nyujtsanak egy időre ők segítséget, hogy a szegény emberek learathassák s behordhassák Istenadta gabonájukat s más termésöket és továbbra is ő felsége hű alattvalói maradhassanak. (Zólyom, jún. 22. Ném. ered. 1191.)

23-án Zay és Balassa Véghlesről ugyanazt írják a 7 bányavárosnak Beszterczére s

fogadtatik fel. Szerinte ezekből 25 Szásziba, 25 Dobronyára, még 25 Bakabányára, 50 Ocsovára, 25 Breznóbányára, 25 Libetbányára s 25 Szalatnára volna helyezendő. (U. o. ném. ered. 1131.)

A városok közgyűlése helyeselte Barbarich nézetét a 200 gyalog elhelyezésére nézve, a német lovas zászlóaljat pedig Véghles- és Szalatnára gondolták elhelyezhetőnek. Ez utóbbira nézve követeket küldtek Surányba Forgáchhoz, hogy tudassa velük akaratát.

A gyűlésen bemutatták a budai basa levelét Balassa Lászlóhoz, melyben Horhát község hódolását követeli, Balassa feleletével. Az elsőt szerették volna innen eredetiben a főherczegnek megküldeni, mivel azonban nem volt kéznél, szándékukról lemondtak. (A közgyűlés szept. 4-én tartatott. Protol. Sept. Civit. Mont. 323—325.)

Forgách, jóllehet a főherczeg a német lovasságot Nyitrára akarta helyeztetni, egyetértett e tekintetben a bányavárosokkal s nem volt kifogása, ha ezért a főherczegnél kérelmeznek. A gyalogságot illetőleg az a nézete, hogy 50 Szentantalra, 50 Bakabányára, 50 Breznóbányára s 50 Zólyomba kerüljön. (Surány szept. 9. a bányavárosokhoz. Ném. er. 1129.)

Szept. 17-én a bécsi haditanács a 200 gyalogra nézve magáévá tette Forgách véleményét. A német lovasságot ismét kihivta Kassáról Redern János vezetése alatt, de elhelyezését illetőleg felhívta Forgáchot, hogy egyezzek meg Rueberrel. A gyalogság fizeté-

sét tekintve azonban nehézségek támadtak, melyeknek elintézését Ernő főherczeg okt. 4-iki értesítése szerint az udvari kamarára bízta s a német vértess lovasságra nézve határozott, hogy mihelyt zsoldot kap, a bányavárosok közelébe jőjön. (A Forgáchhoz intézett kettős parancs, melyet okt. 10-én Surányból közölt a bvárosokkal. Az első lat. más. 1156. a másik ném. más. 1154.)

Az év végeig azonban, miután a török elég békésen viselte magát e vidéken s az udvari körök és a bányavárosok sajnálták a pénzt, a segédesapatokkal semmi intézkedés sem történt.

Mindazáltal Hasszán, az új füleki bég, decz. 21-én meghódolásra hívta fel Breznó- és Besztercebányát. (A hosszú és érdekes török levél ném. másolata. 1165)

1577. április 15-én Ernő főhg Bécsből azt írja Barbarichnak, hogy ő felsége nagyon neheztel, hogy a jobbágyok az ország törvényei ellenére nyíltan és titokban hódolnak a töröknek s mivel ez nemcsak a német tartományokra, hanem a magyar rendekre is vészthozó, ezért ő felsége fej és jószágvesztés büntetése alatt tiltja a hódolást s meghagyja, hogy ha valamely községről kitudódik, hogy megadta magát a töröknek, bíráját és esküdjzeit azonnal börtönre kell vetni s megbüntetni. (1191.)

Barbarich jún. 17-én a bányavárosokat értesítette erről s arról is, hogy e vidék jobbágyainak kihirdette a kir. parancsot s fej- és jószágvesztés büntetése alatt megtiltotta

kérnek tőlük vagy 8 napra legalább 200 puskást, mert ha ezt megtagadják, a parasztok kényszerülve lesznek feleségeik- és gyermekeikkel hazulról elfutni, aminthogy ezt sokan már teszik is. Mivel azonban a török, ha megtudja, hogy a szalatnaiak elmenekültek, nekik is lesz bajuk s ha Véghlesnek kára esik, ők protestálnak. A parasztok menekülése miatt nem képesek a magyar és német katonaságot és a várat megtartani, mert nincs semmi segítségük. Gondolják meg, hogy az ocsovai parasztok sz. Jakab napján milyen kárt szenvedtek az örökös ellenségtől. Ladislaus Zay de Chemer et idem Ladislaus Balasa de Giarmath. Ném. ered. 1196.)

27-én Barbarich Beszterczének írja, hogy ma a mogyoródi jobbágyok mindnyájan hozzájöttek s egyhangulag protestáltak, hogy mivel a szalatnaiak tömegesen költözködnek, jószágaikat máshova viszik s nem akarnak ott maradni, ők is kénytelenek lesznek hasonlóképen cselekedni s házaikat elhagyni. Ha pedig ez megtörténik, pusztaság lesz a vidék s az ellenségnek egész Besztetczéig szabad útja nyílik, miből nagy veszély származhatik. Küldjenek tehát a városok ezen jobbágyoknak segítyt, hogy a falvak megtarthassák magukat s el ne pusztuljanak. (Zólyom. Ném. ered. 1193.)

A szegény pór nép, mivel összeköttetésben állott hódolt testvéreivel, érezte, tudta a közelgő veszedelmet, melyet még az nap Csábrág és Korpona felől hivatalosan is jeleztek.

Ime Nagy Ferencz csábrági kapitány levele Nagy Fábián korponai kapitánynak:

„Szolgálatom irom kdnek. Továbbá ezt írhatom kdnek, hogy tegnap estve mind nógrádi, váczi lovas török Szécsénybe ment fel, s ohol úton sem mentek, hanem mind parlagoson ment. A mint értjük, Zólyom felé vagyon szándékok. Azért tegye hírré kd Zólyomba vigyázzanak. Im mi is mindenfelé vigyázunk. Isten éltesse kdet. Ex Chabrag die 27 Junii 1577. Nagy Ferencz.

Azért k. vigyázzon, mert ki tudja, talám az sokadalmat fogja megütni, mert sok az török. Azért bizonyval nem tudhatjuk, ha Kékköbe ment-e, vagy Szécsénybe; de Gyarmat felől ment fel. Esztergomiak is ott vannak velk.“ (Fred. 1173.)

Nagy Fábián levele Barbarichhoz:

Kívül: „Ez levél adassék az vitézlő Barbarith Györgynek, Zólyom vármegyének főispánjának. Én nékem jó uramnak és barátomnak. Gyorsan, gyorsan, gyorsan. Cheri Ferencz uram (dobronyai kapitány) ezt a levelet küldje kd gyorsasággal Barbarith György uramnak.“

Belül: „Szolgálatomat irom kdnek, mint uramnak. Ezt akarám kdnek tudtára adni, hogy ilyen hírünk vagyon. Esztergomi török és nógrádi, drégölyi és becskei ez elmúlt éj-jel mind fölmentek Szécsény felé.

Azért az minémő hirt Csábrágból irnak, ugyanazon (fenti) levelet is kdnek küldtem. Ebből is megérti kd. Te kd adja tudtára mindjárást végghlesieknek, viseljenek gondot

ők is. Továbbá az minapi kd alá jövedele, mikor az bármot elhajtották Dobronyáról, hogy kd oly kevesen jött alá. Minékünk egy bizonyos emberünk (a kém nevét nem közölték, nehogy a levél a török kezébe kerülven, a kémeket a lehető legenyhébben büntetve, elevenen lenyúzássák, vagy karóba húzássák) mondta, hogy füleki és szécsényi törököknek mind hírekkel vagyon. Egy bizott embörünk minékünk beszélt, hogy ő neki egy ösmerő törökje beszélt, hogy kd (Barbarich) azt gyakorta meg ne kísértse, mert oly helyen lest vetnek, hogy kd soha nem vélné.

Azért kdnek ezt akaránk tudtára adni gyorsasággal. Isten tartsa meg kdet. Datae in Korpona 27. Junij A. 1577. Tharjáni Nagy Fábrián.“ (Eredeti. 1192.)

Barbarich levele poltári Soós János Zólyom vmegye alispánjához:

„Szolgálatomat irom knek, mint bizott sógor uramnak. Im oda küldtem kdnek hirt, mit irnak Csábrágból. Annak okáért ktek minden haladék nélkül értesse néppel. Talán ilyen hirtelen az jel meg nem jöhet. Ktek segítsége ide jöhet, hogy legyenek kivel, hova szükség, megmutatni jöve Budáról, ki szemével látta nógrádi és drégelyi törököket, hogy Szécsény felé jöttek. Im én mind Véghlesbe és szászira tudtára adtam és gondját viseltettem, mennyire jobb lehet.

Ked. küldje gyorsasággal (Garamszegről) Beszterczére és Lipcsére az levelet és sükettségre ne vigyenek. Kd. szolgabirákoz küldje fel. Isten tartsa meg kdet. Dattum Zólyom, 27

Junij. 1577. Estve 7 órakor. Servitor Barbarich György zólyomi kapitány etc. Főképen ha lövéseket hallanak, annál inkább ide siessenek fegyveres kézzel. (Eredeti. 1174. A csábrági, korponai és zólyomi magyar levelek éjjél után 2 órakor értek Beszterczére. Elég gyors posta volt.)

A levélhez egy német utóirat másolata van csatolva, melyben Barbarich azt írja, hogy most érkezett hire szerint sok török gyülekezik Divényben s a füleki bég is ott van. Attól kell tartani, hogy nagy rablás lesz. Kémét ismét kiküldte. (1176. Az eredeti Selmeczre volt küldve.)

Pár nap múlva a szalatnaiak és ocsovaiak a következő levelet kapták a divényi török várparancsnoktól:

„Ez levél adassék Szalatnyára és Ocsóvára.

Én vitézlő Szeffer vajda, Divény várában lakozó, köszönetemet írom tinektök, ti szalatnai és ocsovai bírák és polgárok. Továbbá ezt akarám tinektek megírnom, hogy ezelőtt ti beakartatok hódulni mi hozzánk. Azért jó barátim jőjjetek be ide én hozzám, én is tiktököt az nagyságos (füleki) béghez én magam oda viszlek, minden jót végezek ti veletek; sem gyermektek, sem feleségtök el nem vész. Azért énnékem megmondjátok, ha akartok-e bejönni, vagy nem? Költ Divény várában, bódog Asszony (Sarlós b. Asszony napján, júl. 2-án.) napján, 1577. (Másolat. 1190.)

Barbarich e levelet júl. 9-én Kőrmöcz főbányavárosával közölvén, azt írja, hogy a török levél ma jött hozzá Véghlesről s Zay azt is tudatja vele, hogy ma Véghlesnél 15 török lovast láttak s majdnem a vár kerítéséig jöttek, de semmi kárt sem tettek. Az erdőben azonban nagy lovas és gyalog csapat volt s a 15 lovast csak kémszemlére küldték hogy az utat kikémleljék. (Zólyom, ném. ered. 1180.)

Az ellenség addig addig közeledett és fenyegette a vidéket, míg végre júl. 20-án összeütközésre került a dolog a török és a véghlesi helyőrség között.

Midőn ugyanis az nap a füleki és szécsényi törökök 200 lóval kijöttek és 500 főnyi gyalogságuk Véghles mögött foglalt állást, megüzenték ezt Barbarichnak Zólyomba s azt is, hogy a törökök az eltorlaszolt erdőn fognak visszatérni. Erre ő lovas és gyalog haderejével sietve felkerekedett s arra a helyre, a merre a törököknek vissza kellett volna térniök, kanyarodott, de csakhamar Szászinak fordult, a hogy a parasztok vezették. A lovasság, a Véghles mögötti erdőben levő s több mint 500 emberből álló hátvédre támaszkodva, Szalatnára ügetett honnan néhány marhát és 13 embert hajtott el.

A szalatnaiak kettőt belőlük mégis agyonlőtték. Azután Ocsova és véghles között, a Kápolna hegy körül, átvonultak és a tó mögött (a Rohi alatt) akartak átosonni. ekkor a véghlesi hadnagy népével kitört a várból és Barbarich megérkezésére számítva meg-

rohanta őket. midőn Barbarich a tüzelést hallotta, nyomban oda sietett s még harcban találta őket. De a törökök nem akarván helyt állani, szokott cselfogásuk szerint az erdő mögé menekültek, a hol hátvédük volt. a véghlesiek egy csatarozásban 9 kiváló törököt és 3 fejet kaptak és 40 lovat fogtak. Ha a parasztok félre nem vezetik Barbarichot, kelepczébe fogtak volna a török sereget (Barbarich ném. levele a selmecziekhez, Zólyom, júl. 21., másolat 1178. melyet júl. 22-én Körmöczre küldtek azon hó kívánsággal, hogy a jó Isten adja áldását, hogy ilyen győzelem gyakran történjék, ném. ered. 1177.)

A kis győzelem fölötti örömet azonban csakhamar rettegés váltotta fel a nyugtalanító hírek folytán.

Barbarich szeptember 2-án sürgősen tudtára adja Yglnek, Beszterczének, Lipcsének s minden bányavárosnak, hogy kapott hírei szerint a török iszonyú számban gyülekezik és pedig a gyalogság és minden faluból 10 ember kapával és fejszével. Pestről és Budáról is sok török nyilvánvalóan felfelé jön. Méltán félhetni, hogy hatalmas rablást tesznek ezen a vidéken, vagy talán valamely várat is megkisérelnek. Azért tiszte szerint felhívja nevezetteket, hogy a megegyezés értelmében a haderő ötödrészét hozzá küldjék. (Zólyom, ném. más. 1182.)

És ezek az egyszer, vonakodás nélkül, el is küldték a segítséget s Barbarich szept. 5-én Körmöcznek ezért köszönetet mondván, arról értesíti, hogy a nógrádi, szécsényi és

füleki bégek együtt vannak, hogy nagy rablást tegyenek s ahhoz segítséget kaptak Pestről és Budáról. Ő bizonyos számú katonaságot Szalatnára küldött védelmül. (U. o. ném. ered. 1184.)

Szept. 11-én Dávid László, a zólyomi vár provizora arra kéri Körmöczöt, hogy miután hire járja, hogy a török valami portyázást szándékozik tenni, rövid időre hagyja Zólyomban a segítségül küldött katonáit. (Latin ered. 1183.)

Okt. 7-én a banyavárosok körmöczi közgyűlésén az országgyűlésre küldendő követeknek szóló utasítások között első sorban az van, hogy miután a falvak egészen a bánya városokig meghódoltak s így a városoknak a rossz állapotban levő hadügy miatt el kell pusztulniok, minden igyekezetükkel legyenek rajta, hogy a vidék különben legyen ellátva és védelmezve. (Protocoll. Sept. Civit. Montan. 351.)

Az országgyűlés ez évben a Pozsonyban uralkodó pestis miatt nem tartatott meg ugyan, hanem csak a következő évi április elején, de már ezen, mint látni fogjuk, gondoskodtak a bányavégek jobb védelméről s bizonyos közmunkát Végghles erősítésére is rendeltek.

Besztercebánya a gonosz hírek folytán nov. 10-én írja Körmöcznek, hogy a királynak tudtára kelleni adni, hogy a török menyire háborgatja, dúlja és rabolja e vidéket. Köztudomásu dolog, hogy az ellenség ez évben micsoda kárt tett köröskörül és hány

szegény keresztényt hurczolt el először is Mogyoródról, Mátyásfalváról, Horhátról és most a mult szerdán (nov. 6-án), midőn Horhátról ismét 25 embert hurczolt rabságba és 4-et levágott. Hasonlóképen Sebőről (Sajba) egy napon 20-at vitt el és 8-at levágott. Mivel pedig Barbarich és más kapitányok katonaságukkal gyöngék arra, hogy az ellenség ezt tudván, nem nyugszik addig, míg a falvakat teljesen tönkre nem teszi, a szegény népet baromként el nem hajtja s végre a városokra nem veti magát. Azért jó volna, ha még az országgyűlés előtt a városok követet küldenének a királyhoz, hogy ezeket jelentse be és segítségét kérje. (Ném. ered. K. 1191.)

A városok úgy a királyhoz, valamint Salm Gyula gróf, Hardeck Bernárd gróf, Poppendorff, Forgách Simon és Krusich János bárók és kir. biztosokhoz szóló kérelemben meg is irták panaszaikat, feltárták a szomorú helyzetet, melyben a bányavégek leledzenek. (Az első nov. 20-án küldték el. Másolata 1187., a másikat decz. 9-én Beszterczebányán kézbesítették a biztosoknak. Más. 1188.)

Erre azután Rudolf király Bécsből decz. 11-én értesítette a bányavárosokat, hogy miután a Kékkő és Divény várak elvesztése óta a bányavégken tartott nagy számú katonaság a kevés portyázó török visszatartására teljesen elegendő, gondoskodni fog, hogy az teljes számban és pontosan fizetve legyen Nem rég pedig kiküldött egy kiváló szakbi-

zottságot, hogy vizsgálja meg a végvárat s ha ezek beadják jelentésöket, a szükséges erődítéseket el fogja rendelni. Azonkívül Libetbánya védelmére, mely leginkább van veszélyeztetve, még 50 magyar hajdút rendelt fogadni, kiket a körmöczi kamara fog fizetni. (A király leirata a bányavárosokhoz. Ném. ered. A. 1191., parancsa a körmöczi alkamaragrófhoz decz. 21. Más. számozatlan. A királyi iratokat a beszterczebányai aljegyző decz. 28-án hozta Bécsből. Beszterczebánya Körmöczhez decz. 28. Ném. ered. M. 1191.)

Az említett bizottság jelentéséből megjegyezzük, hogy Véghlesnek 1577-ben a következő tüzérségi és hadi szer állománya volt: falkonet 6, Scharfetindl 5, gátpuska 59, mindenféle lőpor 25 mázsa. Mivel ez „tágas ház“ (vár), azért szaporítandó. (Hadtörténelmi Közlemények. 1894. évf. 705. l.)

1578. évi február 22-én, midőn még a hó el sem olvadt, a szécsényi bég, Véghlest megkerülve, Tótpelsőczre jött s ott megállapodván, előcsapatát Dobronyára küldte. A szásziak azon hiszemben, hogy a törökök nincsenek többen, egész Pelsőczig üldözték őket. Itt azonban a török derékhad rajuk támadt s egész a szászi kerítésig üzték őket, mely harcban a szászi gyalog kapitány 24 emberrel, a zászlótartó- és dobossal elesett. Barbarich (Horváth) lovassága- és gyalogságával egész a pelsőczi malomig jött, de elkéssett, mert a törökök már akkor eltávoztak (Nagy Fábrián Selmecznek. Korpona febr. 22. Ném. fordítás 1198. Beszterczebánya Körmöcznek márcz. 1. Ném. ered. 1209.)

Márctzius 17-én Barbarich azt írja Yglnek, hogy a törökök Kékkőre sok épületfát hordatnak, sőt hogy már faragják és összeillesztgetik is. Ugy hallatszik, hogy Kékkőt nagyobbítják, hogy az összes szécsényi törökök elférhessenek benne. Egyesek azt is hozták hírül, hogy a szénavári templomot akarják megerősíteni. A bányavárosoknak már háromszor írt erről, de még feleletet sem kapott s míg ő felségétől válasz érkezik, addig a bányavárosok el is pusztulhatnak. Attól is kell tartani, hogy a kis és majdnem üres Szászit falvát elfoglalják és megerősítik azt s azután mi következik majd ebből, mindenki megítélheti. (Zólyom Német ered. 1220.)

Márctzius 19-én Besztercebánya értesíti Körmöczöt, hogy a szomszéd falvak, Horhát, Cserény, Micsinye, Pónik és más helységek lakosai megjelentek a városban és pártoló leveleket kértek Barbarichhoz, hogy a horhádi templomot erősítse meg, néhány hajdú és puskással rakja meg, hogy az ellenség részéről fenyegető veszélytől és betöréstől jobban legyenek biztosítva és megvédve.

Mivel azonban Barbarich panaszkodik, hogy kevés a népe, attól lehet tartani, hogy ha a horhádi templomot megerősítik, vagy Besztercze, vagy más bányaváros lesz köteles azt őrséggel ellátni. Pedig Besztercebánya nem védhet távolabbi helyet, mert maga is folyton veszélyeztetve van. Most is kevés azelőtt a török éjjeli időben Zolnára tört, honnan 10 embert fogságba hurczolt, sőt

Cserényt is megrohanta, mely csak egy mér-földre van Beszterczétől. Mivel tehát az ellenség már olyan korán jelentkezik és fegyverkezik s nem hiába faragja azt a sok fát, nem szabad ezt semmibe venni, hanem tudtára kell adni a Pozsonyba országgyűlésre utazott követeknek, hogy azt az udvarnál és az országgyűlésen bejelentsék s a végvárak és a biztosok által nem rég megszemlélt helyek erősítését kérjék, valamint azt is, hogy a Libetbányára fogadott 50 új hajdú zsoldjának fizetésére a körmőcsi alkamaragróf utasíttassék. (Ném. ered. 1217.)

Márctzius 24-én Barbarich sietve tudtára adja Yglnek, Besztercze s a többi bányavárosnak és Lipcsének, hogy a mint már többször figyelmeztette őket és az udvart — de eddig nem adtak az udvarban hitelt és semmi intézkedést nem tettek — az ellenség egy várat akar építeni. Azért fél, hogy a hanyagságból nagy kár fog következni.

Ime itt küldi a Csábrág-, Bozók- és Szásziból érkezett leveleket, melyekből megtudhatják, hogy Rimaszombat tájékán minden falu népe az ellenség parancsából hosszú és vastag épületfát hord Kékkőhöz s egy spahi, vagyis török nemes azt mondta, hogy Dobronyán, a faluban, erődöt fognak építeni. Azért szivleljék meg e veszedelmet s a gyalogot csak összeszedhetnek, küldjék hozzá Zólyomba. (Ném. ered. 1219. A mieink megelőzték a törököt, midőn az ottani templomot nemsokára megerősítették.)

Anthony Jakab libetbányai kapitánynak márcz. 27-én hazaérkezett hajdúja azt jelenti, hogy Kékkőnél volt és saját szemével látta, hogy a törökök az ottani várat bővítik és egy nagy teret hasítottak ki és kerítéssel vették körül s hogy sok ember, nagy és kicsiny dolgozik ott. Azt is jelenti, hogy Plach-tinszky (Palojtai) Lőrinczet, Hazdecz Péter fiát, ki ide szökött s eddig a szegény keresztényeknek sok kárt okozott, elfogták és Bozókra vitték. (Besztercze Körmöcznek, márcz. 28. Ném. ered. 1204.)

Barbarich is e hó 29-én azt újságolja Körmöcznek, hogy Palojtai Lőrincz, ki a mult nyáron a keresztényektől a törökökhez szökött, most ismét Csábrágra jött és útközben egy törököt levágott és fejét magával hozta. Most sok szolgálatot tehetne a keresztényeknek, ha mint keresztény, hiven viselné magát. Az említett Palojtai azt mondja, hogy két bég jött össze és szándékuk ez ünnepek (husvét) alatt rabolni, még pedig oly módon, hogy egy erős sereget állítanak ki, kikkel elég dolgunk és harczunk lesz s ez alatt másikk helyen egy portyázó csapatot küldenek ki, hogy e helyeket, a hogy csak tudják rabolják és dúlják.

Köszöni a küldött gyalogságot. Nem szívesen zaklatja a városokat, de a szükség kényszeríti. Talán Palojtai elpártolása kissé visszariasztja az ellenséget. (Zólyom. Ném. ered. 1205.)

Április 11-én Beszterczebánya aggódva értesíti Körmöczöt, hogy Palojtai Lőrincz, ki

a törökhöz pártolt s midőn Horhátot és Zolnát pusztították, kalauzok és vezetőjük volt, megint visszatért a keresztényekhez s Csábrágra egy emberi főt hozott, melyet talán egy szegény keresztény parasztnak vágott és nyirt le (Hogy török fejnek nézzék, mert a keresztények s kivált a parasztnak ekkor hosszú haját hordtak, a törökök megnyirták, sőt borotválták is fejüket), most pedig Zólyomban szabadon jár-kezel, az itteni embereket s viszonyokat jól ismeri.

A körülfekvő falvakban és mezővárosokban is hasonló ismeretsége van, mert annak előtte Balassa Jánosnál szolgált. nagyon félnek, hogy szerencsétlenséget és kárt hoz a bányavárosokra s az egész környékre, ha esetleg még titkos hive a töröknek. Azért ilyen mameluknak (Mameluk-nak neveztek olyant, a ki az ellenséggel tartott, tehát hazaáruló volt. Ilyen czimmal illetik már 1566-ban Bebeket. „Der Bebek aber thuet was im, als einem Mammelucken zusteet, den er hat den Türken durch sein Land und Gebit lassen hindurch“ stb. Körm. levélt. I. 26. 306.), hitehagyott kereszténynek és hazaárulónak nem volna szabad hinni s benne bizni. Irni kellene a ker. főkapitánynak, hogy Palojtait nagyobb őrizet alatt tartsák s fogságba tegyék, míg ő felsége, vagy a főkapitány nem értesíti Barbarichot, mit kell vele tenni. (Ném. ered. 1223.)

Mint említettük, 1578. kora tavaszán országgyűlés tartatott Pozsonyban, melynek 27. t. cikke a végvárak javításáról és erő-

ditéséről intézkedik, és pedig a 14. §. a zólyomi vár tartozékainak 12 napi kézi és szer-közmunkáját ezen várhoz, a 15. §. Zólyom városához, Szászi, Ocsova, Szalatna és Kecskés (Kozelnik) erősítéséhez, a 18. §. Liptó vármegyéét Véghleshez, a 19. §. Libet- és Breznóbányaét saját erősítésére, s Beszterczebányaét és az ottani kamaráét e város erősítésére rendeli.

Ezen év hátralevő részében, néhány nyugtalanító hirt leszámítva, békét élvezett Véghles vidéke. Az ellenség Korpona, Bakabánya vidékén és Bars megyében portyázott és rabolt.

A következő 1579-ik évben azonban Véghlesnél újra találkoztunk a törökkel.

Igy április 6-án Beszterczebánya városa gyanúsítja az ocsovai és szalatnai parasztokat, hogy titokban meghódoltak a törököknek, mivel azelőtt folyton szökdöstek hazulról, most meg elég nyugodtan otthon vannak s a kik azelőtt kardot vagy puskát hordtak, ma csupán botot hordanak. Azon nézetben van, hogy ezt be kellene jelenteni a kerül. főkapitánynak. (Körmöcznek irt ném. er. I. 26. 8. 1274.)

Október 15-én korán reggel pedig Véghles váránál járt a török s 4 embert innen elvitt, egyet pedig levágott. (Beszterczebánya Körmöcznek okt. 17. Ném. ered. 1275.)

Megjegyzendő még, hogy Véghles még ez évben is Balassa László birtokában volt, mert ez júl. 11-én Körmöcznek irt levelében azt írja, hogy egyik ocsovai jobbágya pa-

naszkodott neki, hogy a körmöczi mészáros czéh mestere tartozik neki ökrökért és nem akar fizetni. A város figyelmeztesse tehát a mestert, hogy fizesse ki adósságát, mert ellenkező esetben elfogat valamely körmöczi embert s addig nem ereszti szabadon míg az ő jobbágya nem lesz kielégítve. (Véghles. Tót eredetijét a körmöczi levéltárból közli Sasinek i. m.)

1580. január 30-án Barbarich oly eseményről értesíti Beszterczebánya városát, mely teljes betekintést enged az akkori gyászos viszonyokba s az azon kor kegyetlen erkölcséibe.

Köztudomásu dolog, ugymond, hogy midőn (1575-ben) Kékkő vára elesett, egy Galkó nevű (nagy szalatnai eredetű) hajdú nemcsak keresztény hitét tagadta meg s törökké lett, hanem ennek az egész környéknek a szegény gyermekek elrablása s a törökök vezetése által nagy károkat okozott, úgy hogy e vidék falvaiban mindenki rettegett árulása miatt és mindenütt általános óhaj támadt, vajha ezt a hazaárulót el lehetne fogni: Barbarich, mióta csak zólyomi kapitány (1576. óta), katonaságát folyton figyelmeztette, hogy teljes iparkodásával legyen rajta, hogy a nevezett áruló a keresztények kezébe kerüljön és megérdemlett büntetését elvegye. Erre aztán Isten az ő szászi katonáinak f. hó 25-én oly szerencsét és áldást adott, hogy a nevezett mamelukot más két törökkel elfogták, mi fölött örvendenie kell az egész bányavidéknek, mert nevezett Galkó ismert kalauz

volt s mindenünnen sok keresztényt vitt az irtózatos, zsarnok török rabságba és lelki-testi romlásba.

Mivel pedig a szegény szászi katonák gyakran hallották, hogy gazdag jutalmat ígértek annak, a ki őt élve vagy halva kézre keríti, kedvet kaptak s az árulót az ígért jutalom reményében annál nagyobb figyelemmel kísérték s végül szerencsésen elfogták, reméli, hogy a városok, tekintetbe veszik azt, hogy ezen ember miatt e vidéknek sok kára esett s elfogása és kivégzése által sok veszély lesz elhárítva s mint a szegény katonák kedvelői és pártfogói a különben is gyengén fizetett katonákat egy kis lovag filérrel megajándékozzák.

A gonosztevőt és hazaárulót, ámbár a törökök sokat irtak Barbarichnak és fenyegetőztek, hogy, ha azt kivégezteti, ők is hasonló kegyetlenséggel fognak elbánni a keresztény foglyokkal, érdeme szerint megbüntette, tudniillik elevenen megnyúzatta s azután keresztény hitének megtagadása jeléül a török fővegét (turbán) fejére szegeztette s végül horogra akasztatta.

A mi a kivégzett gonosztevő vallomásait illeti, a mellékelt jegyzőkönyvből, a mit a kérdésekre szóról-szóra megvallott s halálával megerősített, megérthetik.

A hódolt jobbágyokat illetőleg, kik saját gyermekeiket és leányaikat önként odaadták, vagy más árulást követtek el s a mit Galko megvallott, jelentést tett a kerületi főkapitánynak. (Ném. ered. 1287.)

A vallatási jegyzőkönyv, mely élénk világosságot vet a véghles-vidéki török portyázásokra s általában az akkori viszonyokra, egész terjedelmében így szól:

„Az mit Galkó jó kedviből (önként, magától, kinzatás nélkül) és azon nyüzás alatt vallott 29. Január.

Nagyréten az Bahyl fiát másod magával vitte el a törökök közé.

Szalatnyáról az ő maga bátyja fiát bevitte és az bégnek adta Szécsényben.

Mocsárról egy gyermeket és 4 lovat vitt el.

Kozelnikről 3-ad-magával 3 gyermeket vitt el.

Az nyereszniczéről két motyovai gyermeket vitt el.

Az Bényi János elveszésekor, azt mondja hogy nem volt ott az törökkel.

Azt is mondja, hogy ott volt az tanácsban, mikor elvégezték hogy Szalatnyát elrabolják 500 lóval és 400 gyaloggal és oly végezések volt Juszuf odabasával és Perván odabasával (Lovas-tizedes), hogy az gyalogot az szentegyház mellől hozzák be, hogy az kastélybeliek ki ne jöhessenek (a templom körüli erdőből) és az falut szabadon rabolhassák.

Ez ősszel Motyova mellől, mikor az kéköi törökök elmentek, ott nem volt, azt mondja.

Az frigy felől és Kazul basa felől semmit nem tud mondani.

Azt is mondja, hogy Breznieskára 200 gyalogot akarnak küldeni elrablani és azt

végezték, hogy Turopolyán napoljanak, oztán vecsernye harangkor induljanak. Azt is mondja, hogy 200 lova is jó utánok.

Mikor aratásban egy szalatnai drabantnak Zolnánál fejét vették, ő is velök volt.

Azt is mondja, hogy Szászi alá menjenek, barmot és egy szolgáló ember marháját keresni, azon voltak.

Azt is mondja, hogy Kékkőben 100 török gyalognál, 30 rácznál és 70 besliánál (másod rangú lovas) több nincs és hogy Szécsényből 300 lónál többen fel nem ülhetnek gyalogot vele nem hordoznak, hanem az, mely beslia melyet paripáját kiviszen.

Azt is mondja, hogy Krisko felső-esztergályi tett hirt Kékkőben, mikor az barmot (a végbeli magyar katonák) elhajtották Kékkő alól.

Mindenestől fogva húsz embert mond, az kit levitt a törökek közé.

Hódoit népeknek nevezi, kik töröknek adták leányokat, szabad akaratjuk szerint.

Lisbeta Felső-Esztergályon Girikovich Leukónál lakik, Aznap Memhednek adta leányát.

Dora Alsó-Esztergályon egy török rácznak adta leányát, kinek Ancsa neve.

Demeterovich Zsófia Kékkő alatt való faluban Kis Mustafának adta leányát Betka neve.

Prisztavka Jano Sztracsinból egy török rácznak adta leányát, Dora neve, kinek ugyan menyekzőt szerzett.

Azt is mondja, hogy Mocsáry Máté (Mocsárszky, mocsári ember, ki szintén a törö-

kökhöz szökött) azt mondta Kékkőben, hogy zólyomi lovakat (lovasokat) tartanak Baczu-ron, melyre reá akartak jönni, de az baczu-riak és osztrolukaiak felől semmi gonoszt nem tud mondani, sem, hogy éléssel tartot-ták volna őket, sem penig hogy gazdájuk (török hűbéres uruk) volna. És két faluban Lieszkóczról ötöd magával 5 lovat vitt el.

Hlubokáról két gyermeket vitt el, kinek egyike haza szaladott, az másikat 30 Rhénus frton adta el.

Azt is mondja, hogy mikor Sóky Tamás, Soky Mihály és Borbély Tamás az kékkői kapu előtt az törökkel harczoltak és egymás-hoz lövöldöztek, Faragó Márton kékkőfalubeli tett hirt az törököknek.

Item (továbbá) azt is mondja, hogy Ba-lassa Jánostól való féltiben lett törökké, mert hogy Kékkőből kiszökött volt, mikor az tö-rök megvette.

Item azt is mondja, hogy a minemő fát Kékkőben készítettek, nem az szenogradi (szénavári) szentegyházat, hanem Báth váro-sát akarják megcsinálni és az fát odaviszik.

Item azt is mondja, hogy kalauz Roda-zát, az kékkői hegyen vajda ölte meg. (Ro-doza török áruló volt, ki a mieinkhez szökött s midőn a törökök portyázás alkalmával a mienk körében elfogták, a kékkői várpa-rancsnok (talán Szeffer) kivégeztette. Épp ugy mint a mieink Galkót.)

Item azt is mondja, mikor innét az vi-tézlő nép alá megyen, ha az nyomot meg-

látják, az bíró fejeért el nem meri hallgatni, hanem mindjárt hirt teszen Kékkőben.

Énnékem Barbarich Györgynek arra felelt, hogy ha eleresztem, fél esztendeig 50 lovon való törököt ad kezemben.

Zólyom elárulása felől azt mondja, kiről tizszer kértem (kérdéztem) meg, az mint Kürtössy Gergely (Szintén hitehagyott a törökök kalauza, odaverdi. Ez évi júniusban fogták el a mieink. Selmecz levele Kőrmöcznek júl. 2. Ném. ered. 1309.) mondta, hogy áruló vagyon benne és Sasvár (Sehszüvár) bégnek (szécsényi b.) 300 R. frton adták el, arról azt mondja, hogy Isten az ő lelkének ne irgalmazzon, ha soha hallotta, semmit sem tud benne.

Item azt is mondja, hogy Krusich uramnak vagyon egy rabja, Heder neve, ki mikor Kékkőben ment volna, azt mondta az törököknek: „Mit fekszetek veszteg, az Nyereszniczén egy szál hó nincsen, minden nap hozhatnátok egy-egy németet.”

Azt is mondja, hogy az a Faragó Márton ő neki azt mondta: „Koma uram úgymond im Horváth (Barbarich) György elhajtotta az én barmomat az török barmával, de ha meg nem adja, az én hitemre, koma, én is törökké leszek és társad leszek.”

Item azt is mondja, hogy Felső-Esztergályon egy Gallo nevű ember vagyon, ki minden hírrel tartja az törököt és mikor az vajda az dézsmára kimegyen és ha valamely megtagad valamit buzájában, tehát ez e Gallo azt mondja az vajdának: „Negy higyj

uram neki, hazud ez ároló!“ — Ilyenképen árolja el az szegénységet. Az vajdával mindenkor tanácskozik, sőt az Egeg tartomány szinte úgy félnek tőle mint az bégától.

Item azt is mondja, hogy Prucknert (Bruckner János, korponai jegyző, ki a törökök fogságába került) nem ő vitte el, hanem Karagina Tamás, jóllehet együtt indultak ki Kékkőből, de ő 3 magával mocsárra ment volt, honnan egy gyermeket és 4 lovat vitt be. Prucknert oztán másnap vitte be az rácz, melynek Sajbán vették fejét.

Item azt is mondja, hogy Kalauz Pál, az kit Ocsováról elfogtak, titkon törökké akart lenni és ötet kérte, hogy kezes legyen az bégnek érette, hogy törökké leszen. Galkó azt mondta, hogy ő szegény legény, ő kezes nem lehet. Immár nem tudja, miben vagyon dolga.

Azt is mondja, hogy látá, az hét bányaváros mindenik adjon száz-száz forintot és az szalatnaiak minden háztól egy-egy R. frtot azoknak, az kik ötet megfogták.

Halála órájakort is azt mondta, hogy izről-izre szaggatják is, ezekben hamisat nem mond, mert lelkén nem akarja viselni. „Ha penig kétséges volna, k. kinoztassatok meg, de én ennél egyebet nem tudok mondani.“

Item arról is kérdeztem, ha járt az anynyához és ha étellel tartotta, de azt mondja, hogy soha az annyával nem volt azután, hogy törökké lett és ártatlan az annya.

Palojtai Lőrincz felől nem tud semmit sem mondani.

Item arról is kérdeztem, ha lesre akartak engem a zólyomiakkal venni, micsoda helyen akartak lesben állani. De arról sem tud semmit mondani. (Martalotz Galko Wal-lasy. Bana Warossoknak. Körm. I. N. 1286.

Ez évi augusztusban a beszterczebányaiak ismét panaszkodnak, hogy Szalatna és Ocsova községek hódolni akarnak a töröknek s hogy Véghles vára nagyon gyengén van ellátva. A bányavárosok azon voltak, hogy Véghles nagyobb számú katonasággal, vagy legalább egyelőre más alkalmas kapitányokkal legyen ellátva s e végett irtak is Ernő főherczegnek. (U. o. I. 19. 3. 206. 207. 208. 209.)

Mire ezután a főherczeg Bécsből aug. 13-án értesíti a városokat, hogy a szalatnaiak és ocsovaiak hódolási szándékát illetőleg meghagyta Thurn Jobst József és Forgách Simon ker. kapitány, báróknak és hadi tanácsosoknak, valamint Barbarichnak is, hogy azt akadályozzák meg s hogy gondja lesz, hogy a két helység az ellenséggel szemben jobban meg legyen védve s hódolásuktól többé ne kelljen félni. Véghlesről is fog gondoskodni, hogy védelme rendesebb és hatásosabb legyen. (Körmöczön csak szept. 23-án, Beszterczén pedig 24-én prezentáltatott. Ném. cred. I. 26. 8. 1313.)

Az utóbbi ígéret annyiban teljesült, hogy *Véghles új főkapitányt kapott kistapolcsányi Tapolcsányi János személyében.*

E közben 1581. január 28-án Szászínál, a török-magyar harcok mozgalmas és érde-

kes korszakának egy romantikus epizódja játszódott le. Tudniillik Barbarich, a magyar végbeli kapitányok ezen prototipusa, Forgách Simon ker. kapitány engedélyéből, a szécsényi szandzsákbéggel kopját t r t, vagyis lóháton párbajt vívott nagyszámu magyar és török végbeli vitézek jelenlétében. (Barbarich ném. levele Beszterczebányának és Lipcsének jan. 26. Más. 1348.)

S hogy Barbarich vitézül kiállta a sarat mutatja az, hogy pár nap múlva sértetlenül találkozunk vele és tovább végzi Zólyom vidéke védelmének szép tisztét.

Ugyanis a török fenyegető levélben felhíván a bélabányaiakat meghódolásra. Selmecz városa febr. 6-án kéri Körmöczöt, hogy ezt Barbarich tudtára adja, hogy jó vigyázásban legyen. (Ném. ered. 1349.)

Tapolcsányi jún. 25-én Véghlesről azt írja Körmöcznek, hogy bizonyára ismeretes a bányavárosok előtt, milyen állapotban van Ocsova község, melyben néhány gyalog katonára van az ő kapitánysága alatt s nagyon szükséges volna, hogy őfelsége növelje a katonaság számát, mert azokból Forgách ker. főkapitány 30-at elvitt innen Ghimesre és Rakattya várakba. Azért a biztosok parancsa folytán kérelmezni akar őfelségénél, hogy a Csábrághról elbocsátott 50 huszárt Ocsovára helyeztesse és fizesse. Kéri tehát a városokat, hogy támogassák kérvényét az udvarnál. (Latin ered. 1354.)

A városok mind indokoltnak találták Tapolcsányi kérelmét s hasonló értelemben kér-

vényezték a királynál. („Herr Joannes Tapolchani dieser Zeit Obrister und Hauptmann auff Wiglesch.“ 1358. 1360. 1359. 1355. 1367.)

Aug. 28-án Libetbánya városa a többi 6 bányavárosnak írja, hogy most 14 napja a törökök nagy számban Divényben gyűltek azután teljes erővel az erdőbe vonultak ki, hogy a vidékre betörést intézzenek. Midőn az erdőn át egész Melenczig jöttek, mely falu csak két mértföldnyire van Libetbányától, egy pribék elszökött tőlük. Véghlesre ment s Tapolesányi János ottani kapitánynak, ki ezt Beszterczebányának szintén megírta, mint biztos dolgot jelentette, hogy a törökök teljesen el vannak határozva, hogy azon éjszakan Sebőt, az ő falujokat megtámadják, kirabolják s azután tovább a városba hatolnak. E pribék jelentésével más, részint Barbarichhoz, részint pedig Tapolesányihoz érkezett hírek is gyeyeztek.

Mire Tapolesányi, mint hű szomszéd és serény parancsnok ezt azonnal megüzente s katonaságával rögtön feljött. Azonkívül a beszterczebányaiak is az idő- és tehetségükhöz képest küldtek néhány drabantot segítségül s végül a hípcsei uradalom is küldött bizonyos számú parasztot szabadításul. A segítség együtt maradván, a törökök békében hagyták őket és eltávoztak.

Mivel azonban hire jött, hogy a törökök bégjei és más főemberei szörnyen megharagudtak, hogy ezek eredmény és zsákmány nélkül tértek haza, újra kiküldték őket azon szigorú parancssal, hogy valami nagy dolgot

vigyenek véghez és kártevés és zsákmány nélkül halálbüntetés alatt hazatérni nem menjenek, azért többszöri figyelmeztetés szerint másodszor is kijöttek, s már megint az erdőben vannak. Azért fölötte szükséges, hogy minden oldalon szorgos őrségeket tartsanak. Ófelsége ugyan tart itt 100 drabantot, de ezek nincsenek mindig együtt, hanem a szükség szerint jókora részük majd Zólyomban, majd meg Véghlesen, vagy más helyeken van, mint akkor is, midőn a török Sebőn másodszor volt.

S még ha együtt is volnának, akkor is csak Sebőt és Pórázót (Sajba és Povraznik (Seilerdorf.) őrzik, Libetbánya meg őrizet nélkül van. Pedig nagy szükség volna, ha különösen a város felé eső rész volna őrizet alatt. Azért azon kérelemmel járul a többi városhoz, hogy mint szövetséges és hű szomszédok tartsanak ott télig legalább 10 hajdút saját költségükön. (Ném. ered. 1373.)

Szept. 10-iki ismételt sürgetésére azután a hó vége felé elküldték az általuk felfogadott és fizetett 10 drabantot. (Ném. ered. 1379 1381. 1382.)

1582. novemberében a füleki bég ismét meghódolásra hívta fel Ocsova és Szalatna községeket. Barbarich a török levelet Tapolicsányi küldöncze által azonnal a biztosoknak küldte. (Barbarich a 7 bvárosnak. Zolyom, nov. 15. Ném. ered. 1394.)

1583. szept. 1-én a szécsényi és füleki bég megostromolta Dobronya erődjét, a kőfalakkal körülvett templomot, de Barbarich az

ő s a szomszéd végek helyőrségeivel elűzte onnan az ellenséget, úgy hogy a törökök kénytelenek voltak ostromszereiket is ott hagyni. (Barbarich jelentése Ernő főhöz. Zólyom. Ném. más. 1405.)

1584. január havában Szalatna és Ocsova községek miután a török folyton zaklatta és fenyegette, hogy hódoljanak meg s nem volt elegendő védelmök, meghódoltak s néhány embert ki is küldtek, hogy az adót vigyék be a töröknek; de útközben a véghlesi helyőrség elfogta őket s Véghlesen felakasztották, hogy elriaszszák a többi községeket a hódolástól. Egyuttal a bányavárosok követeket küldtek az udvarhoz, hogy több őrséget fogadjanak e vidék védelmére. (Kör-möcz Selmecznek jan. 16 Fogalm. 1429.)

Május 26-án Tapolcsányi Ygl't figyelmezteti, hogy a törökök erősen gyülekeznek s szándékuk e vidékre törni. Tegnap hírszerzés végett Véghlesről kiküldött 12 drabantot, kik útközben 7 törökkel találkozván kettőt közülök elfogtak és Véghlesre hozták. Itt Tapolcsányi szigorú szavakkal vallatni kezdvén őket elmondták, hogy Szécsény- és Kékköből kiküldték őket, hogy paracsolják ki a birákat és valamennyi parasztot, hogy követ hordjanak Divénybe a még 1575-ben összelődözött falak felépítéséhez és javításához. Azt is mondják, hogy a törökök minden igyekezetükkel azon vannak, hogy a meglévő várat kibővítsék s több lovas és gyalog katonát helyezzenek bele. Mivel Tapolcsányinak most el kell utaznia, maga helyett Balogh

Sebestyént korponai kapitányt hagyta ott. („Wieglesch. 26. May 1584. Johan Tapolczani Obrýster allda.“ Ném. más. 1465.)

Augusztus 6-án Beszterczebánya jelenti Körmöcznek, hogy Tapolcsányi Véghlesrő-Soós János alispán s más zólyommegyei nel mes ember által tudatta vele, hogy mivel a törökkel a minap tartott csatározásban Véghlesen és más helyeken a mieink nagy veszteséget szenvedtek s a kik életben is maradtak, nagyon meg vannak sebesülve, a sértetlenek pedig teljesen erőtlének és a rendetlen fizetés folytán kedvetlenek s végül a szenvedett veszteséget sem képes pótolni az ellenség pedig e vidéket ezen okoknál fogva nagyon könnyen elfoglalhatja: ő felségéhez megy személyesen, hogy e hiányra figyelmét felhívja. Azért kéri a városokat, hogy ők is támogassák kérelmét a királynál, úgy mint a vármegye, hogy kérelme nyomatékosabb legyen s ő felsége annál több hitelt adjon neki. (Ném. ered. 1479.)

Aug. 13-án Besztercze értesíti Körmöczöt, hogy Tapolcsányi Véghlesről már elutazott és pedig először Hrussóra (Barsmegyében, Kis-Tapolcsán mellett. A vár jelenleg már romokban hever.) saját birtokára. Nevére szóló leveleket oda kell küldeni. (Ném. ered. 1475. 1476.)

Ez év vége felé is felkeresték a törökök Véghles vidékét.

Decz. 3-án Reszy Gáspár zólyomi kapitány rossz híreket közöl Beszterczebánya városával, melyeket a véghlesi kapitány irt,

hogy t. i. a török nagyon készül és csak az óráját nem tudják, mikor rájuk jön. Ma a zólyomiak Véghlesen voltak, midőn a törökök átjöttek az erdőkön, de ismét visszatértek. Minthogy a főkapitány nincs otthon, ő kéri a várost, hogy küldjön Zólyomba segítséget. (Sasinek i. m. II. 116.)

Mivel a török Kékkő és Divény végvárait nagyobbította s több katonaságot helyezett beléjük, a mieink is 1585-ben erősítették és bővítették Ocsovát, Szászit és Bakabányát. Az első helyen augusztusban Besztercebánya egymaga 150 embert tartott és fizetett. (Besztercebánya Körmöcznek, 1585. aug. 16. Ném. ered. 9. 1522.)

1586. aug. 11-én ruszkai Dobó Ferencz, (Dobó István fia.) ker. főkapitány és barsi főispán újra megkeresi a bányavárosokat, hogy tekintve a nagy veszélyt segédcapataikat gyorsan küldjék Zólyomba vagy Véghlesre. (Léva. Latin. más. 1559.)

Erre Besztercebánya aug. 28-án Körmöczhez irt levelében panaszkodik, hogy Ocsován már két hét óta 30 embert tart s e héten ismét 15-öt küldött. Valóban rettenetes dolog, hogy az egész itteni védelmet csupán a szegény bányavárosokra tolják s a kapitányok csak saját érdeküket nézve, a zsoldnak alig felét fordítják a katonaságra. Közgyűlést kellene tartani, de ez az uralkodó pestis miatt jelenleg veszélyes; mindazáltal jó volna, ha a városok követői valamely egészséges helyen és friss levegőn összejönnének és megtartanák a közgyűlést. (Ném. ered. 1557.)

Szept. 25-én Dobó a bányavárosoknak azt írja, hogy bizonyára ismeretes előttük, a törökök e napokban az erdők torlaszain Véghles felé áttörtek és nagy kárt tettek. Most arról értesült, hogy szándékuk az ősz folyamán a bányavárosokat adófizetőkké tenni, vagy tűzzel-vassal elpusztítani. Ha Véghles és Ocsova nem lesz elegendő katonai segítséggel megerősítve, biztos, hogy szándékukat végrehaják, mert e két hely részint mind a két rendbeli katonaság szegénysége, részint pedig a jelen ragályos betegség folytán oly hiányt szenved, hogy kisebb számú ellenségnek sem tudnának ellenállani. Más helyőrségekből nem lehet ide katonaságot küldeni, mivel mindenütt nagy a hiány. Miután pedig a bányavárosok legközelebb állanak a veszélyhez s jóformán már az ellenség torkában vannak, haladék nélkül küldjenek a két helyre minél nagyobb számú csapatot, mert inkább viseljenek terhes költséget, mint tűzzel-vassal pusztíttassák el magukat, vagy az ellenség igáját és örök szolgaságát viseljék. (Nyitra, latin ered. 1581.)

A bányavárosok e parancs folytán szép számú gyalogságot állítottak ki és küldtek Tapolcsányi rendelkezésére, ki azt azután Szalatnára és Szásziba helyezte el.

Erről értesíti a városokat *Leüttich Ottó*, *végfilesi német kapitány* okt. 6-án s jelenti, hogy mivel az ellenség keményen szorongatja őket s ők gyengék, bizonytalan ideig még itt tartják a katonákat. (Véghles. „*Otth Leüttich Haubtman zum Wiglitsch.*“ Ném. ered. 1591.)

Tapolcsányi is az nap megköszöni a küldött segélyt s igéri, hogy mihielyt a viszonyokban szerencsésebb változás áll be, azonnal visszaküldi a katonákat. (Véghles. Leüttich írása. Ném. ered. 1655.)

Október 8-án Darvas János véghlesi és ocsovai alkapitány Körmöcz városához a következő magyar levelet intézte :

„Szolgálatomat irom kegyteknek, mint bizodalmas uraimnak és szomszédimnak. Istentől kívánok ti kteknek minden testi és lölki jó szerencsét, egzszeget szent áldomással megadatni. Továbbá megértettem az ktek leveléből, melyet ti ktek az véglesi német hagynagynak ír, mivel hogy ktek gyalogot, kit ktek ide alá bocsátott, hogy haza bocsátanók és hogy immár havok is kitölt volna. (Tehát csak egy hónapra fogadták fel.)

Azért, bizodalmas szomszéd uraim, kteknek tudtára, mivelhogy Nagy Ferencz, ki ország viczekapitánya Léván.

(A dunáninnyi ker. orsz. főkapitányság viczegenerálisa, Dobó helyettese.) ezt írja mostan énnékem, hogy az esztergomi török és az párkányi mind ide feltakarodtanak és mind füleki, szécsényi török erősen gyülekeznek és minden szándékjokat így írja Nagy Ferencz uram, hogy általában fogva az bányavárosok előtt való holdolatlan falukat akarják elrablani.

Azért ti kteknek mostan nem szüség innen az gyalogot hazavinnie, hanem inkább több segítséget küldjön ktek alá. Im Besztercze városnak irtam felőle és azonképen

az Zólyom vármegye viczeispán uramnak is megírtam. Hanem inkább ktek ezt cselekedje, mivel hogy havok kitölt legyen az ktek gyalogainak, ktek küldje alá az pénzt neki-ek és legyenek itt veszteséggel egy kevés ideig, míg ez hírek megcsendesednek, annak utána haza mehetnek. Mert im tegnapi napon is ide beütött vala az török, öt embert vittének el és kettőt, avagy hármát vágtanak le benne. Isten tartsa meg kteket. (Datum ex Castello Oczyowiensi, 8. die Octobr. Ao 86. Servitor Joannes Darwas Vice Capitaneus Vighles et Ochyowa. Er. 1590.)

E közben október elején Barbarich György zólyomi főispán és főkapitány, a lelkiismeretes, buzgó, vitéz és erélyes katona, ki horvát létére lángolón szerette a magyar hazát, az e vidéken is uralkodó pestisnek esett áldozatul. (Október elején már Tapolcsányi parancsol Szászi felett, mely Barbarich főkapitánysága alá tartozott.)

Hogy milyen állapotok voltak halála után, Zólyomban az interregnum alatt, vagyis az új főkapitány megérkezéseig, legjobban mutatja Hartlentter György uram, zólyomi német kapitánynak okt. 16-án kelt és Besztercebányához intézett levele.

Ismeretes, úgymond, uraságtok előtt, hogy a jó Isten az én főkapitányomat, Barbarich György urat, idő előtt kiszolitotta e siralom völgyéből s tegnap délután 3 órakor fiát Gáspárt is magához vette, kiknek adjon Isten velünk együtt boldog feltámadást. Mivel pedig semmi hagynagy nincsen kéznél és sok

török fogoly és más lump népség van a várban, jobb elővigyázatul 10 német legényt akart a várba helyezni, az itteni várnagy azonban ezt nem akarta megengedni, mivel ez nincs az ő utasításában. Ismervén az ő gőgös természetét s tudván azt, hogy azt nem engedi meg, magamhoz hívtam a városi jegyzőt s néhány itteni nemes embert s előttük nyilvánosan protestáltam, ha ebből valami kár történik.

Továbbá a ker. főkapitány úr meghagyta Tapolcsányi Jánosnak, hogy Véghlesen s az ottani helyeken kívül Szászi- és Dobronyára szorgos felügyeletet gyakoroljon; mivel azonban ő birtokára utazott, Szily György nevű nemes embert bizta meg 4 lófizetéssel, hogy lovas és gyalog legénységgel Dobronyára menjen és a további intézkedésig ott is szorgosan felügyeljen, hogy semmi kár ne essék. Midőn azonban ma lelovagolt, nem eresztették be, hanem egy drabantot küldtek fel a várnagyhoz (Zólyomba), hogy mihez tartsák magukat, ki azt üzente nekik, hogy senkit se bocsássanak be s ha a nemes ember erővel be akarna menni, valamenyi drabant lőjjön rá. Hogy mi már most a várnagy szándéka, elgondolhatják. Azért protestálok, mert valóban Zólyom és Szásziban kevés a drabant s az itteni polgárság is nagyobb részt kihalt, úgy hogy majdnem senkitől sincs segítségem. Mivel pedig én a németekkel éjjelnappal a vár előtt és a bástyán őrt állok s akarok is, míg Isten éltet lehetetlen a várat, várost és a körülfekvő falakat védenem és

ellátnom, mert nekem is kell Szásziban legénységet tartanom. Nagy Ferenez főkapitányhelyettes is Léváról írja, hogy a törökök Szécsény és Füleken nagyon gyülekeznek, hogy a legköze'ebbi holdvilágos éjszakan a bányavásokat megrohanják. Most nem tudom, mit csináljak. Azért kérem uraságokat, Isten szerelmeért küldjenek segítséget, míg a főhg ő fensége intézkedik, mert ha nem, Isten és uraságok előtt protestálok, ha valami baj történik. (Zólyom, Ném. más. 1585.)

A bányavárosok segítségért való folyamodványára Ernő főhg Bécsben, okt. 20-án tartott hadi tanácsból értesíti a városokat, hogy kérelmüket őfelségének előterjesztette s ez megígérte, hogy még tél beállta előtt elrendeli nemcsak a fizetést, hanem más eszközöket is a vidék védelmére; még pedig néhány erőd felállítását Breznó-, Libetbánya s más veszélyeztetett helyek felő. Mihelyt a fizetés folyósítva lesz, mindjárt akad elég katonas ha a katonaság eléri előbbeni számát, bztosítva lesz a bányavidék az ellenségtől. (Ném. er. 1593.)

Okt. 30-án éjjel 11 órakor Miktusch Mihály, a breznóbányai helyőrség kapitányai tudatja leopoldsdorfi Böck Hannibal libetbányai kapitánynyal, hogy biztos értesülése szerint a törökök nagy erővel kivonultak, de nem tudni, mely irányban. Azért legyen jó vigyázásban s üzenje meg ezt Ocsovára és Véghlesre is. (Breznóbánya, ném. más. 1600.)

Másnap Böck Sebőről értesíti erről Tapolcsányit Véghlesen (Ném. más. 1599.)

s Tapolcsányi nov 1-én e híreket közli Kör-möcz városával és mivel egy hely sem biztos a török betörése előtt. kéri a várost, hogy katonáit hagyja még nála, hogy szükség esetén visszaverhesse az ellenség támadását. (Ném. ered. Leütich írása. 1655.)

A bányavárosok a bányavégek védelmének ügyében 1587. márcz. 25-én újra kérvényeznek Ernő főhgnél s felhozzák, hogy a tavalyi ígéretek nem lettek beváltva. Pedig az ellenség jól tudja, hogy a végvárak mind, de különösen Szászi, Dobronya, Véghles és Zólyom katonaságban s mindenben nagy hiányt szenved, főkép az a baj, hogy Zólyomban hiányzik a főkapitány, a ki a katonákra felügyelne s nagyon félő, hogy az ellenség a legujabban szenvedett kudarczát megboszulja. Daczára ugyanis a nagy hónap és rossz utaknak, a minap 200 török a végghlesi erdőben megjelent, hogy szerencsét próbáljon. Midőn azonban néhány drabant ellenök kiment s látták, hogy tervüket végre nem hajthatják, visszafordultak s a drabantokat elfogván, magukkal vitték.

Mivel pedig az ellenség minden törekvése, a hódolt keresztények értesítése szerint, oda irányul, hogy a bányavidéket, nevezetesen Véghles, Zólyom, Szászi környékét megszállja és elfoglalja s az itteni őrségek gyengék ennek a megakadályozására; mivel továbbá a főkapitány hiányában a katonák erőszakoskodnak, fosztogatják, rabolják és ütik verik a szegény embereket s jobban kell tőlük, a barátoktól félni, mint az ellenségtől,

kérik a főhget, hogy segítsen e szerencsétlen vidéken. (Ném. fogalm. 1618.)

A főhg nevében az alsó ausztriai kamara e kérvényre csak május 16-án válaszolt és pedig oly értelemben, hogy miután a városok nem jelezték a módot, hogy lehetne a bányavidéken segíteni, küldjék be ez iránti tervöket. (Ném. ered. 1623.)

A bányavárosok erre jún. 1-én közgyűlést tartván, a tanácskozások folyamán első-sorban azt emelik ki, hogy Véghlesen, Zólyomban nagy a hiány s kivált az a baj, hogy Zólyomban nincs kapitány, Tapolesányi véghelesi főkapitány pedig szabadságon lévén, a katonák mindenféle erőszakoskodásokat és szilajságokat üznek a szegény emberekkel. (Protoc. Szept. Civit. Montan. p. 570.) Azért a főhgnek e hó 25-én beterjesztett kérvény 3-ik pontjában kívánják a rosszul ellátott és őrzött várak, u. m. Zólyom és Végles mielőbb alkalmas kapitányokkal és szükséges hadi szerekekkel való ellátását, hogy ilyen gondatlanságból azután rendetlenség és kár ne támadjon. (Ném. fogalm. 1630.)

Mialatt azonban Rudolf császár és király procul a negotiis Prágában alkimiájának és órás művészetének élve, hiábavalóságokra annyit költött, hogy az azon fogadott hadsereg a törököt nemcsak hazánkból, hanem az egész Európából is kiűzhette volna (Acsádi Ignác Magyarország három részre oszlásának története 1526-1608. 431, 1 Szilágyi S. A magy. nemz. tört. V. k.) s az alsó-ausztria kamara érzéketlen alakjai a nekik idegen magyar

végek védelméről komótosan filozofáltak a szemes és fürge török júl. 13-án Nagy-Szalatnát feldúlta és elhamvasztotta. („1588. den 13. Juli hat der Turkh den Markth Slatinam verheret und ausgebrent“. Kirchenhistorien a beszterceb. levélt. közli Sasinek i. m. 285. „Die grosse Gefar. so aus Verhörung des Fleckens Szlatina nicht allein demselbigen Boden und Revier umd Alt und Neusoll, sonderen eer ganczen Bergstettischen Gegent, obligt“ stb. Ném. ered. 1934.)

A bányavárosok és Zólyom vármegye nemessége, hosszas kapkodás és levélváltás után, augusztus 4-én Zólyomban tanácskozást tartottak, hogy mitévők legyenek a fenyegető veszedelemmel szemben.

A tanácskozást némileg megvilágítja Besztercebányának Körmöczhez aug. 5-én intézett következő levele:

„Értesítjük uraságtokat, hogy tegnap 2 követet küldtünk Zólyomba a megyeházára, hol a nagy veszélyről, melyben mi s az egész környék van, tanácskoztak s a mint követünk értesítenek s máshonnan is kapjuk a híreket, a veszély folytán növekszik, mert a három bég ismét kivonult. hogy ide betörjön. Mikor azonban megtudták, hogy mi a népünk készen várja, visszafordultak: Hogy még más 3 bég érkezik hozzájuk s várják is jöveleket s a mint egy hódolt faluból való öreg paraszt ember, ki figyelmeztetés céljából jött ide, mondja, hogy biztosan e tájakra törnek s Zólyomba is, hogy mindent felduljanak s megsemmisítsenek. Mert a török császár az

összes garammenti falvakat egész Beszterczéig néhány bégnek ajándékozta. Azért nem szabad nyugodnunk, hanem inkább utána kell néznünk, mit tegyünk. Mivel mi oly hatalmas ellenségnek nem tudunk ellenállani, a vármegye Zólyomban elhatározta, hogy Oszroluczky Menyhért urat kiküldi a főhg őfenségéhez, hogy e nagy szükségben jókori segélyt védelmet és oltalmat kérjen. Azt kérdi Besztercze Körmöcztől, vajjon a városok is küldenek követeket Osztroluczkyval, vagy pedig csak írásban fordulnak segélyért. (Ném. ered. 1646.)

A városok szintén küldtek követeket a segélykérés tárgyában, sőt Körmöczbánya a többi város nevében aug. 14-én az udvarnál benfentes Rurand János közbenjárását is kéri. (Ném. fogalm. 1641.)

Ernő főherczeg erre aug. 26-án Bécsből felhívta az őket is fenyegető veszélyre sküldjenek valami segítséget a szomszéd magyar végeknek. (Levelének ném. más. 1640. Hasonló levelet irt a morva orsz. kapitányhoz és Zerotin ország és udvarbiróhoz.)

Szept. 21-én Kielmann András fizető mester megkeresi a bányavárosokat, hogy miután kérelmükre a főhg meghagyta neki, hogy Dobóval készítsen tervet, hogy lehetne a bányavégeket legjobban megvédeni, ők is küldjenek e tanácskozásra 3 vagy több alkalmas és értelmes embert. A tanácskozás e hó 27-én lesz Léván. (Léva, ném. ered. 1651.)

Október 3-án pedig Ruland János Bécsből értesíti Körmöcz városát, hogy a morva

rendek a főhg kívánságára a báuyavégek védelmére 300 katonát rendeltek fogadni. A főherczeg és a haditanács óhajtja, hogy engedélyezett pénzen német katonát fogadjanak mert azok jobbak s engedelmesebbek, mint a morvák (Ném. ered. 1653.)

Hogy mit használt ez a hosszadalmas intézkedés a bányavégeken, majd meglátjuk nemsokára.

1588. jún. 6-án a törökök a Zólyom melletti Mátyásfalvát perzselték fel. (Kirchenhistorien a beszterczebányai levélt. közli Sasinek i. m. 285. l. ki hibásan M (ala) Slatina-t írja Motyova helyett.)

Jún. 8-án Zólyomvármegye írja a bányavárosoknak, hogy a legnagyobb szükség és veszély kényszeríti, hogy miután semmi segítséget nem lát, s szeme előtt van a pusztulás és naponként hall egy-egy község meghódolásáról, a legközelebb közgyűlést tartson, melyre a városok is küldjenek követeket, hogy közös tanácskozással valamit határozzanak s követeket küldjenek, kik feltartnák mindezeket úgy a királynak, mint a főhgnek s vagy segítséget kérjenek vagy protestáljanak, hogy ha nem lesz segítség, okvetetlenül általános meghódolás, vagy pusztulás, avagy pedig menekülés fog bekövetkezni. (Latin ered. I. 26. 10. 1668.)

Ugyan az nap Szölössy János, véghelesi gyalog hadnagy ezen levelet intézi Majthényi Lászlóhoz, az új zólyomi főispán- és kapitányhoz. (Majthényi márcz. 17-én nevezték ki zólyomi főispán- és kapitánynak. Péch i. m. 344. l.)

Örökké való szolgálatomat irom knek mint bizodalmas uramnak. Ezt akarám knek sietséggel tudtára adnom, hogy ezennel jöve egy bizonyos emberem, ki Szécsényben volt és bizonynyal beszéli, hogy ma jött Szécsényből, hogy erősen patkoltatnak és készülnek az füleki bég is és estve oda ment minden hadval, lovassal és gyaloggal. Azért általán fogva mikor Szécsényben így gyülekeznek, hogy akkor nem mennek Eger felé, avagy Szendrő felé, hanem ez földre nagyon szándékjok, vagy ide mifelénk, avagy Korponára felé.

Az ember azt mondá, hogy ismét ma ujjonnan bemegyén Szécsényben és ha valami hirt hoznak, knek éjjel-nappal tudtára adom. Ezzel Isten éltesse etc. Datum ex Arce Wigles, 8. die Júnii Ao 1588. Knek örömost szolgál Szőlőssy János gyalog hadnagy.

P. S. Esmét mindjárt az után más bizonyos emberem jöve Turopolyáról és általán fogva, hogy avagy az éjjel ménnek ki valamely felé. Azért kd írjon mindjára Beszterczére, hogy segítséget adjanak, mert neta-lán valamely kastélyt akarnak megégetni. azt mondja az ember, hogy sok az török főképen az gyalogja és immár zászlókat is töttenek ki, csak hogy nem tudják mely felé mennek. (Más. 1662.)

A vármegye felhívására Beszterczebánya azon nézetén van, hogy miután a körülfekvő falvak Radvány kivételével mind kész a töröknek meghódolni, a városok szintén küldjenek követeket a megye gyűlésére. (Körmöcznek, jún. 9. 1663.)

Jún. 10-én Cserey Ferencz szászi kapitány ezt írja Majthényinak :

Szolgalatomat irom kgynek, mint uramnak. Ezennel izenék meg egy faluról nagy bizonyosan, hogy az Sztarsy, az ki Véghlesből beszökött volt az rabokkal. (A véghlesi török foglyokkal együtt kiszökött a törökök közé) hogy az kérte Istenért az embert, hogy ide hirrre adja, hogy erősen őrizkedjenek oda fel Zólyom felé, hogy általán fogva mind egész Beszterczéig, mind elakarják az földet rabolni ugyan mind megnevezte az Nagy-Rétet, Hajnikot, Ribárt és mind az többit. És ugyan azt mondta, hogy csak az óráját sem tudja megmondani, de általán fogva mentől hamarabb lehet reá mennek. Azért kgy-med ezek gondolkozzék és parancsoljon mindenfelé, hogy vigyázzanak és őrizkedjenek, mert az pogány álnoksága csuda dolog. Ki tudja mi szándéka. Im Korponára is megírtam ugyanezen hirt. Azért kmed lássa és tartasson kmed mindenfelé az hegyeken is strását, az merre az töröknek bemenetele volna, mert innen Szásziból másfél mélyföldre (helyesebb neve a mérföldnek) vagy kettőre nehéz istrázsát tartani, mert is szinte olyan félő mint oda fel. Mindazonáltal innét is kiküldök és minél jobban vigyáztatok, és ha mi hiven érkezik éjjel-nappal mind lövéssel, mind ember által hirrre teszem kdnek. Isten tartsa meg kdet. Datum ex Szász 10. Juny 1588. Cserey Ferencz. (Másolat 1670.)

Jún, 11-én Beszterczebanya értesíti Kör-möczbányát, hogy a mult héten a törökök,

midőn Motyovát feldúlták és elhamvasztották embereket és barmot onnan elhajtottak, azután az embereket egész a zólyomi vár kapujáig kergették s ha az Isten különös módon meg nem menti őket, úgy már hamuvá váltak volna.

A kapunál ugyanis senki más nem volt, mint a plébános (Sartorius Nikodém volt az a derék férfiú, ki 1588-ban Zólyomban ev. lelkész volt. Schem. Hist. 225. l.), ki midőn a lármát meghallotta, a kapuhoz ugrott s azt bezárta és az ellenség szándékát némileg megghiusította. Mivel azonban a törökök még mindig együtt vannak és napról-napra jobban gyülekeznek s ezt a zólyomi vidéket (miként a mellékelt levelekből (Szölössy, Csery, Majthényi levelei.) világosan látható) vagy meghódolásra kényszeríteni, vagy pedig teljesen kiirtani akarják. A város küldene segítséget a zólyomiaknak, de oly kevés embere van, hogy szükség esetén, mely minden pillanatban beállhat, őrséget sem tudnának végezni. Azért kéri Körmöczöt, hogy küldjön oda rövid időre, legalább míg a vásár meg lesz tartva, bizonyos számú gyalogot s így segítse oltani a tüzet a szomszédságban; mert jobb segíteni a szomszéd házát oltani, mint a sajátját égni látni. (Ném. ered. 1675)

Jún 13-án Libetbánya is kér segítséget Körmöcztől. Hogy milyen siralmas kárt, gyilkolást, rablást és égetést vittek véghez a törökök Motyován (Mátyásfalva) a minap, sok nép és barom lemészárlásával és elhajtásával, köztudomásu, úgy, hogy ha Isten különös és e szegény környék iránti atyai ke-

gyelmével a vérszomjas ellenség szándékát meg nem akadályozza, az egész környéket, vagy szolgaságra és zsarnok hatalma alá hajtja, vagy pedig teljesen feldúlja és kiirtja. Ime most is még együtt van s mint ravasz róka csak kedvező alkalomra les, hogy gonosz szándékát végrehajtsa.

Azonkívül Szolimán aga a divényi lovaság kapitánya levelet küldött nekik és szomszédaiknak, melyben felhívja és fenyegeti őket hogyha szép szerivel meg nem adják magukat, úgy járnak, mint tavaly Szalatna s a minap Mátyásfalva. Minden szomszéd falu már hódol s attól lehet tartani, hogy ha segítség nem érkezik, a fél mérföldnyire fekvő Pónik is meghódol s akkor Libetbánya sem tudja magát fenntartani. Azért küldjön idejekorán kellő segítséget, míg nem késő. (Német ered. 1664.)

Szolimán agának fenyegető s gyatra tót nyelven írt levelei így szólnak:

I. Adassék ocsovai birónak.

Te ocsovai bíró, vagyis Laczik, tudtodra adom ezen levelemmel s azt hamarosan cselekedje meg, mit e levélben hall és azt másképp ne cselekedje, hanem küldök egy levelet Hajnikba s más falukba, melyek abban a levélben megvaunak említve. Azon okból te is Laczo magad beszélj azon falvakkal, akarnak-e a mi nagy urunknak meghódolni, vagy sem. Ha nem teszik meg s nem adják meg magokat azon falvak, melyek egész Beszterczéig vannak, meghódolnak-e vagy sem. Ha igen, akkor neked, Laczo, parancsolom, ha kedves a fejed, jöjj el velük hoz-

zám Divénybe, ne féljenek s úgy megegyezünk. Hiszen maga a nagy úr akar velük megegyezni. S ha nem akarnak meghódolni, higgye el nekem, hogy épen úgy járnak, mint Szalatna és Motyova és ezt az embert, a ki neked ezt a levelet átadja, tartsa magánál addig, míg meghallja azon falvak válaszát és pedig adjanak biztos levelet. Certe Dne Frater Joannes in Christo Jesu soli dicite miserrimis. C. D. Georgiu Pastori Ecclesial in Hajnyk caveat. Bizony semmi jót nem gondolnak. „Valóban János barátom uram, mondjátok meg szegényeknek, Györgynek. a hajniki egyház pásztorának, óvakodjék“ stb. E szavakat valamely ker. fogoly, vagy más jó érzelmű ember szúrta közbe.) Isten veled. Suliman aga Dévényben.“

II. „Ezen levél adassék Hajnikon N. biró urnak s minden szomszédnak.

S. P. D. (Talán: spectabilis prudens domine = tekintetes és okos uram!) Értsétek meg ebben az írásomban, melyet ez okból írok nektek. Először tudtotokra adom én török huszár aga Suliman, ez időben Dévényben lakozó, hogy nem akarom és sajnállak benneteket, hogy oly hiába mentek tönkre tűzzel, égetéssel és más szenvedéssel. Azt tudtotokra adom, neked Hajnik falu, másodszor Rybári, harmadszor Velka-Lúka, in summa más falvak, melyeket e levelemben megemlítek: Badin, Kovácsova, Trnye, Vlkanova (Halászi, Nagyrét, Badin, Kovácsfalva, Ternye, Farkasfalva.) s más falvak, melyek egészen Beszterczéig vannak, oly módon, hogy

tudjátok, hogy ha nem akartok hódolni és e levélre nem adtok semmi feleletet, higyjétek el, hogy úgy jártok, mint Szalatna, vagy Motyova. Akkor kellett volna annak veletek történnie, midőn Motyován a rablás történt, hanem a nagy úr, a füleki bég nem engedte a kártevést. Egész Beszterczéig kellett volna annak történnie, hanem a füleki bég úr még megkönyörült és sajnálta, hogy oly szörnyű kárt tettek égetéssel a mi vitézeink összesen 7000-en voltak Motyován. Ennyit röviden. A mint e levelet elolvastátok, gondoljátok meg, ti említett falvak s e levélre minél hamarább feleletet adjátok s ha az meg lesz és megbeszélitek egyik a másikával a dolgot s az a szándékatok lesz, akkor hamar cselekedjétek meg és ne menjetek máshoz, hanem Dévénybe, hozzám Suliman Aga kapitányhoz s akkor én elküldlek benneteket a nagy úrhoz Fülekre és azt tegyétek meg mielőbb. Add tudtára a városnak, te Hajnik falva ez irás után és vidd oda, hogy Libetbánya is mielőbb közölje, akar-e hódolni a mi nagy urunknak Fülekre. Ha nem fog, akkor vigyázzon magára. Ha hisztek Istentekben, akkor higyjétek el nekem is, ha nem hódoltok meg, úgy jártok mint akkor Szalatna és Motyova. Ennyit röviden. E levélre határozott választ várok. Ezzel Istennek ajánllak benneteket. Kelt Dévényben 1588. pünkösöd keddjén Suliman Aga, ez időben huszár kapitány Dévényben.“ (Beszterczebánya város levéltárából közli Sasinek i. m. 230—1.)

Június 15-én Majthényi ezen rémes levelet kapta:

„Szolgálatomat írom kdnék, mint uramnak. Az minémő hírünk teguapi napon valakit kenek megírtam vala, melyben ugyan kétségek voltunk, küldöttem vala oda által bizonyosan megérteni egy drabantot paraszt ember ruhájában egy bizonyos emberünkhöz, hogy befusson Fülekre és megértse titkon bizonyosan ez hireket. Azért ezennel érkezék meg az legény, kit paraszt ember ruhában által bocsáttunk vala, az beszélé, hogy az az bizonyos ember ottben volt Füleken, látta szemeivel, hogy az török lovakot befogta, erősen patkoltatnak és készülnek. Egy rab beszélte nékie, hogy ide megüzenje, hogy általában fogva ide által akarnak jönni az török. Azért kd adja tudtokra, a hova illik, hogy őrizkedjenek. Mi is bizony Pónikot féltjük. Isten tartsa meg kdet. Datum ex Ocsova 15. Junij. Ac 88.

Tegnap is mindenfelé megírtam ez hireket, most is tudtokra, adom, az hova illik. Joannes Darwas.“

„Szolgálatomat írom knek, mint bizodalmas uramnak. Ezennel érkezék ismeg bizonyos hirem oly embertől, ki szinte csak most jöve onnan belül, Vácztól, ki nagy bizonynyal beszéli, hogy onnan alúl mind lovasgyalog török erősen takarozik fel, ide Szécsény felé és Fülekre. Az ember ugyan azt mondja, hogy általában fogva nagy dolgot fog, nak próbálni, mert soknak mondja az pogányságot. Azért mi itt érte leszünk, mentől jobban lehet őrizkedjünk és vigyázzunk rula. Az Urísten éltesse. Ex Szászi 15. Junij. est-

re fele 1588. k. szegény szolgája Csery Fevencz.“ (Mind a kettő másolat 1667.)

Majthényi még az nap a leveleket közölte Gienger Miksával, a besztercebányai részvállalat új igazgatójával (Gienger 1587-ben neveztetett ki Ygl helyébe. Péch i. m. 343.) s általa a bányavárosokkal s felhívta őket, hogy jól vigyázzanak mindenütt s neki segítséget küldjenek. (Ném. más. 1672.)

A bányavárosok megküldvén Majthényinak a segítséget, jún. 29-én Ernő főhghez benyújtották kérvényöket, melyben felhozván a mátyásfalvi katasztrófát s a rémes híreket, sürgős segítséget kérnek, ki tudja, hányadszor már s hiába. (Ném. fogalm. 1660.)

Ernő főhg júl. 12-én erre értesíti a városokat, hogy az ígért morva fizetést a katonaság számára folyósítja ; továbbá Dobónak s a többi végbeli kapitánynak meghagyta, hogy ezentúl, ha az ellenség csak legkisebb betörést is intéz a hódolatlan vidékre, azt azonnal boszulják meg olyképen, hogy az ellenség legjobb falvait s városait dúlják és égesék fel (Ez is okos tanács a bécsi hadi tanácstól ! Hiszen ez megint csak a keresztény és magyar — habár hódolt — emberek kára lesz), s ő nem kételkedik, hogy az ellenségnek elmegy a kedve a zsarnokoskodástól. A török erőszakoskodásokat s Mátyásfalvára való betörését is rögtön megüzente a Konstantinápolyban időző követnek, hogy jelentse be a portán és óvást emeljen a békeszegés ellen. Végül inti a városokat, hogy ők is tegyenek meg minden lehető védelmökre s a

szomszédoknak vigasztalás- és bátoritással rettenthetetlen kedvet és jó példát adjanak. (A hadi tanácsból. Bécs. Ném. ered. 1686. A Dobóhoz és a végbeli kapitányokhoz júl. 18-an szóló lat. nyelvű parancsainak másolatai 1678.)

Júl. 15-én Majthényi jelenti Körmöcznek, hogy a nagyszámban összegyűlt törököt a szüntelen esőzések megakadályozták ugyan szándékában, a véghlesi erdők torlászait azonban majdnem egészen kinyitották, úgy hogy félő, hogy baj lesz, ha újra el nem torlaszolják az ösvényeket. Azért a városok küldjenek minél több gyalogot néhány napra, hogy minél többen legyenek az erdők eltorlaszolásánál, mely úgy a vidéknek, mint az egész országnak nagy hasznára lesz. (Zólyom. Latin ered. 1682.)

A főherczeg júl. 18-án, miután értesére jutott, hogy Dubravicza falu meghódolt s birtokosa a kastélyt, csupán egy embert hagyva benne, ott hagyta s mivel azt mondják, hogy ott nagy és erős torony van, melyet ha az ellenség elfoglal, egy nap és éjjel annyira megerősítheti, hogy nagy nehézség és ágyúk nélkül alig lehetne belőle kivetni s így a vidék, de kivált Beszterczebánya könnyen hódolásra kényszeríttethetnék: meghagyja Dobónak, hogy tanácskozzék az ottani kapitányokkal s ha szükségesnek találja, birja rá a vármegyét s a bányavárosokat, hogy a toronyba helyezzenek bizonyos számú gyalogot, vagy pediglen, ha alkalmasabbnak találja, mielőbb romboltassa le; de vigyázzon, hogy

ezáltal a lakosságot még nagyobb félelembe és kétségbeesésbe ne döntse. Arra is inti, hogy kövessen el mindent, hogy ő felsége községit a török oly vakmerően ne kényszerithesse a meghódolásra. (Bécs, ném. más. 1680.)

Dobó a parancs vétele után júl. 27-én Léva várából a következő levelet intézte a 7 bányavároshoz :

Üdvözet. „Mit parancsoljon herczeg urunk ő felsége Dobrovicza kastély felől és falu felől, az ő felsége parancsolatjának más-sából, melyet kteknek köldöttünk, bővebben megértheti; és noha ő felsége Micsinye (Michina nevű faluról és kastélyról emlékezetet nem teszem, de mi azt sokkal erősebbnek értjük Dobroviczánál. Hogy annak okáért ezekből valami veszedelem ne történjék (kit Isten tőlünk eltávoztason) kteket intjük és ő felsége nevével parancsoljuk is, hogy minden haladék nélkül az felül megnevezett két kastélyban elegendő népet, kik megoltalmazzák, rendel-jetek és küldjete, meggondolván azt is, hogy kteknek megmaradásában és oltalmában jár. Így az ő felsége parancsolatjának ktek eleget teszen és magatok megmaradására gondot visel. Isten tartsa meg kteket. Datum ex Arce nostra Lewa, 27 July Ao 1588. Franciscus Dobo de Rwzka mpria.“ (Ered. 1679. A dubraviczai kastély a Sztrakoniczky-családé.)

A városok hosszas vonakodás és irás után, akarva nem akarva kénytelenek voltak a vármegye segítségével nemcsak Dubraviczán és Micsinyén, hanem a horhádi templom kő-

kerítésén belül, Pónikon, Sebőn és Hajnikon (Bezegh-kastély) stb. 10-20, néha még több drabantot tartani. (1694. 1689. stb.)

Okt. 4-én Majthényi értesíti Kőrmöczöt, hogy a mindenünnen érkező jelentések szerint a budai basa Kékkőre jön s mivel attól tart, hogy Véghlest akarja megszállni, kéri a várost, hogy még ma küldjön neki kellő segítséget Zólyomba, hogy elhárítsa a veszélyt és kárt s esetleg a véghlesiek segítségire mehessen. (Ném. ered. 1702.)

Október 6-án ugyanettől újra segítséget kér, mert az ellenség nagyon gyülekezik s a hogy a jelentések szólnak és Samarja Nándor érsekujvári kapitány írja, ki Dobó parancsából Dobronyára érkezett, hogy a török nagy sereggel Divinybe jött s biztosra vehető hogy vagy Véghlest, vagy Zólyomot szállja meg. Azért a király nevével parancsolja, hogy sürgősen küldjön segílyt Zólyomba, hova holnap Dobó is megérkezik a komáromiakkal, érsekujváriakkal, korponaiakkal s más végbeliek. (Ném. ered 1700.)

Másnap Dobó már Zólyomból írja Kőrmöcznek, hogy miután az ellenség nagy hadi felszereléssel, sok ágyuval közel van s valószínűleg Véghles, vagy más vár megszállását tervezi, tiszte szerint parancsolja, hogy azonnal mustrálja meg összes bányamuunkásait s más fegyverfogható embereit, jól felfegyverkezve készen tartsa őket, hogy mihelyt másik levelét veszi, haladék nélkül küldje ki őket a veszélyeztetett haza védelmére. (Latin ered. 1698.)

Október 9-én Majtényi értesíti Körmöczöt, hogy miután a török Istennek hála Felső Magyarországra Szikszó felé vonult s Dobó is a hadsereggel haza felé indult küldött segítségét köszönettel visszaküldi. (Latin. ered. 1798.)

Szikszónál az idejekorán értesített s öszszegyült felsőmagyarországi helyőrségek anynyira megverték Szinán budai basát, hogy a győző magyarok 1744 török hullát találtak a csatatéren, azonkívül a Sajó hullámaiban is sokan elvesztek; fogságba 376-an estek. A mieink 410 magyar és 220 német vitézhallával fizették meg a négyszerte számosabb ellenség felett nyert szép győzelmet. (Istváffy : Lib. XXVI. 582. Horváth M. Magyarorsz. tört. III. 316. l.)

Dobó felbuzdulva a magyarok szikszai győzelmén s szem előtt tartva a hadi tanács utasítását, hogy az ellenség betöréseit meg kell boszulni, október 28-án éjjel megjelenván hadával Kékkőnél, éjfél után (29-én) 1200 emberrel ostrom alá vétette a várat. Az ostromlók a külső várat elhanyagolva, őrségének egy részét kardélre hányták, a másikat a fellegvárba szorították fel, egyúttal az ott talált lovakat, fegyvereket, zászlókat stb. elvitték. A felső várat, mivel három palánkkal, kerítéssel és bástyákkal volt megerősítve s a magyar seregnek ágyui nem voltak, nem sikerült egészen bevenni, azért ezt is felgyújtották, s ez egy torony kivételével el is égett, de az abban meghúzódott törökök magukat erősen védvén az ostromlók abbahagyták a

15 órai ostromot s Korponára tértek vissza. (Dobó. Pálffy Miklós és Hardeck Ferd. gróf jelentése Ernő főhghhez. Korpona okt. 31. Jedlicska P. Adatok Pálffy Miklós életrajzához. Eger. 1897. 344. l.)

Ernő főhg az ostromról szóló jelentésre nov. 4-én irt s a 3 vezérhez intézett levelében megjegyzi, hogy szivesebben vette volna, ha rendeletéhez képest rablás és gyujtogatás által tettek volna kárt a töröknek. Miután azonban a várat a szikszai támadás megtorlásául rohanták meg s a török Kékköt béke idején csellel foglalta el, megnyugszik a levégzett tényben. Egyuttal figyelmezteti a vezéreket, hogy a nyílt csatát, mivel béke van, kerüljék, különösen ha attól kellene tartani, hogy a csapatok nagy kárt vallanak. Főképp pedig Véghlesre vigyázzanak. (Jedlicska i. m. 446.)

Nov. 6-án a vezérek Korponáról értesítik a főhget, hogy miután az ellenség Bars-megye felé igyekezik, ők útra kelnek s egyik részük Léva, a másik Kis-Tapolcsány felé megy. u. o. (336—7.)

Nov. 24-én Dobó Léváról azt írja Beszterczének, hogy mivel biztos hirei szerint a budai basa nagy készületben van, ő felsége parancsolja neki, hogy az ellenség törekvésére vigyázzon. Ágyú nélkül nem mozdulhat ki eredménnyel, azért megírta a véghlesi kapitánynak is, hogy készítsen elő két fal-törő ágyút. Felhívja a várost is, hogy azonnal küldjön ki Véghlesre elegendő mesterembert, kőmiveseket, ácsokat és kovácsokat,

hogy a véghlesiek segítségével javítsák ki a hadi szereket, potolják ki a hiányokat, fa fekhelyeket készítsenek az ágyúk számára, ke-rekeket, hossz- és kereszttengeleket stb. javítsanak és készítsenek. Ha a városnak van két faltörő ágyúja, rögtön javíttassa meg s tartsa készen. Azonkívül készítsen elő 25 db ásót, fejszét, csákányt s más ilyen eszközt, tartsa készen, hogy ha ezekért még egyszer megkeresi, rögtön küldhesse hozzá. (Latin más. 1704.)

Szerencsére ezen sokféle készletre nem volt szükség, a basa túl a Dunán operált (Jedlicska i. m. 348. l.) s vidékünk egy ideig békében maradt.

1589. aug. 22-én Nagy Ferencz a dunán-inneni kerület viczegenerálisa Majthényinek a következő levelet küldte:

„Szolgálatomat irom knek, mint régi bizodalmas uramnak. Istentől testi lölki jókat kívánok knek megadatni. Ép most hozák Tatábul Paxy György levelét, melyet irt volt Thúry Márton uramnak (Érsékujvárbá). Azt írja, hogy tegnap előtt éjjel fejevári török, lovag és gyalog mind Buda felé takarodtának alá, sok kocsijok vagyon és öreg szeke-reket is vittenek Pákozdról velek. Azért kel-med az uraimot (katonáit) helyben tartsa és legyen erős vigyázásban. Véghlesen és hova-szükség, adja tudtára kmed. Azon is kérem kdet, Egerre adja tudtára kmed ezeket Rá-kóczy uramnak. Talán esmeg arra megyen az török, legyenek ők is készen seregivel, mert családtságoktól félek, mert ő is, az basa

ott vagyon Esztergamot. Rákóczy uram jó néven veszi azt kmedtől. Az Uristen áldja sok jó szerencsákkal kdet. Léva die 22. augusti Anno 1589. Knek örömet szolgál Nagy Ferencz. (Ered. 1714. Hasonló értelmű és magyar levelet irt Selmecznek is. Ered. 1712.

A veszélynek nagynak kellett lennie, mert Thanhausen Hónor (Ehrenreich) báró, az új véghelesi főkapitány aug. 27-én éjjel erdődi Pálffy Miklóstól, az új kerületi főkapitánytól, azt az írásbeli parancsolatot kapta, hogy Majthényival együtt azonnal Korpóna és Lévára vonuljon le, hogy az ellenségnek közös erővel ellenállhassanak.

Ez meg is történt, de e közben Véghelesen egy katona feleségének (ekkor a legénység is nősült) vigyázatlansága következtében ki sütni akart, a vár középső részében tűz ütött ki s egy bástya fedele néhány losame-tával és istállóval leégett. Thanhausen rögtön értesette erről a körmőczi kamarát. Mivel azonban ez nem intézkedett a vár javítása iránt, felkéri a várost, hogy mielőbb küldjön neki 10 ácsot és 4 kőmivest, mert fél a közeledő téli időszaktól, ha a vár nem lesz kijavítva. („Actum Wiglesch den letzten Augusti 89. der Herrn dienstwilliger Ehrenreich Fh. von Thanhausen auf Grauenecckh und Immendorff Röm. Kay. Mtt Obrister auf Wiglesch.“ Ném. ered. 1720.

Kitűnő fogást csinált a véghelesi helyőség 1590. márcz. elején. E hó 3-án ugyanis Thanhausen főkapitány kiküldvén néhány lovasát kémszemlére, ezek útközben elfogták a

a divényi török várparancsnokot harmadmagával s ezeket öt lóval együtt fogva hozták a várba.

Thanhausen márczius 10-ére kotyavetyét hirdetvén, meghívta a bányavárosokat is, hogy jöjjenek a mondott napra Véghles várába, ha akarnak vásárolni. („Nachdem ich vergangen Sonabendt etlicher meiner Rittersleut hab ausgesandt gegen dem Erbfeind sich zugebrauchen, hatt in Gott der almechtige das Glück geben, das sie den Wäide von Dewin sampt dritte und fünf Rossen gefenglich bekommen haben. So bin ich willens auff konfftigen Sonabendt, welcher ist der 10 Tag Marczy, Kottyavetye zuhalten. So dann E. Günst und Freundschaftt, oder wer sunst bey den Herrn willens were ettwas zukauffen, der wolle sich auff gemelkten Tag unbeschwertt alhier in die Vestung Wiglisz befinden sollenime der Billigkeit nach aller gutter Willen erzaigt werden.“ Kőrmöcznek szóló ném. ered 1733.

Május 10-én Majthényi értesíti Kőrmöcz városát, hogy a minap Mocsáry (aki 1580-ban Galkó vallomásaiban is említettik) nevű kalauz Saskő várának egyik falujába jött 7 török martalóczczal s több embert elfogott. A kiküldött katonák azonban a foglyokat kiszabadították s Mocsáryt egyik társával levágván, fejeiket Saskő várába hozták a többiek pedig elmenekültek. Mivel pedig Mocsáry ember elhurczolásával nagy kárt tett a bányavárosok vidékén s méltó és igazságos, hogy a derék katonák, kik őt levágták, szép tettökért elismerés- és jutalomban részesülje-

nek, kéri a várost, hogy a mondott katonának küldjön valami jutalmat. (Zólyom. Ném. ered. 1740.)

Május 23-án Nagy Ferencz megint rémes levelet ír Majthényinak:

„Szolgálatomat irom knek, mint bizodalmas jóakaró uramnak. Istentől kívánok knek sok jókot megadatni. Továbbá az úr ő nagysága, kapitány uram (Pálffy) azt parancsolja, hogy knek tudtára adjam, hogy az török indoló félben vagyon, vagy ide Léva alá, avagy Baka, Korpona alá jó ugyan. Bizonyos embere hozta ezt az hirt az úrnak ő ngának. Tüzes labdák is és egyéb tüzes szerzőmökkel vannak velek. Azért k. erősen vigyáztasson. Thonhauzer (Thanhausen) uramnak is k. adja tudtára. Isten éltesse kdet. Datum Levae 23. May. Ao 1590.

Ha valami bizonyos hireim ismeg lesznek, kdnek tudtára adom. Kd. is azonképen adja tudtomra. Nagy Ferencz kd jóakaró barátja.“ (Másolat. 1734.)

Majthényi 24-én értesítvén erről Körmőczöt, felhívja, hogy mielőbb s minél nagyobb segítséget küldjön neki, hogy az ellenség esetleges támadását visszaverhesse. (Zólyom. Ném. ered. 1747.)

Jún. 1-én ugyancsak Majthényi írja Körmőcznek, hogy két embere haza jött Budáról azzal a jelentéssel, hogy a törökök lovakat a legelőről mindenünnen haza hozták s hogy pár nap alatt Esztergomból, Budáról és Pestről nagy számban a legközelebbi végváraikba jöttek s határozott szándékuk a bá-

nyavárosoknak rablással és égetéssel nagy kárt okozni, a mint hogy már ki is küldtek sok gyujtogatót és pribéket. Azért kisérjenek szorgos figyelemmel minden városukba jövő-menő hódolt és idegen embert és jó vigyázásban legyenek. Embereit ismét három helyre küldte ki, hogy megtudják, hogy merre szándékozik a török. Ha valami biztos hire érkezik: tudatni fogja. (Ném. ered. 1754.)

Bármennyire is azonban vigyáztak végbeli vitézeink, nem tudták megakadályozni, hogy a török jún. 25-én Alsó-Micsinyét ki ne rabolja s belőle mintegy 140 fiatal és öreg, nő- és férfiszemélyt rabságba ne hurczoljon. („Kirchenhistorien“, a besztercebányai városi levéltárból közli Sasinek i. m. 285. l.

Erről Besztercebánya jún. 28-án értesítvén Kőrmöczbányát, megjegyzi, hogy a micsinyeiek már annak előtte meghódoltak s adójukat 8 nappal előbb vitték be a töröknek s mégis akadálytalanul s ok nélkül tette azt. Már most könnyen beláthatni, hogy alkalom adtán nagyobb dolgot is fog művelni. (Zólyom. Ném. er. 1750.)

Másnap Majthényi szintén levelet irt Kőrmöcznek, melyet Fürösy Miklós, Rohács Pál, Komanovszky István és Oravszky János, Thanhausen katonái vittek fel s melyben Majthényi azt írja, hogy ezen vitézeket, mielőbb a török Micsinyét elpusztította volna, a Véghlesből kiszökött Sztarsy elfogta és megköttözte. De ezek kiszabadultak, Sztrasyt levágták s fejét Ocsovára hozták. Kéri tehát a vá-

rost, hogy a katonákat örvendeztesse meg némi jutalommal. (Zólyom. ném. er. 1751.)

Június 30-án Thanhausen is küldött egyik katonája, Szlovák János által Véghlesből Körmöcznek hasonló tartalmú levelet, melyben katonái számára nagyobb jutalmat kér, hogy a jövőben még nagyobb kedvvel és iparkodással fogdossák és irtsák a gaz hazaárulókat. (Véghles. Ném. ered. 1752.) A derék katonákat 2 frttal jutalmazták meg I. 26. 11. 1868.

Mialatt a bányavárosok hiába panaszkodtak az udvarnál s hiába kértek segítséget és 1591. tavaszán Majthényi a zólyomi alispánnal személyesen Bécsben jártak, hogy a hadi tanácsot felvilágosítsák a nagy veszélyről mely a zólyommegyei falvak hódolásával a bányavárosokat s az ország még megmaradt csekély részét fenyegeti. május 16-án hajnali 3 és 4 óra között a törökök betörték Farkasfalvára, a községet kirabolták s 100 embert fogságba vittek. Kirchenhistórien. közli Sasinek i. m. 286.

Az ocsovai helyőrség a zsákmánynyal terhelt ellenséget megtámadta, de pórul járt, mert a törökök a régibb katonákból több mint 30-at levágtak. Glosius május 18-án erről értesítvén Körmöcz városát, megjegyzi, hogy a törökök nem csak hogy vissza nem tértek még állomásaikra, hanem óráról-órára többen jönnek össze, új betörést szándékoznak intézni és vagy néhány kastélyt karnak bevenni, vagy a falvakat pusztítani.

Mivel pedig a szenvedett kár folytán a katonaság demoralizált s a környékbeli falvak megvannak rettenve, ő, mint a kire e vidék védelmét úgy a főispán mint az alispán bizta, barátságosan felkéri a várost, hogy tekintve a nagy veszélyt, haladéktalanul küldjön annyi katonát, a hányat csak tud. A véghelesi alkapitány levelének másolatát is ezennel átküldi. (Zólyom lat. ered. 1795.)

Zólyom városa május 20-án köszöni Körmócznek a küldött segélyt, közli vele Ali fülkei bégnek hozzá intézett latin levelének mását. melyben Zólyomot hódolásra hívja fel s kéri, hogy tartsa titokban, hogy a szegény s amugy is rettegő nép még jobban meg ne ijedjen. Az eredetit felküldték Bécsbe a főherczegnek. Holnap küldjönnek két követet, hogy a többi bányavárosi kiküldöttekkel közösen valamit határozzanak a védelem ügyében. (Lat. ered. s Ali bég érdekes levelének másolata 1790.)

Május 26-án Glósius Körmóczhez intézett levelében azt írja, hogy Zólyom városának a török által történendő elpusztításáról a hírek napról-napra szaporodnak, sőt, hogy már az utak is mind nyitva vannak, melyek némi akadályul szolgáltak s az ellenséget visszatartották. Segítséget még sehonnan sem kaptak. Kisebb korponai és szászi csapatok eljöttek ugyan, de a mai korponai vásár miatt visszahívták őket. Azért néhány körmőczy katonát felküld, hogy a többieknek zsoldot hozzanak. Küldjék őket a szükséges zsolddal röktön s ő, mihelyt máshonnan jött segély s

a gonosz hírek némileg lecsendesednek, azonnal visszaküldi valamennyit. (Latin eredetije 1799.)

Ugyanaz nap Majthényi, a mint Bécsből hazajött, szintén rögtön írt Körmöcznek azon jelentékeny kárról, a melyet az ellenség Zólyom és Véghles vidékén, s kérte a várost, hogy őfelsége további intézkedésig csapatát hagyja itt. (Latin ered. 1798.)

A bányavárosok jun. 24-én megkapták Ernő főherczegnek jún. 8-án Bécsben kelt vizsgasztaló levelét s egész halmaz levélnek másolatait, melyekben a kapitányokat utasítja, hogy a végekre jobban vigyázzanak. De segítséget most sem kaptak. (A bvárosokhoz szóló latin er. 1801. Mátyás főhgnek Bécs máj. 24. a budai basához írt latin levele másolatban 1791. Ernő főhgnek Nádasdy, Erdődy, Batthyány főkapitányokhoz jún. 7-én írt latin levele más. 1800. Pálffyhoz ugyanakkor írt két ném. levelének más. 1802. 1803. Zrinyi grófhhoz és Ghéczy Bertalan kanizsai ker. kapitányhelyetteshez intézett leveleinek ném. fordítása 1805.)

Augusztus 22-én a füleki bég megírta a véghlesieknek, hogy minden órában várják érkezését, ha megnem adják magukat. („Dann uns heut u. gestern Zeuttungen zukommen, das der Turk denen von Wiglesch entbotten und sugeschrieben, das sie seiner stundlich gewarten sollen“ stb. Beszterczebánya Körmöcznek. Ném. er. 1810. Kár, hogy Véghlesnek szóló török levelet nem birtuk megtalálni.

Besztercebánya városának nov. 10-én Kőrmöczhez intézett levele ismét borzasztó dolgokról értesít.

Zólyommegyében már 22 falu hódolt meg s most november 5-én hajnalban a török egy negyed mérföldnyire fekvő Sálfalvára Schalkenhendorf, Salkova ütött, a bíró fiát levágta s 21 embert rabságba hurczolt. Mivel most az ellenség Beszterczét akarja minden áron megkaparítani, meg kell mozgatni minden követ, hogy az udvar végre nyujtson kellő segílyt e vidék védelmére. (Ném. ered. 1821. nov. 19-én a véghelesi hajduk egy levágott kalauz keresztény renegát fejeért 1 frtnyi jutalmat kaptak, a mi bizony édes kevés volt.

Erre november 15-én Pálffy Miklós és sógora Illésházy István megjelenvén Selmecezen s megvizsgálván a bányavidéket, felhivta a városokat, hogy mivel sohasem voltak még olyan veszélyben mint most s ő felsége portai követe is írja, hogy a szultán fej és jószág büntetése alatt köteleességévé tette a füleki bégnek a bányavárosok meghódítását, állítsák össze panaszaikat s egy értelmes követ által nyujtsák be Prágában a királyhoz, kihez Pálffy is elmegy Ernő főherczeggel. (Selmecz Kőrmöczhez, nov. 26. Ném ered. 1818.)

Decz. 16-án Selmecz értesíti Kőrmöczöt, hogy a bányavárosi követek tisztelegtek Pálffynál a védelem ügyében, ki megígérte, hogy a legnagyobb készséggel fogja előmozdítani ügyüket, miértis január 4, vagy 5-én Prágába utazik, személyesen beszél ő felségével, s ha nem hallgatják meg, leteszi hivatalát,

mert nem akarja, hogy halála után sirjára mutogassanak és mondják: „Ime itt fekszik Pálffy, kinek kerületi főkapitánysága alatt a bányavárosok elvesztek!“ (Ném. er. 1832.)

A hirneves s nemsokára győzelemkoszorúzza törökverő hadvezér, a XVI. század ezen Hunyadi Jánosa, ígéretét beváltotta.

Mielőtt azonban a kedvezőtlen viszonyoknál fogva nagyobb szabású és koncepcziójú hadjáratához foghatott volna, e vidéknek még sokat kellett a zsarnok ellenségtől szenvednie.

Ugyanis alig hogy elment, Pálffy a hányavidékről a török decz. 23-án éjjel 10 és 11 óra között a hódolt Becsó falvába tört és kirabolta. A zólyomi és dobronyai katonák ketőt közülök elfogtak, kik Zólyomban kivallották, hogy a bégek összejöttek s egy általános pusztitást határoztak el. Azért Glosius lehető legnagyobb segílyt kér Körmöcztől a a karácsonyi ünnepekre.

Abrahamides Ízsák kürmöczi jegyző Zólyomban Glósiusnál lévén, ennek levelére feljegyezte, hogy „Majthényi, a gyáva, senamirekelő, hazánk árulója nincs otthon s azalatt itt minden veszélyben forog. A török elhatározta, hogy ez ünnepek alatt Búcs, Kovácsfalva, Szélnye és Badin községeket elpusztítja. Isten harczoljon érettünk. Becsó faluból a törökök 9 embert elvittek és egyet levágtak.“ (Ném. er. 1823.)

A török az év végéig sem csendesült le, mert még decz. 29-én is Bábay Tamás zólyomi alkaptány figyelmezteti Besztercze vá-

rosát, hogy jól vigyázzon s ha hirt kap megint tudtára adja levélben és lövésekkel. Ha itt, vagy Véghlesen lövést hall, tudja magát mihez tartani. (Tót ered. a beszterczeb. levéltárból közli Sasinek i. m. 232. l.)

Pálffy e pusztítások miatt kénytelen volt prágai útját elhalasztani, s 1592. január elején Érsekújvárból feljött Zólyomba, hogy vizsgálatot tartson a történt kár felett. (Polthári Soós János és György levele a 7 bányaváros-hoz. Garamszeg. 1592. jan. 11. Latin ered. I. 26. 11. 1838.)

A bányavárosok ez évi márczius havában kiküldvén követeket Bécsbe a főherczeghez, 17-én arról értesitik városaikat, hogy a mint tegnap Ungnad előttük említette, a helytartó azt irta a főherczegnek, hogy a füleki bég a spahiknak és a török császárnak most hódolt falvait (tehát a zólyommegyeiket is) a maga számára akarja megtartani, azokat pedig más, hódolatlan falvakra utalta, hogy foglalják el maguknak. Hogy mi fog ebből következni, könnyen elgondolható. A levelet azonnal közölték a királylyal és a hadi tanácssal. Pálffy hir szerint már útban van Bécs felé. (Schwab Gáspár, beszterczei jegyző írása Bécs Ném. er 1852.)

Márczius 27-én Majthényi, Lamy Bálinttal ilyen tartalmú levelet küldött Körmöcznek:

„Miután e levél átadója, Lamy Bálint ő felségének Szásziban hasznos katonája és kalauza, vagyis útmutatója volt s egy portyázás alkalmával őt a keresztény név örök ellensége elfogta és nagy és nehéz rabszol-

gaságban mindeddig tartotta, melyből Isten segítségével 500 frtnyi váltságdíj mellett kiszabadult s keresztény alamizsna segítségével és gyűjtése nélkül ezen összeget letenni nem képes, azért uraságtokat szomszédilag és barátságosan kérem, engedjék meg nevezett s derék magaviseletű Lamy Bálintnak, hogy körükben a váltságdíjra alamizsnát gyűjt-hessen.“ (Ném. ered. 1853.)

Ernő és Mátyás főherczegek Pálffy báró generálissal Prágába utazván, a király előtt leplezetlenül feltárták a bányavidék siralmas helyzetét Mire kérelmükre és rábeszélésükre április 10-én a Bécsben várakozó bányavárosi követeknek értésére adatta, hogy intézkedni fog, hogy ezentúl az ellenség erőszakával szemben biztosítva állandó békét élvezhessenek. (Ném. ered. 1859.)

Április 21-én pedig Bécsben a hadi tanács azon reményben, hogy a városok is minden tőlük kitelhetőt megtesznek védelmük ügyében, oly végzést hozott, hogy a bányavidéki katonaság ezentúl rendesen és pontosan kifizetve, teljes létszámban tartva, sőt a hol szükséges szaporitva is lesz. (Ném. ered. 1907.)

Május 7-én a követségből haza érkezett Schwab Gáspár beszterczebányai jegyző megtevén jelentését a követségről, a többi között értesíti a bányavárosokat, hogy a király még 100 német lovas és 100 gyalog felfogadását fizetését resolválta (Ném. ered. 1866)

A jó hírek feletti örömét azonban csakhamar megrontotta az e közben *Wenno Fereucz végflesi hadnagy* által küldött Omer bégnek Pes-

ten, április 14-en kelt magyar levele, melyben Beszterczebányát meghódolásra hívja fel. A város nagyon megharagudott a hadnagyra, hogy a levelet egyáltalában elfogadta s neki megküldte. (A bég levelének másolata 1907. Beszterczebánya Körmöczhez, máj. 4. ném. ered. 1905.)

Az ijedtségnek volt is alapja, a mennyiben megint rossz hírek keringtek az ellenségről.

Igy május 20-án *mohorai Vidffy Vid*, *végghlesi alkapitány* (Vidffy Vid 1596-ban drégelypalánki kapitány volt s mint ilyen részt vett a mezőkezesztesi csatában s ez évben Egernél elesett. Istvánffy: Lib. XXIX. 455. Vidffy Barbarich leányát Margitot bírta feleségül. Nagy Iván: Magyarország családai I. kötet 186. l.) Berky Gáspárt Ocsován értesíti, hogy a törökök készen vannak és ma Losonczi-ról, Tamásiból és Gácsról jöttek emberek, kik határozottan modták, hogy ma és holnap minden faluból Divénybe mennek ásóval, kapával s onnan biztosan tovább mennek valahova. Azért kéri, hogy adja tudtára Sebőre s írjanak mindenhova, hogy Végghlesre segítséget küldjenek. Ő Zólyomba is irt hogy Ocsovára küldjenek segítséget Szóval is üzenje meg a levélvivőtől, hogy küldjenek drabantokat. A törökök nagyon halnak. Tegnap is ötöt vittek le. Szécsényben 20 lovas halt meg. Füleken és Bujakon 9. (Tót ered. a beszterczeb. levéltárból közli Sasinek i. m. 232 l)

Május 24-én pedig Keviczky István Breznóbányáról tudatja Kmethi János sebői alkapi-

tánynyal, hogy biztos hirei szerint a törökök nagy sereggel vagy Breznóra, Sebőre, vagy Libetbányára jönnek. Azért vigyázzanak s más kastély és falvaknak is tudtára adja a veszedelmet (Éjjel 3—4 óra között kelt. Tót er. u. onnan közli Sasinek.)

Nagyobb biztonság okáért Pálffy és Illésházy júl. 2-án Selmeczen, 5-én pedig Zólyomban a bányavárosok követeivel tanácskozást tartottak, melyen midőn Pálffy előadta, hogy a király a bányavárosok védelmére és a hódolás megakadályozására 100 vértess lovast és 100 gyalogost engedélyezett oly föltétel alatt, hogy a városok is megtesznek minden tőlük telhetőt védelmükre, rábirta őket, hogy a következő országgyűlésig fogadjanak fel ők is 200 gyalogot, kik csupán a városok és falvaik védelmére használva lesznek s azon esetben a jövő országgyűlés más terhet, vagy taksát nem ró rájuk. (A nagyfontosságú szerződés, melynél fogva a városok 200 gyalogot először Véghles kerületében, nevezetesen Ocsován később pedig Szécsényben tartottak Zólyomban jún. 6-án kelt, Ném. ered. 1975.)

A bányavárosok szept. 30-iki körmöczyi közgyűlésükön elhatározták, hogy a felfogadott s általuk fizetett 200 új gyalogból 40-et Cserénybe, 50-et Pórázra, 10-et Pónikra, 80-at Ocsovára és 20-at Búcsra helyeznek s negyedévenként fizetik őket Zólyomban. A gyalogok négy vajdája havonként 13—13 forintot kap, a négy zászlótartó 3—3 forintot, a négy dobos szintén 3—3 forintot s a többi 168 drabant 2—2 forintot. Mi évenként összesen

5300 frtot tesz ki. Ezen összeghez Kőrmöcz 1325 frt 25 denárral, Selmeczbánya 1325 frt 25 denárral, Beszterczebánya 1325 frt 25 d. Bakabánya 477 frt 77 d. Újbánya 371 frt 71 d. Bélabánya 238 frt 88 és fél d. és Libetbánya szintén 238 frt 88 és fél denárral járul. (Protocoll Sept. Civit. Montan. 604—605. 1.

Nov. 11-én Morgentaler Fülöp zólyomi német kapitány értesíti Venger Mihály kőrmöczi bírót, hogy a bányavárosi drabantok ma reggel azon panasszal jöttek hozzá, hogy szegénységüknél fogva nem tudnak megélni. Az élet és minden drága s a mit legutóbb kaptak, már elköltötték. Azért kéri őt, adjon neki a város új évig előleget, mert neki sem lévén pénze, nem segíthetett rajtuk. (Zólyom Ném. ered, 1899. A bányavárosoknak sok bajuk volt a 200 katona fizetésével.)

Decz. 4-én Beszterczebánya tudatja Kőrmöczcel, hogy a veszélyeztetett Véghles várából egy haszontalan ficzkó a törökök közé szökött, kitől nem kevésbé kell félniök, mint az egykor szintén onnan megugrott Sztarsytól; mert ez nemcsak minden utat és ösvényt ösmer, hanem titkos dolgokat is, mivel Thanhausen báró főkapitány mint irtókat és udvarbírókat is használta.

Többen is megkísérlették a szökést, de ezeket visszahozták. Tanácsolja tehát, hogy a városok irtják meg a főherczegnek és Pálfiynak, hogy a jövőben az ilyenekre jobban vigyázzanak s máskor ha ilyenek rajta kapják, a legszigorubban büntessék meg, mert Véghles is s utána Beszterczebánya is rosszúl járhat. (Ném. ered, 1863.)

1593. jan. 5-én Thanhausen báró értesíti a körmöczi bírót, hogy úgy a régi mint az új drabantok között oly nagy a szükség, hogy ilyen állapotban nem szolgálhatnak s vajdák erről protestálva panaszkodtak előtte. Azért segítsenek rajtuk kölcsönnel, hogy ne kényszerüljenek távozni s neki ne kelljen erről jelentést tennie az udvarnak. (Ném. ered. 1922. Véghles.)

Jún. 15-én Morgentaler ugyancsak Wengernnek panaszkodik, hogy az ocsovai 200 katonára mustralajstromát Zalwein György beszercezbányai bíró többed magával az ő tudta nélkül megváltoztatta. Azért holnap kimegy Ocsovára s a vajdákkal kiigazítja a lajstromokat s ezután elküldi Körmöczre. (Zólyom Ném. ered. 1924.)

Febr. 4-én Thanhausen újra sürgeti a bányavárosoktól a katonák zsoldját. (Véghles Ném. ered. 1927.)

Febr. 15-én Morgentaler Körmöcz városával tudatja, hogy a fizetetlen 200 ocsovai katonára oly szegény, hogy nyomorultabb már nem is lehet s ha ma vagy holnap az ellenség ellen kellene őket kiküldeni, harmadrészüket sem lehetne használni, mert éhségük csillapítása végett puskáikat, kardjaikat és egyéb hadi szereiket kénytelenek voltak elzálogosítani; másrészt pedig oly ruhátlanok, hogy e kemény hideg időben órára sem lehetne őket kivezényelni. Küldjék meg hát mielőbb a megérdemlett három havi zsoldot. (Zólyom Ném. ered. 1930.)

Márcz. 16-án a bányavárosok emlékeztetik Pálffy és Illésházyt, hogy a 200 drabant

tartására csak a jelen országgyűlésig, tehát jan. 25-ig kötelezték magukat. Mentsék fel őket tehát a tehertől. (A körmöczi közgyűlésből. Ném fogalm. 1936.)

Ápril. 4-én Majthényi és Thanhausen Zólyomból értesítik a bányavárosokat, hogy Pálffy főkapitány kiadta a parancsot, hogy a 200 drabantot ezentul is kell Ocsován tartani. Kérik tehát a katonák hátrálékos fizetését. (Ném. ered. 1970.)

Jún. 5-én Pogrányi Benedek korponai főkapitány Szily György szászi kapitánynak a következő levelet küldte:

„Szolgálatomat ajánlom knek. Egy emberem ezennel érkezék, mely azt beszéllé, hogy Szécsény felé sok gyalog török takarodott tegnap éjjel, és azt is látta, hogy Szécsényt meg is hallatták. Azért kd adja tudtára Majthényi uramnak és ő kme Thanhauzer uramnak is. Vigyáztasson ő kmék, mert hiába az töröknék gyülekezési nem lészen. Isten éltesse kdet. Korponárúl 5. Juny 93. K. barátja B. Pogrányi mp.“ (Ered. Thanhausen alábbi levelének melléklete.

Másnap Thanhausen Véghlesről Körmöcz, Selmecz és Besztercze bányavárosokat értesíti, hogy tegnap Ocsován megmustrálván drabantjaikat, azok nagyon panaszkodtak, hogy nem kapják fizetésüket. Mivel pedig az ellenség, miként Pogrányi mellékelt leveléből is láthatjuk, köröskörül erősödik és sok idegen török mutatkozik, a drabantok számát inkább növelni kellene, mint fizetetlenség által arra kényszeríteni, hogy innen elfussanak.

Küldjék meg tehát a katonák zsoldját, mert ha ebből valami szerencsétlenség történik, őket teszi felelősekké. (Ném. ered. 1959.)

Jún. 29-én Mátyás főherczeg tudatja a városokkal, hogy a király határozott akarata az, hogy a folyó évi országgyűlésen rájuk kivetett taksa helyett a 200 drabantot, kiknek fizetésére csak az országgyűlésig kötelezték magukat, tovább is tartsák. Értesítsék tehát ez iránti készségökről Pálffy. (Bécs, ném. ered. 1953.)

A február 1-től július 1-ig Ocsován tartott 200 hajdú vajdái voltak: Szőgyényi Pál, sólyomi Polányi Márton, sibriki Polányi Márton és Borbély György; zászlótartói pedig: Bertók Lőrincz, Zsembery Fábian, Karsay Miklós és Szőgyényi Mihály. (Teljes névsoruk. I. 26. 23. 2388.)

A mint láttuk, ez év első felében a bányavidék meglehetősen békének örvendett. Ez a béke azonban csak a vihart megelőző tikkasztó hőség és szélesend volt s utána csakhamar kitört a zivatar, a háború, mely meg tisztította a bányavidék levegőjét, megszabadította egy időre a törökök zsarnoki hatalmától.

Jún. 22-én Erdődy Tamás horvát bán megvervén a Sziszeket ostromló Hasszán basa hadseregét, a harczias Szinán nagyvezértől ostromlott Murád szultán hadjáratot határozott el Magyarország ellen.

Szinán szept. 27-én óriási hadával Eszékenél átkelven a Dráván, megindította a nyílt háborút, de aránylag kevés szerencsével. Mi-

után ugyanis Veszprémet és Palotát elfoglalta a tél közelsége miatt nyugtalanzkodó seregét Budára és onnan Belgrádba vezette vissza téli szállásokra. (Horvát i. m. 323—324. ll.)

Ez alatt a magyar helyőrségeket is összevonták, hogy az ellenséget előnyomulásában feltartóztassák.

Pálffy október 1-én Érsekújvározt elrendelte, hogy a bányavégek helyőrségei mind hozzá vonuljanak s a városoknak meghagyta, hogy rögtön 400 új embert állítsanak ki, még pedig 100-at Ocsovára, 100-at Zólyomba, 100-at Bakabányára és 100-at Korponára, hogy ezek az ellenség esetleges betörését megakadályozzák. (Pálffy parancsa Ném. ered. 1988.)

Október 8-án pedig kiadta a parancsot, hogy a bányavárosok és vidékőknek népe fejeként keljen fel, hogy ha az ellenség ellenük fordulna, Majthényi és Pogrányi vezérlete alatt védekezzenek ellene. (Érsekújvár ném. ered. 1985.)

Midőn azonban a bányavárosok, az alsó-ausztriai kamara beszterczebányai képviselője, Gienger rézvállalati igazgató háta mögé bujva (sőt Pálffyt megkerülve elhatározták, hogy parancsa ellen kérvényezni fognak a főherczegnél. „So haben wir dem Herrn Verwalter Gienger die Sachen communicirt, welcher es für eine sonderbare und hohe Noturfft ansiehet, das man eilends die Fürstliche Durchlaut des Herrn Kreishaubtmans begern gehorsamist erindern und in Namen der erren Stäte die vorstehende und die herausz erfolgende Gefahr protestando et orando zu-

schreibe“ stb. Beszterczebánya Körmöcznek. okt. 4. Ered. 1982.) késlekedtek a segítségnyújtásával az említett helyekre, Pálffy okt. 10-én erőyes hangon utasítja erre s megfenyegeti őket, hogyha még ezen parancsát szélnak eresztik, Magyarország törvényei értelmében oly példás büntetést szab rájuk, hogy sem az osztrák kamara, sem más nem segít rajtuk. Mert mint az osztrák kamarának a bányajövedelem tekintetében engedelmeskedni kötelesek, nem kisebb engedelmességgel tartoznak neki a hadügyekben. („Dann da ihr solches inn Windt schlagen wollet, werde ich verursacht euch inxta constitutiones Regni Hungariae dermaszen zustraffen, das under ein exempel obeuch nehmen, und euch weder die Österraichische Camer, noch iemandt ander diesfals helffen soll. Dann weil ir der Österraichischen Ca-mer den gehorsamb, was die Einkhomen belangt, anzaigen thuet, also seidt ihr mir nicht weniger in Kriegssachen den billichen Gehorsamb zulaisten schuldig.“ Érsekújvár ered. 1998)

Október 13-án Thanhausen kéri a bányavárosokat, hogy miután Pálffy parancsa folytán a 200 drabantot Ocsováról a táborba kellett küldeni s pénz nélkül nem küldhetvén ki őket, 240 forintot adott nekik helyettök, nevezett összeget térítsék meg neki, s küldjenek neki még vagy két havi zsoldot. (Véghes, ném. ered 1999.)

Okt. 15-én Beszterczebánya értesíti Körmöczöt, hogy a zólyomi alispán mutatta Pog-

rányinak a táborból küldött levelét, mely szerint a török nem foglalta el Palotát, sőt nagy vereséget is szenvedett. A budai, szécsényi, füleki s más török helyek őrségei állomásaikra vonultak. Mivel pedig attól lehet tartani, hogy felkeresik ezen helyeket, kérni kell Pálffy, hogy az elvitt katonaságot küldje vissza védelmőkre. E levél irásközből hozták Ozmán szolnoki bég levelét, melyben Breznóbányát s az egész környéket fenyegeti, hogy ha meg nem hódol, tűzzel-vassal fogja elpusztítani. Annál nagyobb szükség van tehát az elvitt katonaságra. (Ném. ered 1991)

A bég ezen levelében, mely még augusztus 9-én Szolnokon kelt és sokfelé bolyonghatott, míg rendeltetési helyére ért, jelzi, hogy a győzhetetlen török császár Magyarországon két éven át nagy háborút fog viselni és hadserege augusztus 1-én már elindult, Szinán nagyvezér a császári és az udvari haddal, nemkülönben 22000 janicsárral Drinápolyba érkezett. 200,000 tatár is csatlakozott hozzá, kik csak rabolni és égetni szoktak. Ezeknek ő lesz a vezérük. Azért ha a breznóbányaiak s az egész környékbeliek békében akarnak otthon megmaradni, hódoljanak meg hatalmának s ő becsületére igéri, hogy minden pusztítástól megvédi őket; mert a győzhetetlen császár felhatalmazta őt, hogy bárki is kész magát alávetni neki, még ha azok nagyságos urak is várakkal, vagy erősített városok, oltalmazójuk és védelmezőjük legyen. Azért gondolják meg a dolgot és ha elfogadják tanácsát, szabadon kereskedhetnek a tö-

rök birodalomban, szabad utaik lesznek s jószágaikon mindörökké biztonságban megmaradhatnak. Ezekről az ő ocsovai alattvalója, vagy bárki más által, pecséttel megerősített leveleikkel, mielőbb tudósítsák őt, mert aug. 28-án Szinán basa Nándorfehérvárra érkezik s levelére adott válaszukat közölnie kell ő nagyságával. (Latin ered. 1971.)

A bányavárosok október 18-án Körmöczön közgyűlést tartván, élénk színekkel festették veszélyes helyzetüket e nyílt háborúban, főkép pedig mivel a királyi és az ő katonaságukat elvitték Ocsova-, Véghles-, Zólyom- és Korponáról s így az ellenség előtt nyitva a kapu, elég alkalma van feléjük kalandozni, a mint e hó 17-én is tekintélyes számban mutatkozott, Dobronya és Szászi között sok embert elfogott és Szalatnáról vagy 700 drb. lábas jószágot elhajtattott. Azért elhatározták, hogy futárt küldenek a főherceghez és Pálffyhoz, hogy a katonaságot küldjék vissza hozzájuk. Ami Thanhausen levelét illeti, hogy a katonaságnak kölcsönt adott, nem kell rá válaszolni. Senki sem kérte fel arra s a drabantok jól tudják, hogyha valaki tartozik nekik, hol keressék azt. (Protocoll. Sept. Civit. Montan. 615—617. ll.)

Október 25-én Thanhausen tudatja a bányavárosokkal, hogy miután Pálffy parancsából ocsovai katonaságukat Érsekújvárba, a táborba kellett küldenie s onnan azt írják, hogy a katonaság éhezik, küldjék meg havi zsoldját Véghlesre, honnan ő azt egy kapitánnyal és 10 legénynyel a táborba fogja

továbbítani; valamint azt a 240 frtját is, melyet katonáiknak kölcsönzött, térítsék meg már egyszer. (Véghles, ném. ered. 1995.)

Október 28-án Pálffy a komáromi táborból esodálkozását fejezi ki a városok lamentáló levele felett. Holmi apró-cseprő csatározások nemcsak náluk, hanem mindenütt vannak. Hagyják már egyszer abba folytonos panaszaikat s állítsanak ki több embert védelmőkre. Példát vehetnének más városoktól, nevezetesen Pozsony- és Nagyszombattól, melyek sokkal nagyobb haderőt állítottak ki, mint ők, s minden vonakodás, panasz nélkül. (Ném. ered. 2002.)

De lássuk immár, hogy hatolt el a háború a bányavidékre

Midőn a király vezérei a töröknek téli szállásokra való visszavonulásáról értesültek, október 28-án Fejérvár vivására indultak. De alig hogy a várost vivni kezdték, november 3-án hírül veszik, hogy Hasszán budai basa mintegy 20,000-nyi sereggel siet felmentésére. A vivással tehát felhagyván s a külvárost felégetvén a már közel lévő ellenségre fordultak. Szerencsájökre a basa késedelmezése még elég időt engedett, hogy seregöket Pákozdnál csatarendbe állítsák. Az ütközetet Pálffy kezdte meg, a janicsárokra rohanván s fel sem hagyott a harchozal, míg azokat jobbára le nem vágta. E közben egyebütt is rendkívül hevesen folyt a háború.

De miután a török had disze, a janicsárok legyőzettek, a törökök az egész harchozvonalon rendetlen futásnak eredtek. A harchozté-

ren 8000 török hullája (Ifj. Kubinyi Miklós) Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez czobor-szent-mihályi Czobor Erzsébethez. Budapest. 1876. I. köt. XII. l.) hirdette a szép győzelmet, melynek becsét nem kevésbé nevelte az, hogy a törökök egész tűzérsege, 44 kisebb ágyú, a mieink kezébe esett.

A magyar vezérek, Pálffy, Nádasdy, most visszatérni akartak Fejérvár vivására, nem ok nélkül remélvén, hogy a vereség által megfélemlített és segélyt sehonnan sem várható őrség lehangolva lévén, a nagy fontosságú várat könnyen hatalmába ejthetik. De Hardeck a fővezér nem akart hajolni a magyar urak véleményére s hadaival Győrbe ment v ssza. Pálffy a maga aránylag kevés dunáuinneri kerületi így bányavidéki haderejével, is melylyel különben oly szép sikert aratott, itt sikeresen működhetni nem remélvén, hadát a Dunán átvezette s a felsőmagyarországi (kassai) kerület táborához csatlakozott. Teuffenbach kassai főkapitány ugyanis, Szinán jötéről értesülvén, kerületébeli vármegyék rendeit szept. 23-án Tarczalón összegyűjtötte s velök a felkelésről, a jelentékenyebb várak megerősítéséről s hadak élelmezéséről tanácskozván, Rákóczy Zsigmond, Báthory István, a még vénségére is harczias Forgách Simon, Homonnay István, Dóczy Ferencz s több más főúrral és a felső vidék nemességével, mely jobbágyaiból is kapunkint egy fegyverest állított ki, táborba szállt s november elején Füleken ellen indult. A sereg mindennek előtt Szabadkát vette be s midőn Pálffy nov. 24-én

a táborba érkezett, ez már egy 5000 főből álló török hadat széjjel vert és Füleket vivta. Megérkezte oly lelkesedést öntött hadainkba, hogy azok az alsó várat mindjárt másnap megvették; minek következtében a több mint 800 emberből álló őrség november 27-én a felső várat is megadta, mindenök hátrahagyásával csak szabad elköltözést kötvén ki magának. Divényt még a megelőző napon üresen hagyták s Pálffy abba nyomban 100 legényt helyezett be Bogdán Gáspár alatt. (Horyáth i. m. 323—6. ll. „Divin is Istennek hála ma jutott kezünkben. Füleket is erősen löttetjük, azt is vagy holnap, vagy holnapután kezünkben adja az Úr Isten... Füleketnek immár mind várasát, mind földvárát megvettük.“ Thurzó nejéhez, Füleket alatti tábor, 1593. nov. 26. Másnap ugyanehhez a levélhez ezeket mellékelte: „Mai napon, azaz 27. napján novembernek a török kezünben adta hitre (Füleket), mely vár immár kezünkben vagyon, szép erős vár mint egy Árva.“ (Ifj. Kubinyi M. i. m. 37—38. ll.)

Füleket eleste után a törökök Hajnácskő („Az Úr Isten immár 3 várat adott kezünkben. Füleket, Divényt, Ajnácskövet is kezünkben: adta az török.“ Thurzó nejéhez Füleket alatti táborból, decz. 1. Ifj. Kubinyi M. i. m. 39—40. ll.) Kékkő, Szécsény, Hollókő (Tegnap napon jöven Szécsény alá, az török nem vára meg bennünket Szécsényben, hanem megnyujtván mind az várat s mind az várast, kiment belőle, mi is mai napon vettük kezünkbe Szécsényt. Az tűz nem sok kárt tett

az várban s mind az városban. Az mi kapitányunk Pálffy uram azon volna, hogy Nógrád alá mennének, ha az kassai kapitányt reá vehetné. Hollókő várát is ma adta az Úr Isten kezünkben.“ Szécsény alatt való táborból Thurzó nejehez, decz. 4-én, Ifj. Kubinyi i. m. 40—41. ll.) Buják és Somoskő várakat mind üresen hagyták.

Deczember 5-én Pálffy Szécsény melletti táborából irt levelében a bányavárosok megszívlelésébe ajánlván, hogy mennyit fáradszabaításuk érdekében, úgy, hogy már Kékkő, Szécsény és Hollókő is kezünkben van és még a tél beállta előtt Nógrádot is megakarván szállni és elfoglalni, meghagyja nekik hogy küldjenek segítségére annyi katonát, a hányat csak tudnak és ne hagyják őt segély nélkül; azonkívül élelmi szereket és zsoldot is küldjenek katonáiknak. (Im Velltdtleger bey Setschin. Niclās Pálffy. Ném. ered. 2009.)

Pálffy és a többi magyar urak még tovább is folytatni kívánták az oly szerencsésen kezdett hadjáratot, de Teuffenbach, miután Füleket Serényi Mihály védelmére bizta, a szigorú tél miatt már zúgolódó németjeivel visszatért Kassára s csak arra sem volt birható, hogy a szándékukat nála nélkül is végrehajtani kívánó magyaroknak néhány ágyut kölcsönözzön. Pálffy és Illésházy tehát Majthényi sólyomi, Thanhausen végghlesi és Pogrányi korponai főkapitányokkal együtt szintén hazatértek; de utközben még az elhagyott Drégelyt és Palánkot is hatalmukba ejtették. (Szécsény alatt való táborban az alföldi ki-

rály, erdélyi fejedelem képe elhasonla tőlünk és ő az alföldi urakval és ágyúkkal Somoskő alá ment, melyet Isten kezekben is adott. Mi csak szerencsére ágyú nélkül ide Drégelyre jöttünk, mely bizony oly erős vár, mint Lietava. Az Ur Isten úgy megrettentette az törököt, hogy az ép várost Palánkot meg nem gyújtván, pusztán hagyta és úgy adta Isten kezünkben. Az második kastélyt Drégelyt, ki bizony az is elég erős, meggyújtván, azt is pusztán hagyta, de Isten segítségével, azt is nem nagy kár nélkül megoltánk. Innét, miérthogy igen hideg is vagyon és az egész tábor is igen megszőkült mert csak a dunán-inneni kerületi csapatok maradtak Pálffyval, nem tudom még, hova megyünk. Így már az Ur Isten tizenegy várat adott kezünkben, úgymint Füleket, Szécsényt, Drégelyt, Divényt, Kékköt, Somosköt, Ajnácsköt, Hollóköt, Bujákat és az Új-Palánkot, kit Drégely-Palánknak is hívnak. Thurzó nejéhez. Drégely-Palánk, decz. 8. Ifj. Kubinyi M. i. m. 42. 1.)

Pálffy deczember 8-án Drégelyen és Palánkon Nagy Ferenczet, Szécsényben pedig Thanhausent, a véghlesi kapitányt hagyván várparancsnoknak s a többi várat is mind kipróbált főemberekre bízván, útnak indult s Füzes-Gyarmaton, Barson át Érsekújvárba ment s a többi kapitányok is saját állomásaikra tértek vissza téli pihenőre, hogy a diadalmas hadjáratot kora tavasszal folytassák. (Thurzó nejéhez Füzes-Gyarmat, decz. 9. Ifj. Kubinyi M. i. m. 43. 1.)

1594. február havában már nagyban folytak az előkészületek a háborúra s a mi vidékünket leginkább érdekelte, Nógrád elfoglalására.

Mintán Pálffy Érsekújvárott, Léván és Drégely-Palánkon a dunáninneneni vármegyék és a bányavárosok csapatait összegyűjtötte, ezekkel, 12 faltörő ágyúval és számos apró tarczkkal márcz. 7-én déli 12 órakor Nógrád alatt megjelent.

Alig kezdték mieink a várat körülzárolni, a török mindjárt tüzelni kezdett az ostromlókra.

Másnap márcz. 8-án reggel kezdődött a vár tulajdonképeni ostroma a nagy ágyúkkal s tartott egész késő éjjelig. Ekkor lopva megakarták rohanni, mely műveletben a zólyomi, murányi és a bányavárosi csapatok vettek részt első sorban, de az ellenség a kutyaugatás folytán erre figyelmessé lévén, golyózáporral fogadta a támadókat, kiknek azután segítségül jöttek a veres és zöld kabátos pozsonyiak s hatalmas küzdelem támadt. A törökök oly férfiasan védekeztek, hogy tüzelésük pillanatig sem szünetelt és köveket is dobáltak az ostromlókra, kikből sokat leterítették és megsebesítettek. De a mieink is nagy ágyúikkal egész éjjel törték a várat s oly kárt okoztak az ostromlottaknak, hogy a törökök Pálffytól kegyelmet kértek és oldalfegyverükkel való szabad elvonulás feltétele alatt feladták a várat márczius 10-én délben midőn 450 török fegyveres és 65 nő s gyermek hagyta el a várat. Az ostrom utolsó

napján Mátyás főherczeg is eljött a táborba így jelen volt a fontos Nógrád visszavételénél. (Markus Péter körmöczi polgár Leiner Farkas körmöczi birónak. Nógrád, márcz. 10. Ném. ered. I. 26. 12. 2035. Thurzó levele nejéhez. Léva, márcz. 12. Ifj. Kubinyi M. i. m. 61. l.)

A bányavidéki török várak, Esztergom kivételével, tehát már mind magyar kézbe kerültek s vidékünk felszabadítva a török igtól, békének örvendett.

A visszafoglalt várak azonban többnyire összelődözve, felégetve valának különösen Fülek és Szécsény, melyeknek kapitányai, miután a főkapitány a háborúval volt elfoglalva, a bányavárosokat kérték, hogy javíttassák ki e várakat, mert ha a török könnyű szerrel ismét visszatalálja foglalni, akkor első sorban nekik lesz abból bajuk.

A bányavárosok azonban egyrészt nagyon igénybe voltak véve a jelen háborúban való segélynyújtás által, másrészt pedig, elmulván a veszedelem, mely közvetlenül fenyegette őket, felébredt bennük a szab. kir. büszkeség, a privilégiumaikra való féltékenység és a magyar végvárakkal való nem törődés, nem akartak a végvárak javításához járulni.

Igy midőn Serényi Mihály füleki főkapitány 1595. márczius 13-án és 20-án ismételve ajánlotta Fülek megromlott voltát a bányavárosok figyelmébe, Körmöcz városa leplezetlenül kimondotta, hogy „ugyan kicsoda hallotta valaha öröktől fogva Magyar-

országban, hogy a szabad kir. városok, különösen pedig a bányavárosok parasztok módjára közmunkával kötelesek lettek volna járulni a végvárak fenntartása és építéséhez?“ („Dann wer jemals in Ungern von Ewigkeit dieses gehöret, das die freyen Stätte, befohraus aber die Perg Stätte more rusticorum gratuitos labores ad confinia sustentanda et aedificanda hetten prestiren miessen?“ Körmöcz Selmecznek, márcz. 21. Ered. 2082.)

És egyhangulag elhatározták, hogy feleletet sem adnak a vár rossz állapota miatt kétségbeesett magyar kapitánynak.

1595. elején Pálffy a honvédelem terén tett szolgálatai jutalmául s ama kölcsönök fejében, melyeket a királyi katonaság fizetésére előlegezett, Rudolf királytól örök birtokul kérte Véghest és uradalmát; a király azonban, bármennyire is méltányolta hires hadvezére érdemeit nem volt hajlandó ezen kérését teljesíteni. (Jedlicska i. m. 540. l.)

Lehet hogy azért, mert a király attól tartott, hogy a török a béke idején is iparkodni fog a magántulajdont képező várat elfoglalni, miként 1575-ben Kékkő és Divénynyel tett s talán nem is bizott a magyar főúrban. E háború folyamán is Hardeck, Mansfeld, Schwarzenberg német urakat tette fővezérekké.

1595. máj. hóban a leszorított török Budáról és Esztergomból egész Fülek és Szécsény között kalandozott s néhány falut elpusztított. (Jedlicska i. m. 540. l.)

Az 1596. októberi mezőkeresztesi szerencsétlen csata, melyet a mieink csupán a zsákmányszomj folytán előállott fegyelmetlenség folytán elvesztettek, iszonyu izgalomba hozta a bányavéget, főleg midőn Mátyás főherczeg is Véghles, Zólyom mellett menekült haza. Azért Pálffy a fenmaradt rendes katonasággal sietve rakta meg Gácsot, Bujákot, az üres Kékköt, Divényt és Véghlest, (Jedlicska i. m. 616. l.) hogy az esetleg feljövő török ismét hatalmába ne kerítse.

De a török, miután Egert megvette és erős őrséggel ellátta, téli szállásokra vonult lefelé.

1598-ban Rudolf Véghlest és uradalmát zálobirtokba adta prunni Rappach Kristófnak, ki mint az alsó-ausztriai kamara bányavárosi biztosa többször megfordult e vidéken. Ezért az 1599. évi országgyűlés (31. t. cz. 1. §.) ebből kifolyólag kívánta a királytól, hogy a magyar uradalmakat ezentúl ne adja idegeneknek, mint ezt Véghlessel is tette, hanem érdemes hazafiaknak.

Rappach 2598. aug. 24-én már Véghlesről értesíti a bányavárosokat, hogy a mieink nagy reménynyel és a siker kilátásával ostromolják Budát s hogy ő is a táborba megy ügyük érdekében; küldjék tehát követüket hozzá, hogy vele együtt oda mehessen. („In Eyll zu Wyglosch 25 octobr. 98. Cristoph von Rappach.“ Körmöcznek. Ném. er. I. 26. 14. 2442.

1599. őszén a bányavidék újra átélte a szenvedéseket, melyeket néhány évvel ezelőtt

az itt közelben uralkodó török többször mért rá.

Midőn ugyanis az 1594 1594-iki hosszú török-magyar háboruban Pálffy és Schwarzenberg bárók visszafoglalták Győrt, Tatát, Veszprémet, Palotát s számos más erődöt nagy földterülettel s a török hadviselés ennek következtében sok kudarczot szenvedve, már felette ellakadt, Ibrahim nagyvezér, hogy Rudolftól kedvező békét csikarjon ki, nagyszámu tatár csapatokat küldött ki az Északnyugati-Magyarország pusztítására.

1509. október 11-én az egyik tatár sereg Dobronyát és Pelsőczőt borította lángba s Korpona vidéken is pusztított. (Selmecz Körmöcznek, okt. 11. Ném. ered. 2563.

Október 23-án Rappach Körmöczbányához intézett levelében egész részletesen írja le a tatárok portyázását Véghles, Zólyom és Beszterczebánya vidéken.

„Miután ugymond f. hó 21-én 1000 vagy még több tatár, kik éjjel Osztrolúka és Baczurnál feküdtek, a Zólyom alatti területre a malom alatti gázlón a Garamon átkeltek, Búcsnak fordultak s azt fosztogatni s lángba borítani akartak. A szegény derék emberek azonban templomukba, hol ezelőtt erőd volt vették magukat s lövésekkel vitézül védekezve, a tatárokat elűzték s ezek itt sem rablással, sem tüzzel nem tehettek semmit. Azután Zólyom városára fordultak s egész a kapuig jöttek, de innen is elkergették őket tüzeléssel, Ekkor balra, a hegyek felé Szelnyére és Badinba mentek s miután Szélnyé-

ről puskatüzzel elűzték őket, Badinnak estek. Itt senkit sem találtak sem a faluban, sem pedig a templomban. A jó emberek Badintól nem messze egy erdőbe futottak, melybe a tatárok is behatolván, sok embert, asszonyt s gyermeket fogtak el. Innen Beszterczebánya felé mentek egészen a város kapujáig. Királyfalváról, Radványból, az új kohókból, Malakóról s a szomszéd helyekről az egész lakosságot elvitték. Azután a Garamon átkeltek Farkasfalvára s a két Soós polthári nemes kúriára talán Garamszegre s innen Zolnára mentek, hol két vagy négy házat hamvasztottak el. Azután Horháttra, Jánosmajorra mentek, s itt mindent feltörték és kiraboltak a majorban s a bort, melyet a pinczében találtak, megitták s onnan kétfelé oszlottak; egy részük Szalatnára, a másik pedig Ocsovára ment, Midőn azonban mind a két mezővárosban láttak, hogy a becsületes, derék jó emberek a templomokba és erdőkbe húzódtak s rájuk vigyáznak s kint a városokban is szekérvárakat képeztek, amint én parancsoltam nekik, kevés ember által s kevés lövéssel elűzték innen.

Ezután körülbelül 20 lovasuk — az Ocsováról Véghlesre vezető útra kelt a hajtár és az út kikémlelésére. Együttal egy asszonyt is hoztak magukkal másodmagával s egy kis csecsemő gyermekkel Ocsováról. Véghlesről egy jó falkonetágyú lövéssel fogadtuk őket, mire ezek az asszonyt egy leánynyal megkotózták s elvitték, a gyermeket pedig az út mellett letették. Én mindjárt

ijesztésül egy nagy ágyuból az útra lövettem s így elkergettem őket. Azután 5 puskást kiküldtem, hogy nézzék meg, mit tettek le. Ők elmenvén, megtaláltak a csecsemőt s felhozták a várba. Azután öt nagy lövést tetettem a várból elijesztésükre, s mire elfordultak Véghlestől s körülbelül délután négy órakor Nagy-Szalatnán keresztül Kis-Szalatna felé egy magaslatra mentek s az erdőbe húzódtak. Midőn Véghlesből lattam, hogy a tatárok zsákmányukkal az erdőbe mentek, mindjárt embereket küldtem, hogy kémleljék ki, hol ütöttek tábort. A jelentést vétele után rögtön lovas futárt küldtem Morgentáler úrhoz Zólyomba, azzal a barátságos kéréssel, hogy az éjjel jöjjön népével segítségemre, hogy reggel Isten segítségével az ellenséget az erdőben megtámadhassuk. Ez alatt nagyszalatnai jobbágyságaim felküldték a plébános urat hozzám s arra kértek, hogy küldjek nekik segítségül néhány puskást, mert ők hajnalban megakarnák támadni a tatárokat. Küldtem nekik tehát 18 lövészt, ők azonban nem várták be ezeket s közülök vagy 40 puskás s mások az erdőbe rohantak, a tatárok megtámadták, 26 lovat elvettek s 8 vagy 10 keresztény foglyot megszabadítottak tőlük s magukkal hozták Szalatnára. Ezt azonnal megüzenték nekem s én újból futárt küldtem éjfélkor Zólyomba Morgentáler úrhoz, kérve őt, hogy ne késsék és segítségével azonnal jöjjön. A mi meg is történt s körülbelül reggel négy órakor Szalatnára jött. Ezután az én szalatnai és ocsovai 100 emberemmel az erdőbe sietett a

tatárokat Isten nevében megrohanták, megverték s 200, vagy még több keresztény foglyot megszabadítottak s több mint 200 lovat hoztak magukkal. Azért a mindenható Istennek ezen kegyes, atyai gazdag győzelemért dicséretet, tiszteletet s hálát mondunk. Mind az délig történt, A tatárok. kiket agyonlőttek s levágtak, mind az erdőben maradtak; a többiek pedig az erdőn át futottak és menekültek s az erdőn innen két falut hamvasztottak el. Ha az erdő, mint egyedüli út, el lett volna torlaszolva s bevágva, Isten segítségével mind ott maradt volna. Ma küldök az erdőbe s behozatom és eltemettem szegény gyermekeket s keresztényeket kiket a tatárok levágtak s megöltak. tatom a tatárokat is, hányan maradtak ott (Végghes, ném. ered. 2575.)

A Kis-Szalatnáról szétvert tatárok azután Zólyom és Szászi között raboltak s ellenük Morgentáler Körmöcz városától 100 puskást kért segítségül. (Curial Protocoll 247-l. 1799. 25. Octobris Senatus in Curia-Körmöczb. levélt.)

Október 26-án Rappach Körmöcz városát a következőkről értesíti: emlékezhetnek rá-hogy a tatárok f. hó 21-én Zólyomtól Besztercebányaig mily óriási kárt és kegyetlen, séget vittek véghez s innen a végghesi uradalomba akartak betörni, de az ő szalatnai és osovai alattvalói Tribel Gáspár lipcei és Morgentaler zólyomi várnagyok segítségével f. hó 22-én hősileg megtámadták, megfutamították őket, közülök sokat levágtak s 300-on

felül keresztény foglyot megszabadítottak, több mint 300 lovat s más dolgokat zsákmányul ejtettek. Mely győzelemért a tisztas vitézek s mindnyájan hálával tartozunk a mindenható Istennek. Mivel pedig a zsákmánynak Zólyomban való eladására f. hó 28-ik napja tüzetett ki, erre meghívja a város polgárságát. (Véghles, ném. ered. I. 26. 9. 1632.)

Nov. 12-én Pogrányi Benedek dunánineni viczegenerális, Pálffy helyettese Szécsényből értesíti a bányavárosokat, hogy mivel a török-tatárok Drégely-Palánkot teljesen felégették s feldúlták s ha az mielőbb helyre nem állittatik, senki sem lesz, kivált tul az Ipolyon, a ki az ellenség háborgatásait, kirohanásait s pusztításait kiállja, sőt a bányavárosokat sem mulasztja el háborgatni, ezen baj megelőzése végett kéri őket, hogy mások példájára munkásait haladék nélkül küldjék oda, hogy a vár javítását, míg a nagy hideg be nem áll, be lehessen fejezni. (Latin ered. I. 26. 14. 2596.)

Nov. 18-án Rappach pártolja Pogrányi kérelmét s elkerülhetetlenül szükségesnek tartja hogy az ellenségtől elhamvasztott Drégely-Palánk végvára az ellenség esetleges betörései ellen mielőbb újból felépíttessék, mik legközelebbi bányavárosok, u. m. Selmech-, Baka-, és Ujbányára nézve is üdvös lesz. Azért az építéshez ő is kéri a bányavárosok segítségét. (Véghles, ném. ered. 2597.)

Erre a selmechiek nov. 21-én a körmozciekhez irt levelükben attól tartanak hogy ha a bányavárosok magukra vonják a me-

gyéknek s parasztoknak való ingyenes közmunkát e várak építésénél ezáltal szabadalmaik csorbát szenvednek. Ezért s más szükség miatt nem járulnak Palánk építéséhez. Hasonlóképen nyilatkozott a következő hetekben a többi bányaváros is. (Német eredetiek 2584. stb. Már megint elmúlt a veszedelem.)

Erre decz. 14-én a bányavárosok Körmöczről kiadott levelükben jelezvén ebbeli megállapodásukat Rappachchal, ez másnap Körmöczre irt válaszában mentegeti magát, hogy hiszen ő, midőn Pogrányi kérelmét velük közölte, nem akarta őket befolyásolni s szabadalmaik megsértéséhez járulni, csak azokat előmozdítani. Azért alkalomadtán értesíteni fogja Pogrányit, hogy a bányavárosok nem hajlandók Palánk felépítéséhez segítséget küldeni. (Ném. ered. 2463.)

A következő 1600. év elején Zólyom vidéke sokat szenvedett az itt téli szálláson levő vallon katonáktól a nyár folyamán s az 1601—1603. években is gyakran nagy izgalmat állt ki a szerte csattangoló szabad hajdúktól, kik sehol nem kapván katonai foglalkozást és fizetést, rablásból voltak kénytelenek élni.

Igy 1601. febr. 2-án Beszterczebánya értesíti Körmöczöt, hogy a szabad hajdúk hozzájuk is elkóboroltak egész Malakóig. Ekkor követeket küldtek hozzájuk azzal a kérelemmel (talán borraavalóval is), hogy kiméljék meg őket s vonuljanak el szépen, mire azok kije-

lentették, hogy visszamennek a végghlesi erdőn. (Ném. ered. II. 26. 1. 197.)

Rappach, ki 1600. augusztus 28-án mint Végghles zálogos ura a bányavárosok főkamara grófjává is lett kinevezve, Tróbel lipcsei kapitánnyal mindig hathatósan védelmezte őket különösen az udvarnál. (Péch i. m. II. 7. 1. 1610-ben már Blocnstein volt utóda. A kóborló hajdúk 1602. január havában Végghlesnél tettek nagy kárt. Mátyás főhg Pogrányihoz. Latin más. II. 26. 1. 342.)

1604. őszén kitörvén a Bocskay-felkelés, hullámai csakhamar eljutottak egész a bányavégekig.

Deczember 24-én Jelitsch Miklós divényi kapitány ugyanis Körmöcznek jelenti, hogy a szabadhajdúk — nyilván Bocskay hajdúi — a mult éjjel Fülek városát teljesen elhamvasztották, kirabolták s a benne talált németeket felkonczolták és lefejezték. Kéri tehát a várost és Zólyomvármegyét, hogy keljenek fel mindnyájan ezen ellenség ellen s ő csász. és kir. felségének letett hűségi esküjükhöz hűen védekezzenek, mert Zólyommegye és a bányavárosok is fenyegetve vannak. Azért küldjenek neki néhány katonát segítségül, hogy ellenállhasson. (Latin másolat. II. 26. 3. 767.)

Rhédey Ferencz, Bocskay fővezére, 1606. elején megszállta Végghlest, melyben Rappach feleségével és gyermekeivel is be volt zárkózva. Rappach a hajdúk két, vagy három támadását vitézül visszaverte s közülök vagy 200-at megölt, (Istvánffy: Lib. XXXIV. p. 821.,) de január 8-án kénytelen volt a várat feladni.

Szilágyi S. A. magy. nemzet története V. k. 596. l. „Die 8. Januarii Viglest megvette Rédai az keréttett várast.“ Gyulaffy Lestár történ. maradványai. Tört. Tár. 1893. 194. l.

Ettől kezdve Véghles Bocskayt uralta, míg a béke megkötése után, 1607. novemberében a királyi Kollonich Szigfrid báró érsek-ujvári generális a bányavégek főparancsnokságát át nem vette. (Mátyás főherczeg, Magyarország kormányzójának parancsa a dunáninneneni rendekhez. Lat. más. a korponai városi levéltárban.)

Az elbocsátott és fizetés nélküli volt Bocskay-hajdúk azonban komolyan fenyegettek a hódolatlan királyi területet, miért is ez évi november hó 27-én Pogrányi Benedek Kollonich helyettese Érsekujvárból felhívta a bányavárosokat, hogy szem előtt tartva a király iránti hűséget, keljenek fel, mustrálják meg népöket, válasszszanak kapitányokat és a vármegyékkel egyetértve és közösen álljanak ellen a vidéköket fenyegető ellenségnek. Azonkívül Korpona város védelmére 200 gyalogost, Véghles őrizetére pedig 50 gyalog puskást küldjenek haladék nélkül. Latin ered. a körmöczbányai városi levéltárban II. 26. 4. 890.)

Véghles vára és uradalma az osztrák Rappach főkamara gróf kezében csak 1605. elejéig volt, míg t. i. Bocskay hatalmába került.

A Bocskay felkelés után, melynek annyi nemzeti vívmánya van, nagyon respektálták

a már említett 1599: t. cz. 1. §-át és így Véghlest sem Rappachnak újabb zálogba, sem, más idegennek új adományba nem adták hanem zálogba adták a fenti t. cz. értelmében egy érdemes magyar családnak a nemeskürti Pogrányi-családnak, melynek egy kiváló tagja Benedek, mint bakabányai, korponai főkapitány s több mint egy évtizeden át dunáninneni viczegenerális a magyar honvédelem terén, főleg Pálffy oldalán, halhatatlan érdemeket szerzett.

Véghlesen ez időben nagyon csekély helyőrség tartatott, miután tőle sokkal lejjebb Palánkon, Szécsényben, Füleken, Nógrádon s más végvárakban volt állandó őrség a török ellen. Csak veszély idején helyeztek bele nagyobb haderőt.

Igy 1614. május 9-ikéről is van keltezve egy udvari rendelet, melynek értelmében intézkedés fog tétetni az iránt, hogy Zólyom, Dobronya, Véghles. Murány, Szitnya és Csábrág várak birtokosai a kerületi főkapitány és a főkamaragróf kívánságára elegendő őrséget tartsanak, hogy egy ideig magokat és környéküket megvédhessék.) A selmeczi bányaigazgatóság levéltárából közli Péch i. m. II. köt. 145. l.

1619. őszén a felső Magyarország meghódolván Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek Véghles is hatalmába került. 1621. decz. 31-én megkötetvén Nikolsburgban a béke s 1622. elején Bethlen kivonulván az országból, itt minden a hadjárat előtti állapotba helyezettett vissza.

A fejedelem 1623. aug. végén hadaival újra a király területére lépett és rendkívüli gyorsasággal nyomulván előre, szeptember havában a felvidéket, a nógrádi erősségeket, a bányavárosokat s így Véghelest is megszállotta s 1624. máj. 8-án ismét lemondott az általa elfoglalt magyarországi területről.

Bethlen 1626. aug. közepén megint megindította az ellenségeskedést s a Garam völgyébe vezette seregét, (Frankl Vilmos: A magyar nemzet története. III. füzet. 160—169. ll. mely pár hétig ott, időzött a szegény nép nagy sanyargatására. Azután a fejedelem decz. elején felment Körmöcbányára és itt maradt a karácsonyi ünnepekig, katonasága pedig a vidéken helyezkedett el. A szövetséges török csapatok, miután decz. 28-án Pozsonyban létre jött a béke, a fejedelemmel haza menvén, utjában sok kárt tett és felégette Hájnikot, Halászit- Szélnyét és Búcsot.) A zólyomlipcsei plébánia anyakönyv tót feljegyzései. Közli Sasinek i. m. I. 316. l.

Ez évben Véghelesen előjön a Bethlen-párti nemeskürti Pogrányi György. Körmöcbánya városi levélt. II. 26. 7. 1760.

A következő 1627. évben Véghelesen meghalt Thurzó Szaniszló nővére, Pogrányi Istvánné (Eltemettetett Besztercebányán. Letopis Matice Slovenskej. 1874. II. 92. l.

1635-ben Nándory György volt Végheles adminisztrátora. (Libetbányához Véghelesről máj. 29-én intézett tót ered. levelét a libetbányai városi levéltárból közli Sasinek i. m. 290. l.

1636. elején az udvar azzal a tervvel foglalkozott, hogy Véghles várát és uralmát bizonyos összeg fejében örök jogon oda adja Csáky László grófnak, Léva örökös urának, Tata és Pápa örökös kapitányának, a későbbi komáromi és zólyomi főispánnak, cs. és kir. kamarásnak és országbirónak.

Midőn ezt a vár urnője, özv. Pogrányi Jánosné szül. Bottka Katalin, megtudta, megakadályozására pártfogók után nézett.

Igy 1636. márcz. 26-án a körmöczbányai kamara tiszttviselőihez a következő levélben fordult pártfogásért:

„Árva állapotombeli alázatos szolgálato-
mot ajánlom kegyteknek, mint jó akaró bizo-
dalmas szomszéd uraimnak. Istentől minden
jókat, jó egészséget kívánok kteknek szeren-
csésen megadatni sok esztendeig, nagy
boldogul.

Nagy biztomban folyamodván az kegytek
jó akaratjához, kényszerittetem irásom által
megtalálnom kteket, mint jó akaró bizodal-
mas, böcsületes szomszéd uraimot, mind
magam személyben s azonképen az én árváim
képében. Mivel hogy kteknél is talám nyilván
lehet, minémő kárban légyen az én árváim
Vyghlesi várának és jószágának állapota,
melyet az szegény öreg attyok (Pogrányi
Benedek, ő Fge mellett, hűségével és vérenek
kihullásával keresett, az mely Vyghlessi várát
együtt jószágával jámbár, hűséges szolgál-
jáért bizonyos sommában zálogul boldog em-
lékezetű Rudolphus császár. (Rudolf császár,

Magyarországkirálya uralkodott 1576—1608-ig Pogrányi tehát 1607. vagy 1608-ban kapta Véghlest és uradalmát zálogba és birta 1636-ig. Még 1628-ban Pázmány megjegyzi Véghlestről: Possidet familia Pogrányi. Acta et decreta syn. dioel Strig. etc. i. h.)

Nékie és az ő maradékinak inscribált az ő kegyelmes gratiajából. Mostanában nem régen, nem tudom, honnét indittatván Csáky László uram, ő Fgétől örökben megkérte.

Nyilván lehet pedig kteknel, minthogy zálogban lévén, mindenkor az ő Fge keze volt rajta és az ő Fge bányavárosi Camarinak keze főképen az hegyeknek állapotjából (erdők szempontjából.) mert ha a lipcei hegyeknek az hegyeknek az tábúl fogyatkozása és pusztulása lenne, az mint immár igen fogyatkozott állapottal vagynak, minden bizonynyal ebből az váglesi hegyekből lenne fábúl való szükségek tétele, főképen az besztercei kamarához. Így pedig, ha ő fge örökben adja, tudván kegytek a magyarországi erős törvényt, ennek utána sem az ő fge keze, sem pedig az ő fge camaráinak keze nem léssen rajta. hanem csak teljességgel maga léssen professora, ennek utána nagy kárára következik mind ő fgének s mind az ő fge bányavárási camoriának fogyatkozására, holt pedig sem ő fge, sem Magyarországnak, extraneus (idegen, külföldi) nem lévén, mint az én árváimnak az eleje (nagyatyja P. Benedek) s az maradéki is azonképen, az mint most is az egyik fiam ő Fge hűségének szolgálatajára palánki főkapitányságra (Pogrányi

György 1645—1653-ig Pogrányi Ferencz emlittetik mint palánki főkapitány) ő Fge vég-helyben köteles, sőt pedig ha ide országunkban idegen országbeli hadak beakartanak jönni azt is tudván kegytek, mint egy bástyája, innét az bányavárosoknak oltalmok, egyetértvén az bányavárokkal, az mint most is resgelődnek országunkon kívül való idege-nek ennek utána is resgelődnek országunkon kívül való idegenek, ennek utána is egyeért-vén, a tévők mink leszünk együtt az banya-városokkal.

Ezen kívül pedig mennyi sok szép muni-tiók lévén az várban, az is ő fgének nagy kárára következnek, ha örökben másnak adná ő Fge, főképen idegen erdélyi nemzet-nek, (Erdélyi nemzettségnek, Csáky László gróf családja Erdély fejedelemségéből való volt.) jólvolna valamely végházban adna ő fge országunk oltalmára, de ha kezünknel hagyja ő fge, ennek utána is ő fgcé lészen s az ő fge maradékié.

Minek okáért kérem kegyteket, az én árvaimmel, látván ezt a mi ügyefogyott állapotunkat és az ő fgének kárát, s az ő fge bányavárosi camorájának fogyatkozására való állapotját, méltoztassék kegytek az én árvaím mellett ő fgét kegyesen informálni, és, jó akarattal mellettünk lenni. ő fge hagyja kezünknel, tekintvén az én szegény árvaím eleinek jámbor hű szolgálatját s maradéki-nak is azonképen, ő fgének még huszezer forintot adunk, vagy ő fge camarájára, avagy a hova ő fge kegyelmesen parancsolja, sőt

azon is kérem kegyteket, mint jó akaró szomszéd uraimat, méltóztassék ezen dologról az aulica Camarát (Udvari kamarát.) is informálni, minémő kárára fog következni ő fgének örökben való eladása, főképen extra-neusnak, mely kegytek hozzánk megmutatandó jó akaratjában, nem kételkedem, s együtt az én árváimmal alázatosan meg igyekezem szolgálni kegyteknek, jó és bizonyos válsszt várván kegytekről. Ezzel Isten éltesse és tartsa meg kegyteket jó egészségben Datum in arce Vyghles, 26 die Martij, Anno 1636. kteknek, mig él, alázatosan szolgálója, az néhai nagyságos Pogrányi János uram meghagyott özvegye Bottka Kata együtt árváival.“ (A selmeczi bányagazgatóság levéltárából közli Péch i. m. II. 693-4 ll.)

Április 12-én újra fordul pártfogásért Schok Jánoshoz, a körmöczyi kamara algrófjához, a következő levélben.

„Alázatos szolgálatomot ajánlom kegyelmednek, mint énnekem eleitől fogvást való jó akaró úramnak. Az Úr Isten sok jókkal jó egészséggel, boldog hosszú étellel áldja meg kdet, asszonyommal ő kegyvel és az kegytek szerelmes gyermekeivel egyetemben szerencsésen sok esztendeig

Nagy bisztomban kelletik kegydet, mint jó akaró böcsületes uramot irásom által megtalálnom, az mint ez elmúlt napokban (Márcz 36-án) megtaláltam vala kegydet, és az több ő fge kamarájához tartozandó tisztviselő uraimot is, eleitől fogvást bizakodtam

az kegyd hozzám való jó akaratjában, most is nincsen semmi kétségem, az mint meg is mutatta kegyd hozzánk való jó akaratját, hogy méltóztatott kegytek ő fgét mellettünk informálni, miben légyen az mi véglesi várunknak állapotja, kit kegydnek fogadhatatlan képen, míg élek az én gyermekeimmel együtt meg igyekezem szolgálni.

Most is folyamodom az kegyd jó akaratjához, alázatosan kérem kegydet, mint jó akaró uramot, méltóztassék kegytek Fon Son nau (Sonнауi Ochs Farkas (Wolfgang Ochs von Sonнау), cs. és kir. beszterczebányai kamara főnöke és tanácsos. Özv. Pogrányiné az előnevet írja a nem szép családi név helyett.) uramot, és Liliumfel (Ez is előneve vagy a beszterczebányai rézvallalat igazgatójának, vagy pedig a selmeczi főkamara grófnak.) uramot ő ngát is mellettünk informálni, miben légyen az mi véglesi várunknak állapotja, és minémő nagy kárára fog következni mind ő fgének s mind az ő fge bányavárási kamaráinak, hogy ha örökben másnak eladja, comendáljon kegyd bennünket Fon Sonнау uramnak ő kemének és Lyliumfel uramnak ő nagának, ő Nga, ő kgyme légyenek mellettünk minden jó akarrattal, ő fgénél, az mi kegyelmes urunknál, hagyja kezünknel az jószágot ő fge, hogy ne következze ilyen nagy kárára ő fgének, és az ő fge kamaráinak, s az én gyermekimnek is, öreg atyjoknak való jámbor hű ő fge mellett szolgálatja és vérének kihullása ne menjen ily hamar feledékenységben ő fge

előtt, kiért mind ő Ngának s mind hozzánk megmutatandó jó akaratjáért, míg élünk, isteni imádságunkkal is meg igyekezünk hálni és szolgálni.

Azon is alázatosan kérem kegydet, ha lehetséges, mennél hamarább azon leveleket és információt mind ő fgének s mind az uraknak szóllókat bizonyos embertől küldje meg kegyd, hogy én is mennél hamarább küldhessem fel Bécsbe bizonyos emberemtől, mely kegyd hozzám való jó akaratjában nem kételkedem. Parancsoljon kegyd énnekem is, s azonképen az én gyermekimnek is, mivel hogy szolgálatra valók, míg élnek, velem együtt igaz szívből szolgálnak kegydnek, jó választ várván kegydtől. Ezzél Isten éltesse és tartsa meg kegydet sok esztendeig kedves jó egészségben. Datum in arce Vyghles. 12. die Aprilis. Anno 1636. kegydnek, míg él, igaz szívből szolgálója és szomszédja, az néhai nagyságos Pogrányi János uram meghagyatott özvegye Bottka Kata. (A selmeczi bányaigazgatóság levéltárából közli Péch i. m. 694—5. ll.)

De hiába keresett mindenfelé pártfogást és hivatkozott néhai apósának nagy érdemire az özvegy és hiába vetette latba Pázmányi Péter, bíboros primás is teljes befolyását azon irányban, hogy az egykor keresztesek, tehát a magyar katolikus egyház tulajdonát képező vár és uradalma ismét az egyháznak adassék vissza, (Anno 1636. Vigles inre perrennali datum Ladislao Csáky: obstiti, grantum potni (Véghles 1636-ban örök jogon

Csáky; Lászlónak adatott: ellenálltam, amennyire tehettem), jegyzi meg Pázmány. V. ö. Péterffy; Conc. II. 285. Fuxhoffer-Czinár; Monasteriologiae Lib. II. 192. mert még ez évi október havában örök jogon megkapta Csáky László gróf s így Véghles, mely az Anjon—házbeli királyaink óta királyi birtok volt, 1636-ban magánbirtokká lett.

Özv. Pogrányiné 1636. novemberében már Zólyomban lakik s leánya Mária Anna nov. 10-én Ochnak a következőket írja;

„Hogy kegyd annyi jó akaratját asszonyom anyámhoz s mind penig mi hozzánk, szegény árvákhoz megmutatta, az derék pénzt hogy kegyd megadta, kegydnek mind asszonnyom anyám s mind mi mindnyájan minden-illendő dolgokban meg igyekezünk szolgálnunk! de az mely szalma ára még oda hátra volna (Véglesen), ki mennyire detendáltatik, kegyd s azon emberek, az kik oda vitték, akkorbéli szegény embereink jobban tudják. Kérem kegydet, méltóztassék neheztelés nélkül az embereinknek, az kik kedet az felől reiquálni fogják megadatni. Mely kegyd ebbeli asszonyom anyámhoz és mi hozzánk is megmutatandó jó akaratját életünkben minden ideiben meg igyekezünk minden illendő dolgokban szolgálni nem is kétlem, ennyi kárvallott állapotunkat lstván kegyd, hogy kegyd ebbeli igaz kívánságunkat is megvetné kegyd. Datum Veteroóály die 10 November. Anno 1636. Pogrányi Mária Anna.“ (A selmeczi bányaigazgatóság levétárából köli Péch II, 711—712, II,) Csáky ura maradt továbbra is Véghlesnek, ámbár

nem tartotta be teljesen az adásvevési szerződést. mert az 1647: 116. t. cz. szerint az országgyűlés kívánta, hogy a nádor végre valahára rendezze Véghlesért folyó pert, melyet Pogrányi János indított a vár és uradalmanak átvétele alkalmából az egész összegnek le nem tévése s az abból származó kár miatt. Ugyanezt ismétli az 1649: 67—, 1655: 105 és 1659: 124. t. cz.

Özvegy Pogrányinének igaza volt, midőn azt jósolgatta, hogy ha Csáky megkapja Véghlest, ez nem fog szolgálni a bányászat javára, mert már 1638-ban Prandeisz báró biztos a bányakerületről szóló jelentésében neheztelve jegyzi meg, hogy Csáky gróf, a véghlesi uradalom birtokosa, Véghlesnél a besztercebányára hajtott marha után vámot szed s hogy a libetbányai kincstári szénégetőket elcsalja és számukra egy új falut épített. (Péch i. m. II. 379—380. ll.) Ez a falu, mint későbbben látni fogjuk Gyetva volt.

1638. decz, 29-én hadadi Wesselényi Ferencz füleki kapitány értesíti Ochsot, a már besztercebányai kamara főnökét, hogy a török szándékáról gonosz híreket kapott, t. i. hogy Budánál nagy török sereg gyűlt össze azon czélból, hogy felmenve a véghlesi hegyekig, az egész környéket elpusztítsa s az országnak nagy kárt tegyen. Kéri tehát, hogy e nagy szükségben legyen segítségére s minél több fegyveres embert küldjön hozzá. Elhatározásáról és a fegyveresek jöveteléről értesitse őt, hogy mielőbb gondoskodhassék élelmezésökről. (Latin ered. ú. o. 731 l.)

1641. aug. és szeptemberében Balassa Ferencz és Balassa Zsigmond János hasonló hírek folytán Körmöcztől Kékkőre kérnek segítséget. (Körmöczbánya városi levélt. II. 26. 9. 2288, 2287, 2290.)

Mind a két alkalommal azonban máshova Bars és Nyitrába ütött a török.

1642-ben Szőnyben létrejövén a törökkel a béke, megszűntek egy ideig a háborgatások, de nem sokára kiütött a II. Rákóczi György-féle felkelés s Véghles vidékének újra kijutott a hadi izgalmakból.

1644. márcz. végén ugyanis a fejedelem egy hadosztálya Kapronczay György alatt a Szepességen át a felső Vág völgyön Galgóc felé nyomult előre, egy más hadosztály, Bakos Gábor és Bornemisza Pál vezérlete alatt, a bányavárosokat hajlította a fejedelemhez, ki a derék háddal Zsigmond fia, Kornis Zsigmond, Kemény János, Serédy és Sulyok István tábornokok alatt, miután Wesselényi Ferencz Fülekben velük szerződésre lépett, a Garam felé indult. (Horváth M. i. m. 3 köt. 690. l.)

Rákóczy a törökkel is következvén, ez is fenyegette a felvidéket.

Igy Asguthy István Dobronyáról 1645. aug. 23-án Wertner Abrahám beszterczebányai birót figyelmezteti, hogy mivel a vég-helyek őrsegei a törökkel szemben gyengék jó lesz vigyázni. (A beszterczebányai levéltárból közli Sasinek i. m. 235. l.)

Másnap poltári Soós István Garamszeg-ről ugyan csak Wertnernek azt írja, hogy

érkezett hirei szerint a budai, váczi, esztergomi s más várbeli törökök kijöttek és rablásra ide készülnek. Azért vigyázni kell a zólyomi és az itteni lövésekre. (M. o.)

Jóllehet ez évi szeptember 15-én Linczbén megkötötték a béke, a törökök még sem nyugodtak.

Igy november 13-án Pogrányi Ferencz drégelypalánki főkapitány a korponai és selmeczi biráknak ezeket írja:

„Szolgálók etc. Ezen órában hozának hírül, gyenerális uram ő nga is (Ghimesi Forgách Ádám érsekujvári és dunáninnyi generális.) megírta, hogy Budához feles török gyülekezett. félő, hogy hódolatlaniságot és bányavárosokat meg ne tréfálja. Azért kmetek legyen jó vigyázásban, és tovább is hirt tegyen kmetek, az hol hódolatlan faluk és városok vannak. Ktek ezzel ne késsék, hogy mindenfelé vigyázásban legyenek. Ezzel Isten éltesen ktek jó egészségben. Datum in Praesidio Dregell Palankiensis, die 13. 9-bris, Ao 1645. Kteknek, mig él, szeretettel szolgál Pogrányi Ferencz m. p.“ (Másolat a körmöczi vár. levélt. II. 26. 10. 2521.

1646. május 26-án a török „megtréfálta“ Zólyom vármegyét. Szalatnáról és Zólyom környékéről ugyanis néhány embert fogságba hurczolt, Breznóbányánál pedig három helységre tört ott húsz és ennyihány házat perzselt fel. A veszély elhárítása végett május 28-án Zólyom vármegye Zólyomban közgyűlést tartott, melyen Csáky László gróf az új főispán elnökölt. (Besztercebánya Béla-

bányának, máj. 28. Ném. más. u. o. II. 26. 11. 2554.

A következő 1637 évben is a török annyira nyugtalanította Véghles vidékét, hogy ez évi augusztus 12-én, midőn Zólyomban a törökök elleni mustrálásnak kellett volna történnie, az ocsovai parasztok s mások iszonyú zajt ütöttek s kijelentették, hogy daczára a megyei határozatnak, kénytelenek a töröknek meghódolni. (Besztercebánya Körmöcznek, aug. 13-án, ném. ered. u. o. 2592.)

1650-ben Véghlesen nagyobb helyőrség volt ócsai Balogh Dániel várkapitány alatt. (Nagy Iván : Magyarország családai. I. 142. l.)

1651. márczius 15-én Ali, budai aga a következő levelet intézte a sebőiekhez :

„L. S.

Én Budán lakozó polkoráb (Polkorab, porkoláb a német „Burgraf“-ból ered, s anynyit jelent, mint várnagy. Ali aga Istennek engedelmből. (E szavak magyarul vannak írva, a többi tótul.

Én vagyok Budán tartózkodó Ali aga Isten engedelmével, ti vagytok sajbai bírák és szomszédok. Ezt adom tudtotokra, én vagyok a ti uratok, haladék nélkül hitemre küldjete be egy embert, a császárnak is küldjete ajándékot. Így elvégezzük veletek, milyen somma mellett maradtok. Mert ha nem jöttök be, rabolni fogunk benneteket, még feleségeitek és gyermekeitek sem maradnak békében. Mert én sajnállak titeket, ha feleségetnek. Akkor ne mondjátok, hogy

nem adtam tudtotokra. Én ezt a levelet hitemre oda fel küdtem nektek. Ha azután valami (baj) történik veletek, én megfizetem nektek, de haladék nélkül jöjjetek be s engem is látogassatok meg, meglátjátok, mi csoda ember vagyok én. Datum Budán 1651. mense Martii, 15. die.“ (Tót más. a körmöczi városi levélt. II. 26. 12. 2626.)

Ezen levél másolatát Libetbánya városa mint Sebő földes urasága, a többi 6 bányavárosnak s köztök először beszterczebányának, a következő levél kíséretében küldte meg:

„Mily módon közeledik napról-napra hozzánk a kegyetlen zsarnok s a keresztény név örök ellensége, midőn nemcsak évről-évre akadályoz minket és alattvalóinkat a mezei munkában, hanem két ízben barmainkra is ütött s azoknak egy részét elhajtotta, uraságtok előtt minden további elbeszélés nélkül is ismeretes lesz. Szemünk előtt tartva a már itt levő tavaszt s a közeledő nyarat, gyakran eltöprengtünk a felett, hogy lehetne az ellenségnek ellenállani, hogy a mezei munka (a honnan táplálkozásunk és fentartásunk ered, akadálytalanul folyhassék.

A végső szükség azonban nem enged késlelkedést, hanem arra kényszerít, hogy mielőbb oldjuk meg a kérdést s kellő eszközökről gondoskodjunk, mert ma alattvalóinknak Budáról levél érkezett, melynek tartalmát uraságtok mellékelt másolatból megérthetik. Mi ugyan a veszélyes helységeket, erdőket és területeket szíves örömöst

ellátnók jó őrséggel s a szorost az ellenség elől elzárnók, de hiányoznak ahhoz való eszközeink.

Azért Isten után uraságtokba helyezzük bizalmunkat, oltalmunkat, segítségünket és tanácsunkat s uraságtokhoz fordulunk barátságos és szomszédi kérelmünkkel, esedezve méltóztatnának ezen veszély és szükségben (mivel azelőtt tehetségünk szerint mi is segítettünk más ily veszélyben levő városokon) nagy kegyesen tanácssal és tettel rajtunk segíteni s minket a kegyetlen ellenség ellen megvédeni, hogy szerencsáját mi rajtunk s alattvalóinkon ne keresse s kegyetlenkedéseit ne űzhesse, hanem határainktól távol tartassék s mi továbbra is más szomszéd keresztényekkel egyetemben Isten oltalma alatt maradhassunk, mindennapi kenyerünket békében, nyugalomban és biztonságban, köszönetadással élvezhessük és cs. és kir. felségének, legkegyelmesebb király urunknak annál állandóbban és hivebben szolgálhassuk.

Minthogy tehát ez nemcsak a mi, hanem más szomszéd keresztények védelmére és fentartására is kiváló módon szolgál, örvendetes határozatot és választ várva maradunk uraságtoknak Libetbányán, 1651. márcz. 27-én szolgálatra kész barátjaik és szomszédai N. bíró és tanács.“ (Ném. ered. II. 26. 12. 2628.

E levelet Beszterczebánya ápril 1-én megküldte Körmöcznek s maga részéről igéri, hogy szomszédait nem hagyja segítség

nélkül, hanem szükség esetén a lehetőség határai között védeni fogja. (Ném. ered. 2629.)

Ápril 2-án a bakabányaiak az új bányaiaknak azt írják, hogy részvétellel értesültek a libetbányaiak veszélyes helyzetéről, de nem segíthetnek rajtuk mert ők is nagy veszélyben és szükségben vannak a török miatt. (Ném. ered. u. o.)

Ápril 4-én az újbányaiak értesítik a béalabányaiakat, hogy ők is szívesen küldenének segílyt a libetbányaiaknak, de magok még nagyobb veszélyben vannak, mivel a tőlük 3 mfdnyire fekvő falvak hódolnak a töröknek s így félnek, hogy a török őket is bármely pillanatban meglepheti. (Ném. ered. 2630.)

Ápril 6-án a béalabányaiak értesítik Selmezbányát, hogy örömet segítenének a libetbányaiakon, de ők még közelebbi veszélyben vannak s maguk is segílyre szorulnának, mit ama tény is bizonyít, hogy a körmöczi kamara védelmőkre 10 drabantot tart náluk. (Ném. ered. II. 26. 12. 2630.)

Ápril 8-án a selmeciek azt írják Körmöczbányának, hogy szomorú szívvel értesülnek a libetbányaiak veszélyes helyzetéről, de ők is oly nyomorúságos, veszedelmes állapotban vannak, hogy alig tudnak magukon segíteni, nem még a szegény libetiekén. (2631.)

Ápril 13 án Libetbánya kéri Körmöczt, hogy, mivel Selmecz-, Baka-, Újbánya és Béalbánya nem segíthet rajta s periculum in mora (késedelem veszedelem), Beszterczebányával küld-

jön segítségére néhány drabantot. (2632.)

Körmöczb. a maga részéről 10 drabantot s fizetésükre 6 aranyat küldött Libetbányának, mely utóbbit május havában ez megköszönve, panaszkodik, hogy Besztercebánya az ígért segítséget még most sem küldte meg. (2643.)

Június 13-án ugyancsak Libetbánya köszönetet mond Körmöcznek a küldött 8 frtnyi segélyért s mint egyedüli segítőjétől újra 5 drabantot kér. (2635.)

Végre elmulván a veszély, Libetbánya visszaküldte Körmöcz drabantjait s jul. 30-án ezekért s minden egyéb segítségért hálás köszönetet szavaz neki. (3636.)

A következő 1652. évben Zólyom megye még nagyobb veszedelemben volt a török miatt.

Ez évi szeptember 12-én ugyanis Besztercebánya azt írja Körmöcznek, hogy Selmecz siralmas helyzetét megértette, mivel azonban magát is ép oly veszély fenyegeti s a bélabányaiaknak amugy is küldött néhány drabantot, több segítséget nem adhat. (2664.)

Szeptember 20-án pedig szintén Besztercze azt írja Körmöcznek, hogy Bakabányának nem küldhet segélyt, mert Radványon kívül minden itt közel fekvő falu készségesen hódol a töröknek s a martalóczok majdnem naponként kószáltak a közeli erdőben és nincs senki a megyében, a ki csak némi ellenállásra is gondolna, mert Véghles és Zólyom várai majdnem üresek és őrsegnélküliek. Ezért az ut mindenütt szabad s a városiaknak napon-

ként vigyázásban s védelemben készen kell lennie. (2670.)

Szept. 27-ép Bélabánya Körmöczöt a többi között arról értesíti, hogy a törökök az előtte való napon Besztercebányára szőlőt vivő korponai embereket elfogták s rabságba hurczolták. (2671.)

Véghles várában, 1653. május 1-ről keltezve fenmaradt Csáky László grófnak, Léva örökös urának, országbírónak, a szentronai birodalom magyarországi lovagjának, Zólyom és Komárom vármegyék főispánjának egy igen érdekes levele, mely élénk fényt vet a véghlesi várhoz tartozó Gyetva község alapítására és a mostani határának létesítésére.

Ezen oklevél szerint Csáky gróf az elmúlt években és időben mint tudjuk 1638 — 1639-ben némely alattvalói kérelmére a Véghles várához tartozó s ugyánezen vár előbbi birtokosai által régi idő óta majorságnak használt területen Gyetva (Dettva) község felállítását és alapjából leendő felépítését megengedte. Miután alattvalói nagy erdőséget kiirtva, tisztviselői és szolgálai segítségével a falut létesítették és telkekre felosztották, számuk idővel annyira megnövekedett, hogy, a részükre átengedett terület nem lévén elegendő, kénytelenek voltak — természetesen földes uruk tudta és beleegyezése nélkül — a szertelenül nagy határu Szalatna mezőváros és Ocsova falu jobbágyaitól területet zálogba venni. Amidőn még ez sem volt elegendő, az új Gyetva jobbágjai számára, ezek 1653-ban azon kérelemmel járultak földes

urukhoz, Csákyhoz, Szalatna és Ocsova nagy határaiból hasíttasson ki számukra megfelelő területet.

Csáky helyt adván gyetvai jobbágysai kérelmének, ez évi április havában Bertakovich Gáspár bakabányai kapitány, borfői Bory Mihály zólyomi alispán, Dubecz Ferencz és Zolnay Ferencz szolgabírák, továbbá Szily György, Péchy Ferencz és Muszka Ádám emberei által a szalatnai és ocsovai nagy határokból a gyetvaiak számára szükséges területet kihaláltatták s a három község határait egymástól pontosan elkülönítette, amint azok jelenleg is meg vannak, miáltal Csáky László gróf emlékeztetéssel nevét Zólyom vármegye legnagyobb községének alapításával. (A grófnak nagy-érdekű latin oklevelét közli Sasinek F. V.: Slovenský Letopis. VI. évf. 327—230. ll. Mesebeszéd tehát az, hogy I. Mátyás király hírneves fekete seregében a gyetvaiak is szolgáltak, mert hisz a mostani Gyetva akkor még nem létezett s helyen a rengeteg erdőségek közepette akkor legföljebb major állott. A honfoglalás előtti, igen régi időkben lakottnak kellett ugyan lennie, mert ásatás közben gyakran lehet bukkanni az emberi kultúra nyomaira, de Magyarország történetében a jelenlegi Gyetva első nyomára csupán 1638-ban akadunk.

A kisebb-nagyobb rémségek (török hírekhez hozzászokott Véghles és vidéke sok retteget állott ki 1663. őszén, midőn a törökök Érsekújvárt, Surányt, Nyitrát, Ghimést, Lévát,

Palánkot, Szécsényt, Gyarmatot, Bujákat és Nógrádot elfoglalták s a közelben Dobronya, község felét elhamvasztották, mely alkalommal Bóry Mihály, a későbbi korponai főkapitány, a mintegy 4000 főből álló tatár segédcsapatot szétverte.

A nagyszalotnai róm. kath. keresztelési anyakönyvben fel van jegyezve, hogy a törökök és tatárok annyi keresztény foglyot hurczoltak el, hogy Érsekújvárnál egy arany s 60 denáron, vagy egy kenyérért árulták el, a keresztény foglyokat; de viszont Zólyomban is egy tallérért lehetett tatár vagy oláh foglyokat venni. Az anyakönyvet öt hónapig őrizték a véghelesi várban, mely akkor nagyobb helyőrséggel volt ellátva.

Nógrád várának új török parancsnoka, Hanzsa szandsákbég, egymás után adja ki fenyegető leveleit Szelényi János, a szomszéd Hont vármegye alispánjához és Korpona városához, hogy ez a terület hódoljon meg a török hatalomnak, mert különben tüzzel-vasal kényszeríti erre. Két rendbeli s 1663. decz. 11-én kelt levelének német fordítása a körnőezi városi levéltárban 2829. sz. a.)

Ily leveleket bizonyára Végheles és környéke is kapott s az általános rémülést csak az szüntette meg némileg, hogy a még megmaradt hódolatlan részek védelmével buzgón törődő Wesselényi Ferencz gróf nádor e télen s a következő tavasszal többnyire Zólyomvármegyében tartózkodott s nagyobb számu csapatokat vont össze itt, (Zólyom-Péteriben nov. 27-én, Beszterczebányán decz. 7-én,

1664. máj. 18-án, a búcsi mezőn levő táborából máj. 19-én és Zólyomban máj. 23-án kelt levelei u. o. 2813. 2838. 2890. 2879.) s 1664. május 3-án Souches tábornok visszafoglalván Nyitrát s 16-án Zsarnócza és Szent-Kereszt között Kucsuk Mehemed váradi basa mintegy 15000 főnyi seregét szétvervén, mely ütközetben a Casa is elesett, június 14-én megadásra birta Léva várát is. (Magyarország története I. Lipót és I. József alatt. Irta Alcsády Ignác. 194. l.)

A rabló török csapatok azonban ezután is megjelennek e vidéken s míg csak ki nem üzik őket egészen a közelebbi váraikból, nagy kárt okoznak.

1675-ben is, midőn a besztercebányai iparosok a korponai iparosok a korponai Simon és Juda (okt. 30.) napi vásarra mentek bizonyos Skamla Márton nevű polgárt fogták el és Szécsénybe hurczolták. (Sasinek: Slov. Letop. III. 237. l.) 1676. febr. 18-án hatvan szintén török fogságából fordul Murinesik András fogoly Besztercebánya városához, hogy adjon segílyt kiváltásához. (Slov. Let. VI. 157.) Ugyanezen időben Kmety András besztercebányai kalapost, ki Korponára ment vásarra, a dobronyai vár alatt fogta el a szécsényi török s kiváltságért 500 fírtot követelt. (Slov. Let. III. 237. 238.) 1678. január 6-án pedig a török Pónik mezővárosába tört s 18 embert levágott és 311-et a fogságba hurczolt. Pónik m. város jegyzőkönyvéből közli Sasinek Slov. Let. I. 317.)

Thököly Imre fölkelése alatt Véghles vára a bányavárosokkal egyetemben először 1678. októberében került a fölkelő vezér hatalmába (a gróf okt. 3-án Zólyom melletti táborából Körmöcz városához intézett levele a körmöczy levélt. 3024. sz. a.), de november 1-én Garam-Szent-Keresztnél a fölkelők véres harcza megveretvén, alig egy hónapi birtoklása után elvesztette.

1582. szeptember 2-án a fejedelem megvervén és levegőbe rőpítvén Fülek várát, Véghles ismét hatalmába került s szeptember végén Zólyom 91 (szept. 26-án Zólyom melletti táborából kelt s Körmöczbányához intézett levele u. o. II. 26.15. 31.81.), október elején pedig Dobronyánál táborozván (október 4-én, 6-án és 12-én (Dobronya melletti táborából keltezett s Körmöcz városához intézett levelei u. o. 3203. 3200. 3256.) Jánoky Zsigmond parancsnoksága alatt helyőrséggel rakta meg Véghles várát. Jánoky Zsigmond véghlesi várkapitány 1683. július 3-án Véghlesen írt levelében biztosítja Körmöcz városát, hogy a német haderő távol van és Patakról a fejedelemtől június 28-iki keltezéssel levelet kapott, mely szerint a fejedelem a török nagyvezérnek oltalmába ajánlotta a bányavárosokat, ki megígérte, hogy a török részről sem lesz bajuk. (U. o. 3219.)

Ugyanezen évi szeptember 14-én a török, Thököly szövetségese, teljes vereséget szenvedvén Bécsnél, október 9-én Parkány-nál s 27-én visszafoglaltatván Esztergom s

később más várak a töröktől, Véghles meg, szabadult úgy a fölkelő fejedelem uralmától mint mindenkorra a törökök nyugtalanításaitól, kik soha nem birták elfoglalni.

Véghles várát és uradalmát 1690-ben az Esterházy grófi család zólyomi ága vette meg s száznyolczvan évig birta.

A vár katonai szerepet utoljára II. Rákóczi Ferencz fejedelem fölkelése alatt játszott.

A fölkelés első komoly hire 1703. júliusában érkezett ide. Szeptember elején már arról értesültek, hogy Gömör vármegye is csatlakozott a mozgalomhoz, Murány be van kerítve, Rimaszombat s Losonc meghódolt, sőt e hó 12-én Losonczon megfordult gyetvai emberek ott ezer kurucz lovaszt láttak, kik a bányavárosok felé tartanak. Szeptember 14-én Ocskay László elfoglalta Korponát (Matunák M. Korpona várkapitányai. Korpona 1901. 72. l.) s a kuruczok úgy Korpona, mint Gömör, Breznóbánya felől csakhamar elárasztották Zólyom vármegyét.

Léva október 31-én ismét (a császáriak kezébe kerülván, a csász. sereg Schli M. Lipót tábornok vezérlete alatt Zólyom felé tartott e 8-án Korponán, 9-10-én Dobronyán volt, mire a zólyommegyei nemesség Rimaszombat felé huzódott s Beszterczebánya városa 11-én küldöttsége által a Zólyom és Beszterczbánya közötti úton Fehlicznek meghódolt.

Bercsenyi Miklós gróf, Rákóczi fővezere elsőcsapatai azonban már 13-án Mogyorónál csatároztak a németekkel s midőn 15-én

Bercsényi Zólyom alatt megjelent, az ottani császári helyőrség is kivonult, hogy nyílt csatában verje vissza a kurucz hadat. Az összeütközést megelőzőleg Bottyán János, a török harczok 60 éves, de még mindig félelmes hőse, kilovagolt a sorból s katonáinak bátorítása czéljából páros viadalra hívta ki a kuruczok legjobbját. Ekkor Ocskay László ugratott előre s elfogadta a kihívást. A felek elsütötték pisztolyaikat. Ocskay golyója ellenfele gerinczébe, Bottyányé pedig Ocskay pánczélingen akadt meg, Ocskayt elővette a vérhányás, de Bottyán sem maradhatott nyeregben, úgy kellett mind a kettőt a lóról leemelni.

Dél után 2 és 3 óra között neki estek a kuruczok a labanczoknak, vágták és aprították őket, „mire mint Károlyi Sándor báró naplójában írja Isten az németet megrémítvén, az város kapujának szaladt, kinek az hátán vitézi módon az kapun is bement az magyar s bent is vágta; hanem gyalog dragonyosok vetették el róla, Ha az gyalogságot az lovas meg nem közte volna, azonnal mind város, vár véle, magyar kézbe esett volna.“

A császárnak zólyomi őrsége e napon jóformán egészen megsemmisült; egy része a csatátéren maradt, másik része a magyarokhoz állott s csak egy töredéke tudta magát a városba és a várba visszaküldeni. Bottyán pedig e naptól kezdve szívében kurucz s nem-sokára II. Rákóczi Ferencz fejedelem egyik legodaadóbb és legvitézebb tábornokává lett.

Bercsényi terve most az volt, hogy

Zólyomból a német hadakat teljesen kiverje s a várost a várral egyetemben a fejedelem számára elfoglalja. A császári hadak egy része azonban nem várta be Bercsényi támadását, hanem felhasználva a november 19-iki éjszaka nagy sötétséget, sietve kimenekült a városból Osztroluka felé.

De Bercsényi ezen eshetőségre is készen volt s az osztrolukai párosba állított mintegy másfélszáz hajdut, akik hatalmas golyózáporral fogadták a menekülő németseget, amely a nagy zavarban elhanyagolva zászlait, ott hagyta podgyásza nagy részét, vezették lovait, sőt Forgách Simon és Koháry paripáit is.

Másnap Bercsényi Károlyt 5000 huszárral a menekülők után küldte, aki a garam-szent-keresztí völgyben utól is érte őket s szétugrasztotta még azokat is, akik idáig együtt maradtak; november 23-án pedig rövid ostrom után elfoglalta Zólyom városát és várát is. (Jurkovich Emil: II. Rákóczi Ferencz szabadság harca és Beszterczebánya. 1903. 30. 51. 90. 94. 96. 97. 107. és 110. ll.)

Erre Véghles ura, Esterházy István gróf is Rákóczi partjára állt és Véghlesen öt éven át kurucz helyőrség volt.

1707-ben a véghlesi uradalmat a Confoederatusok Nedeczky Sándornak, Rákóczi meghatalmazott követének az orosz czárnál, adták haszonbérbe ezer pozsonyi szapu gabonáért és ezer szapu zabért. Ezen uradalomnak összeírása fennmaradt egy 1713.

okt. 25-én ifj. Esterházy József gróf és Nedeczky Sándor kiküldetése mellett írott okmányon. Az uradalomhoz tartoztak: Gyetva, Ocsova, Szalatnya, Horhát, Csécsény és Cserény a lakosokkal, zsellérekkel, földekkel, rétekkkel, ökrökkel, lovakkal, tehénekkel s juhokkal. Gyetva úgy van feltüntetve, mint hol 4814 pozsonyi szaput lehet elvetni. Fel vannak említve a készpénzfizetők: messteremberek, serfőző és üveghuta, úgy hogy az akkori körülmények szerint szép jövedelmet adhatott a bérlőnek. (Nedeczky Gáspár: Nedeczky család. Budapest. 1891. 234—235. ll.)

Véghles vára ezentúl, mint egy nagy uradalomnak középpontja és székhelye, csendes napokat látott az Esterházy család birtokában egészen 1870-ig. Ekkor megvette Nemeskéri Kiss Miklós 1848—49-ben volt honvédezredes, ki az uradalmat rendbe hozta, felvirágoztatta, új meg új ipartelepekkel ellátta s a várat izlésesen renováltatta.

Nemeskéri Kiss Miklós született Somogy vármegyében 1820-ban. Tanulmányait Pécsen és Budapesten elvégezve, ügyvédi diplomát szerzett, azután pedig nagy tanulmányutat tett Európában. Nápolyban való tartózkodásakor a Vezuv ormán megismerkedett Lajos magyar királlyal, aki akkoriban inkognitóban tartózkodott Nápolyban s őszintén feltárta nemzete méltó panaszait előtte. A király meghívta Kisst, hogy látogassa meg Münchenben. Hazatérve Kiss Miklós 1844-ben fogalmazó lett a m. kir. helytartóságnál, 1846-ban pedig

titkára nevezték ki. Ezen állásában érte meg az 1848-ik esztendő eseményeit. A művelt és lelkes ifjú élénk részt vett a márciusi és áprilisi napok eseményeiben, csakhamar felismerték tehetségeit s egy igen bizalmas természetű küldetéssel bízták meg István nádorhoz. Nagy része volt abban, hogy a főváros hangulatáról az országgyűlésen és Bécsben hű és igaz értesülést nyerjenek. Kévéssel ezután a budai nemzetőrség őrnagyává választották meg s szolgálatainak az újonnan szervezett magyar miniszterium többször vette hasznát. A parndorfi csata után, amelyben mint dandárparancsnok vett részt, budai várparancsnokká nevezték ki, a debreczeni országgyűlés pedig 1849. elején az akkor már alezredest ezredesi rangra emelte és kiküldötte a külföldi magyar képviselőhez Párisba, később Olaszországba, Spanyolországba, majd pedig Angliába. Megbízásának mindenütt nagy buzgalommal tett eleget. Később, mikor vissza akart térni hazájába, a Marseillehez közel eső pradoi tengeri fürdőbe tett kirándulása alkalmával, megismerkedett özvegy De Roy grófné, született Le Charron Matild, márkínővel, egy gazdag és előkelő francia család leányával, akit nőül vett. Vagyonos és nemeslelkű neje lehetségesette, hogy párisi és st. angei házánál minden száműzött magyar hazafi valóságos ottlont talált, amelyet soha sem hagyott el senki vigasz, tanács, segítség nélkül. Kiss Miklós egyike volt a magyar emigráció legbuzgóbb, legenergikusabb és legáldozatkészebb tagja-

inak. Érdemeit külföldön is méltatták. 1859-ben Olaszországban a Szent Móricz- és Szent Lázár-rendjelet kapta. Később, mikor a viszonyok jobbra fordultak, nagyobb birtokokat vásárolt Magyarországon, így Pest vármegyében a gödi pusztán és SzentMihályon, Zólyom vármegyében pedig megvette a nagy-kiterjedésű végghlesi uradalmat. Ettől kezdve az év egy részét mindig hazájában töltötte, végghlesi várkastélyában számos idevaló és külföldi fejedelmi és főrangú személy fordult meg mint vendége. A legutóbbi években ritkábban látogatott haza Kiss Miklós. Visszavonultan élt Párizsban a rue Lincoln 7. sz. alatti lakásán. Szélhűdés következtében több hónapi betegeskedése után meghalt 1902. április 28-án.

Halála után a magyarországi birtokokat átvette fia Pál.

Nemeskéri Kiss Pál cs. és kir. kamarás született 1856-ban St. Angeon, Francziországban. Párisban elvégezvén középiskoláit és jogi tanulmányai, 24 éves korában haza jött Magyarországra. 1882-ben Korponán megválasztották országgyűlési képviselőnek, 1883-ban nőül vette muraszombati, szécsyszigeti és szápári Szápáry Vera grófnőt, Szápáry István gróf Pest-pilis Solt-Kis-Kún vármegye és Kecskemét város főispánjának és radai Ráday Borbála grófnő leányát, 1895. ápril 22-től 1896. december 1-ig Zólyom vármegye főispánja volt. Ekkor a földmívelésügyi ministerium államtitkárjává neveztetett ki. Az ezredéves országos kiállí-

tás érdekében a felvidéken öt vármegyéből alkotott besztercebányai kerület elnöke volt, emellett a kiállítás gazdasági és állattenyésztési csoportjai zsűrijében s az ez év szept. havában a fölművelési miniszter elnöklése alatt megtartott nemzetközi gazdakongresszuson tevékeny részt vett. A Khuen-Héderváry gróf kabinet lemondásakor 1903 nov. 3-án ő is megvált államtitkári méltóságától s mint országgyűlési képviselő az országgyűlésen a zólyomi választó kerületet képviseli s nemcsak kerülete, hanem az egész Zólyom vármegye gazdasági érdekeinek buzgó előmozdítója.

Oroszlán része van a zólyommegyei tejértékesítő szövetkezetek alapításában, mely téren Zólyom vármegye az ország egyik vezető megyéje, az állatkiállítások rendezésében, miáltal a megyei szarvasmarhatenyésztés emelkedik s felvirágzik s a breznóbányai m. kir. hegyvidéki földműves iskola alapításában, mely hivatva van a felvidéki gazdálkodás nivóját emelni.

Érdemei elismeréséül a király a Lipórend középkeresztjével tüntette ki s a román király azon alkalomból, hogy Magyarország Románia és Szerbia a Duna halászati jogára egyességet kötött, a magyar fölművelési kormány képviselőjében résztvett Nemeskéri Kiss Pálnak a román korona-rend nagykeresztjét adta.

* * *

Ez az a kevés adat, melyet Véghles várára vonatkozólag összeszedhettem s bár

többnyire feldolgozatlanul a breznóbányai „Garamvidéke“ hetilap szerkesztősége s kiadójának szivessége folytán, hosszú időn keresztül először a lapban apránként, azután pedig külön lenyomatban is közzétehettem, hogy egyrészt szerény emléket nyujtsak Véghles vár urának, azon nemeslelkű Nemeskéri Kiss-családnak, melynek körében mint nevelő sok kellemes napot töltöttem, másrészt pedig némileg eloszlassam a homályt, mely Zólyom vármegye legszebb várának sokak által ismerni óhajtott multja felett eddig lebegett.

Sajtó hibák.

Minthogy a vidéki sajtónál szinte elkerülhetetlenek a nyomtatási hibák, elnézést kérve valamennyiért, a nagyobbakat kijavítjuk, a többieknek kijavítását a művelt olvasóra bizzuk.

6. l. Az utolsó 3 sor törlendő.
22. l. az utolsó 7 sor törlendő.
23. lapon a 3' első s, az utána következő pont után teendő.
41. l. 17. sor Japán helyett olv. Ispán.
52. l. az 1 sor elé „értesítik, hogy 200 gyalog“ teendő.
70. l. alulról 9. sorban erdőből h. erődől.
71. l. alulról 12. sorban Aznap h. Azap.
72. alulról 9. s. Rodozát h. Radozát.
74. l. 9. s. mocsárra h. Mocsárra.
83. l. 20 s. kteknek ezt irhatom és adom is kteknek tudtára. 22. s. Léván, (a következő pont az előzőhöz csatolandó folytatásképp.
84. l. 5. s. veszteséggel h. vesztegséggel, alul 10. s. Hartlentter h. Hartleutten, utolsó sor pedig h. pedig, hagy-nagy h. hadnagy.
86. l. alulról 9. s. kapitányai h. kapitány.
88. l. alulról 9. s. negotüs h. negotiis.
89. l. al. 10. s. folytán h. folyton. 8. s. hogy mi a h. hogy a mi.
90. l. 17. s. Rurand h. Ruland.
91. l. alul 12 s. feltartuák h. feltárnák.
92. l. 11. s. nagyon h. vagyon.
93. l. 1. s. Cserey h. Csery. 17. s. ezek h. ezen, alulról 9. s. mert is h. mert itt is.
98. l. 4. s. kétségek h. kétségesek, utolsó s. estre h. estve.
106. l. 18. s. ki sütni h. ki kenyeret sütni.
111. l. utolsó sor röktön h. rögtön.

112. l. 7. sor vidékén tett.
114. l. 13. s. hányavidékről h. bányavidékről.
135. 4. sorban folytán elvesztettek h. miatt vesztettek el,
alulr. 11 sor 2598. h. 1598.
136. l. 11. sor 1509. h. 1599.
137. l. 11. sor Soós polthári h. p. S.
138. l. alulr. 10. sor tatárok h. tatárokat.
140. l. utolsó sor vonják h. vállaljak.
142. l. 5. s. Tróbel h. Tribel, alulról 7. s. 1606 h. 1605.
147. l. alul 7. s. camoriának h. camorájának.
148. l. 7. s. bányavárokkal h. bányavárosokkal. 9—10 sorban: „ennek utána is resgelődnek országunkon kívül való idegenek“ törlendő.
151. l. alulról 8. s. Pázmányi h. Pázmány.
152. l. 6. s. Anjon h. Anjou. alulról 12. s. reiquálni h. requirálni, 6. s. István h. látván.
156. l. 3. s. 1637. h. 1647.
161. l. 10. s. ronai h. római.
163. l. 4. s. Bóry h. Bory, 11. s. árulták el, h. árulták.
164. l. 17. s. „a korponai iparosok“ törlendő alulról 13. s. hatvan h. hatvani, alulról 6. s. kiváltságért h. kiváltásáért.
165. l. 7. s. harezba h. harezban, 10. s. 1582. h. 1682. 11. s. vervén h. vevén, 13. s. 9 l törlendő.
166. l. 14. s. családkozott h. csatlakozott, alulról 10. s. Schli M. h. Sehlick. alulról 8. s. 8-án, h. e hó 8-án, alulról 4. s. Fehlicknek h. Sehlicknek.
167. l. 14. s. nyeregben h. nyergében, alulról 11. sor közte h. előzte.
alulról 9. s. császárnak h. császáriak, alulról 5. sor visszaküldeni h. visszaküzdeni.
168. l. 9. s. párosba h. szorosba, 13. s. vezették h. vezeték.
170. l. 1. sor titkárá h. titkárává.

Személy- és helynév mutató.

A.

Abrahamides Izsák körm. jegyző 114.
 Albert király 8.
 Ali budai aga 156. basa 13. füleki bég 111.
 Alsó-Esztergály 71.
 Alsó-Micsinye 109.
 Anthony Jakab véghlesi kap. 34. libetbányai
 65. breznóbányai 34.
 Asguthy István 154.

B.

Bábay Tamás zólyomi alkap. 114.
 Baczúr 72. 136.
 Badiny 96. 114. 136. 137.
 Bahyl 70.
 Bakabánya 12 25. 35. 52. 67. 81. 108. 123.
 160.
 Bakos Gábor 154.
 Balassa Menyhárt 12. Zsigmond 12. János
 zólyomi főisp. és főkap. 15—19. 23. 34. 41.
 66. 72. Farkas Véghles zál. ura 27 31.
 László véghl. magy. kap. 34. 35. 51—54.
 zál. ura. 67. Ferencz 154. Zsigmond János
 154.
 Balogh Dániel ócsai, véghl. kap. 156. Sebes-
 tyén korponai kap. 80.
 Bányavárosok 7. 8. 15. 18—20. 22. 28. 32.
 38. 48. 51.—53. 60. 75. 79. 82. 86. 87. 107.
 109. 140. 154. 165. kéme 46.
 Bányavidéki főkapitány Balassa János 15.
 Dobó István 20.

II.

Barbarich (Horváth) György zóly. főisp. és
főkap. 46. 48. 49. 51—59. 61—65. 68. 69.
73. 75—78. 84. Gáspár 84. Margit 117.

Bartakovich Gáspár 162.

Báth 72.

Báthory István 128.

Bebek 66.

Becskei törökök 55.

Becsó 114.

Bélabánya 24. 76.

Bercsényi Miklós gróf 166—168.

Berky Gáspár 117.

Bertók Lőrincz 122.

Beszterczebánya 13. 15. 24. 26. 27. 31. 32.

36. 39. 42. 50. 53. 54. 56. 59. 67. 117. 137.

161. 163. 164. —i kamara 14. rézvállalat

igazgatója Dreiling Ulrik 31. Ygl Vilmos

32. Gienger Miksa 99. Tawgoschwald hegy

24. Vartóvka 24.

Bethlen Gábor 144.

Bocskay-felkelés 142. 143.

Bogdán Gáspár divényi kapitány 129.

Borbély Tamás 72, György 122.

Bornemisza Pál 154.

Bory Mihály borfői, zólyomi alispán 162. 163.

Bottyán János 167.

Bozók 47. 64. 65.

Böck Hannibal leopoldsdorfi, libetbányai ka-
pitány 86.

Braun Jakab ulmi, véghl. ném. kap. 45. 46.

Breznicska 70. feletti régi vár 24.

Breznóbánya 24. 42. 44. 47. 52. 53. 67. 86.

117. 118. 125. 155. 166. —i kapitány maj-

landi Antony Jakab 34. Miktusch Mihály 86.

III.

Brukner János korponai jegyző 74.
Búcs 45. 114. 118. 136. 144. — i mező 164.
Buda 12. 46. 59. 108. 134. 153. — i basa Ali
13. — 49. 52.
Buják vára 12. 117. 130. 135. 163.

C.

Call Mihály 49.
Csábrág vára 12. 24. 37. 44. 54. 56. 64. 65.
66. 76. 144. — i kap. Nagy Ferencz 55.
Csáky László gróf 7. 146 — 148. 151 —
153. Zólyomi főispán, Véghles zál. ura 155.
161.
Csécsény 7. 169.
Cserény 7. 63. 64. 118. 169.
Cserépvár 8.
Csery Ferencz dobronyai kapit. 55. szászi kap.
93. 99.
Czilley Borbála királyné Véghles urnője 7.

D.

Dacsó Ferencz szászi lovas kap. 35.
Darvas János véghlesi és ocsovai viczekap.
83. 98.
Dávid László zólyomi vár-provizor 60.
Dersffy István zerdahelyi, dunáninneri ker.
főkap. 20. 22. 23. 28. 30—32. 39.
Diósgyőr 7.
Divény vára 14. 15. 34. 38. 40—42. 44. 46—49.
51. 56. 57. 61. 77. 79. 81. 97. 102. 117.
129. 134. váralja 17. — i ráczok 48. jani-
csárok 48. török vajda Szeffer 57. lovaska-
pitány Szoliman aga 95. 107. magy. kap.
Bogdány Gáspár 129. Jelitsch Miklós 142.
Dobó István ruszkai Véghles zál. ura 18. 19.

IV.

- Barsm. főisp. 20. 23. 24. 26. 27. felesége
Dóczy Borbála 34. megh. Vág-Szereden 34.
— Ferencz dunáninneni ker. főkapitány 81.
82. 90. 99—104.
- Dobronya vára 10. 13. 14. 25. 38. 50. 52. 62.
144. 154. 164—166. közs. 64. —i templom-
erőd 64. 85. 87. 102. 126. 136. 163. kato-
nák 114. kap. Csery Ferencz 55.
- Dóczy-család nagylucsei 10. Gábor 23. 24.
Borbála Balassa Jánosné 34. Ferencz 128.
- Drégely vára 12. 13. 130. 131. —i t rökök
55. 56. Palánk 21. 40. 49. 130. 131. 132—i
kapit. Nagy Ferencz 131. 140. 144. Pog-
rányi György 148. Pogrányi Ferencz 148.
163.
- Dreiling Ulrik a beszterczeb. rézvállalat igazg.
31. 32.
- Drieno-hegy 24.
- Dubeczius Ferencz 162.
- Dubravicza kastély 100. 101.
- Dunáninneni ker. főkapitányság szervezése 20.
főkap. zerdahelyi Dersffy István 20. ghimesi
Forgách Simon 37. ruszkai Dobó Ferencz
81. erdődi Pálffy Miklós 106. Kollonich
Szigfrid 143. ghimesi Forgách Adám gróf
155. — helyettes Ispán István 41. Nagy
Ferencz Léván 83. nemeskürti Pográny Be-
nedek Érsekújvárott 140.

E.

- Ebersdorfi Reinprecht Véghles zál. ura 8.
Egeg 74.
Eger 92. 105. 135.
Erdődy Tamás horvát bán 122.
Ernö főhg. 52. 75. 86. 87. 99. 104. 112. 116.

V.

Érsekújvár 102. 115. 123. 126. 131. 132. 143.
162. 163.

Eszék 122.

Erzsébet királyné Véghles úrnője 8.

Esztergom 12. 106. 108. 165. —i bég 21. törökök 55. 83. 134.

Eszterházy-család Véghles ura 166. 169. István 168. József 169.

F.

Faragó Márton 72. 73.

Farkasfalva 96. 110. 137.

Fejérvár 127. —i törökök 105.

Felső-Esztergály 71. 73.

I. Ferdinánd király 7. 12.

Forgách Simon ghimesi, dunáninneri ker.
főkap. 37—39. 41. 43. 49. 52. 53. 61. 75.
76. 128. Ádám dunáninn. ker. főkap. 155.
Simon gróf 168.

Füleke vára 9. 12. 14. 17. 40. 47. 50. 86.
128—130. 133. 134. 144. 154. 165. városa
47. 98. 117. 142 —i bég Hamzsa 14.
15. — 34. 41. Mamhat 42. — 47. Hasszán
53. 57. 59. 78. 92. 97. Ali 111. 112. 115.
törökök 28. 56. 58. 83. főkapitány Serényi
Mihály 130.

Fürössy Miklós 109.

Füzes-Gyarmat 131.

G.

Gács 117. 135.

Galkó nagyszaltnai kalauz 68—70. 74.

Gallo 73.

Garamszeg 56. 115. 137. 154.

Garamvölgy 48. 145.

VI.

Garay Miklós nádor Véghlesen 6.
Ghéczy Bertalan kanizsai ker. főkap.
helyettes 112.
Ghimes vára 76. 162.
Gienger Miksa beszterczb. részvállalat igazg.
99. 123.
Giskra János 7. 8.
Glosius 110. 111. 114.
Gödi puszta 171.
Gömör vmegye 37. 166.
Gunda 45.
Gutt Erazmusz lipcsei várnagy 13. Lipcse
zálogos ura 47. 50.
Gyarmat 50. 55. 163.
Gyetva 7. 153. 161. 166. 169.

H.

Hajnácskő vára 129.
Hajnik 93. 95. 97. 102. 145.
Halászi 145.
Hamzsa füleki bég 14. 15. nógrádi b. 163.
Hardeck Bernát gróf 61. Ferdinand 104.
128. 134.
Hartleitner János zólyomi német kapitány 45.
Hasszán füleki bég 53. budai basa 122. 127.
Hatvan 164. —i bég 47.
Hazdecz Péter 65.
Heder török rab 73.
Henning a neczpáli Justhok öse, Véghles
zálogos ura 8.
Hluboka 72.
Hohenwarter Farkas 14.
Hollókő vára 12. 129.
Homonnay István 128.
Hont vm. 37. 40.

VII.

Horhát 14. 52. 61. 63. 66. 137. 169. —i
templom erőd 63. 101.
Hrussó vára 80.
Hunyadi János 8. Mátyás király 8.
Husziták 7. 8.

J.

Ibrahim nagyvezér 136.
Illésházy István 113. 118. 120. 130.
Ispán István dunánin. ker. főkap. helyettes 41.
Jánoky Zsigmond véghlesi kapitány 165.
Jánosmajor 137.
Jelitsch Miklós divényi kapitány 142.
Jodok, a neczpáli Justhok öse, Véghles zálogos ura 8. 9.
Josephit Ferencz zengi püspök 10.
Jörger Lénárd 44.
Juszuf odabasa 70.

K.

Kalauz 15. 46. — Pál 74.
Kapronczay György 154.
Karagina Tamás 74.
Károly főhg. 44. 49.
Károlyi Sándor báró 167. 168.
Karsay Miklós 122.
Kassa 52.
Kazul basa 70.
Kecskés 67. 70.
Kékkő vára 14. 19. 34. 40—42. 46. 49. 51.
55. 61. 63—65. 68. 71—74. 79. 81. 102—104.
129. 133. 135. 154. —i törökök 45.
Kém 46.
Kemény János 154.
Keviczky István 117.

VIII.

- Khonritz Kristóf 14.
Khuepacher Kristóf 23.
Kielmann András komáromi főkap. 41. 44.
fizezőmester 90.
Királyfalva 19. 137.
Kis-Szalatna 13. 45. 138.
Kis-Tapolcsány 104.
Kmethi János sebősi alkap. 117.
Kmety András 164.
Kobelovecz 28.
Koháry 168.
Kollonich Szigfrid dunáninneni ker. főkap. 143.
Komanovszky István 109.
Komáromi tábor 127.
Korpona 7. 12. 13. 15. 19. 20. 23. 25. 29. 44.
54. 56. 67. 93. 94. 102. 104. 106. 108. 123.
126. 136. 143. 161. 163. 164. 166. —i ka-
pitány Ujfalussy Ferencz 21. Pogrányi Be-
nedek 121. csapat 111.
Kornis Zsigmond 154.
Korvin János hg 9.
Kovácsfalva 96. 114.
Kovácsi 10.
Körmöczbánya 7. 18. 24. 26. 31. 32. 39. 43.
56. 145. —i mészáros czéh 68.
Krabach György spannendorfi 12.
Krisko 71.
Krivány 28.
Krusich János báró korponai főkap. 37. 49.
50. 61. 73.
Krvavnik 28.
Kucsuk Mehemed váradi basa 164.
Kulko 13.
Kürtössy Gergely kalauz 73.

IX.

L.

II. Lajos király 9. özvegye Mária királyné 9.

Lamy Bálint 115.

V. László király 8.

Lehota 7.

Lest 35.

Leüttich Ottó véghlesi német kap. 82.

Léva vára 12. 18. 86. 90. 104. 106. 108. 132.

162. 164. 166. ura Dobó István 18. 21 —i
vicegenerális Ispán István 41.

Libetbánya 24. 26. 37. 44. 52. 62. 64. 67. 77.

86. 95. 97. 118. 157. 159. 160 —i kapitány
milánói Anthouy Jakab 34. Böck Hannibál
86. Samersla hegy 24.

Lipcese 7. 10. 11. 13. 24. 42. —i várnagy Gutt

Erazmusz 13. 50. 56. 59. 64. 77. Tribel
Gáspár 139.

Lipcese-család 10.

Liptóiak 24. Liptómegye 67.

Losonez 117. 166.

Luczatő 24.

Luczenff Szigfrid véghlesi ném. kap. 37.

M.

Majthényi László kesellőkői, zólyomi főispán

és főkap. 91. 93. 97. 99. 100. 102. 103.

105—110. 112. 114. 115. 121. 123. 130.

Malakó 137. 141.

Mameluk 66. 68. Mamhat füleki bég 42.

Mansfeld 134.

Mária királyné II. Lajos özvegye 9. 11. 12.

Martalóczok 20. 25. 26. 107.

Maschko Menyhárt véghlesi kapit. 13.

I. Mátyás király 8. 9. főhg 112. 116. 122.

133. 135. 143.

X.

- Mátyásfalva 61. 70. 91. 94 — 97. 99.
Melencz 77.
Memhet azáb 71.
Mezőkeresztesi csata 135.
Micsinye 14. 63. 101.
Miksa főhg 19. király 23. 27.
Miktusch Mihály breznóbányai kapitány 86.
Miskolcz 7.
Mnich Gyetva melletti hegy 6. égése 36. —
38.
Mocsár 70. 74.
Mocsáry Máté kalauz 71. 107.
Mogyoród 45. 48. 54. 61. 72. 166.
Morgentaler Fülöp zólyomi ném. kap. 119.
120. 138. 139.
Murány vára 144. 166.
Murincsik András 164.
Muszka Adám 162.
Musztafa kis 71.

N.

- Nagy Fábián tarjáni, Korponai kapitány 55.
56. 62. Ferencz csábrági kap. 55. lévőai vi-
cegenerális 83. 86. 105. 106. 108. drégely-
palánki kap. 131.
Nándory György véghlesi adminisztrátor 145-
Nagy-Szalatna 5. 7. 13. 14. 18. 19. 25. 36.-
41. 42. 48. 51. 52. 54. 57. 59. 66. 70. 74.-
75. 78. 79. 82. 89. 95.—97. 126. 137. 155.
161. 169.
Nagyrét 70. 93. 96.
Nedeczky Sándor Végles haszonbérelője 168.
169.
Nemeskéri Kiss Miklós Végghles ura 169. — né
Le Charron Matild márkino 170.

XI.

Nemeskéri Kiss Pál Véghles ura 171. — né Szápáry Vera grófnő 171.

Névery Mátyás bányamunkáskapitány 23. 25.

Noffry János bajmóczi 7.

Nógrád vára 12. 40. 130. 132. 144. 163. —
bég 41. 59. Hamzsa 163. török lovasság
55. 56. vmegye 14. 21. főispánja Ráskay
Gáspár 9.

Nyeresznicze 70. 73.

Nyitra 22. 23. 30. 52. 82. 162. 164. vm. 40

Ochs Farkas sonnai 150. 152. 153.

Ocskay László 166. 167.

Ocsova 7. 12—14. 18. 26. 28. 46—48. 57.
58. 67. 74—79. 81. 82. 86. 95. 98, 109—
117. 118. 120—124. 126. 137. 156. 161. 169.
—i templomerőd 35. 38. 42. 44. 52. kapi.
tany Darvas János 83. helyőrség 110. 120
vajdák és zászlótartók 122.

Odabasa Juszuf 70. Perván 70.

Odaverdi 73.

Orlle Miklós 45. Oroszlánkő 6.

Osztroluka 45. 72. erőd 136. 168.

Osztroluczky Menyhárt 90.

Ozmán szolnoki bég 125.

P.

Pákozdi 105. 127.

Pál véghles-váraljai plébános 5.

Palásti csata 13.

Pálffy Miklós dunáninneni ker. főkap. 106.
108. 112 — 115. 118— 130. 133. 135. 136.
144.

Palota 123. 125. 136.

Párkány 165. — i törökök 83.

Pázmány Péter 151.

Paxy György 105.

XII.

Péchy Ferencz 162.

Pelsőcz 136.

Perván odabasa 70.

Pest 59. 108.

Pestis 60. 81.

Pethő János gersei báró, zólyomi főisp. és főkap. 37. 41.

Plachtinszky (Palojtai) Lőrincz kalauz 65. 66. 74.

Pogrányi Benedek korponai főkap. 121. 123.

125. 130. dunáninnen ker. főkap. helyettes

140. 141. 143. 144. 146. 147 György dré-

gely-palánki főkap 148. Istvánné 145. Já-

nosné özv. Bottka Katalin Véghles zál.

urnője 146. 149 — 153 Ferencz drégely-pa-

lánki főkap. 148. 155. Mária Anna 152.

Polányi Márton sibriki 122. sólyomi 122.

Pónik 63. 95. 98. 402. 118. 164.

Poppendorf 61.

Póráz 78. 118.

Prága 17. 88. 113.

Praunfelkher Ádám János 23.

Pribék 15.

Privigye 7.

Psztrusa puszta 28.

Pusztavár Zólyom mellett 24.

R.

Radoza Kalauz 72.

Radvány 19. 92. 137. 160.

Radvánszky 36.

Rakattya vára 76.

Rákóczy 105. 106. Zsigmond 128. Rákóczy

György felkelés 154. II. Ferencz felkelés

166.

XIII.

Rappach Kristóf prunni, Végles zál. ura 135.
136. 139—144.
Ráskay-család, Véghles zál. ura 9. Balás 9.
Gáspár Nógrádm. főisp. 9 István 9.
Redern János 52.
Resler Farkas 10
Reszy Gáspár zóly. kap. 80.
Rhédey Ferencz 142.
Ribár 93. 96.
Rimaszombat 64. 166
Rohács Pál 109.
Rohi hegy 28 58.
Rubigall Pál 23.
Rudolf kir. 61. 88. 134. 146.
Rueber János kassai főkap. 49. 52.
Ruland János 90.
Rupprecht György zólyomi hadnagy 17.

S.

Sálfalva 113,
Salm Miklós gróf 12. Gyula gróf 61.
Samarja Nándor érsekújvári kap. 102.
Samilovecz hegy 28. — i út 28. 33.
Sartorius Nikodém zólyomi ev. lelkész 94.
Saskő vára 107.
Sasvár (Sehszűvár) szécsényi bég 73.
Schlick Lipót 166.
Schok János 149.
Sebő 61. 74. 77. 78. 86. 102. 117. 156. 157.
— i alkapitány Kmethi János 117.
Selmeczbánya 13. 15. 21. 23. 25. 31. 38. 41.
118. — i hadigyűlés 23.
Serédy 154.
Serényi Mihály füleki főkapitány 130. 133.
Skamla Márton 164.

XIV.

Somoskő vára 41. 130. 131.
Sóky Mihály és Tamás 72.
Soós János polthári, zólyomi alispán 29. 49.
56. 80 115. István 154.
Souches 164.
Spahi 115.
Strasser Farkas körm. kamarai pénztáros 37
Sulyok István 154.
Surány — Nagy 52. 53. 162.
Szabad hajdúk 141. 142.
Szalatna folyó 28. — i templomerőd 35. 38.
44. 70.
Szanda 7.
Szászi 47. 50. 52. 56. 58. 63. 64. 67. 71. 75.
81. 82. 84. — 87. 93. 98. 115. 126. 139.
— i lovaskap. Dacsó Ferencz 35. gyal.
kap. 62. katonák 68. csapat 111. kap. Szily
György 121.
Szebedény 7.
Szécsény vára 12. 19. 35. 40. 49. 55. 71. 79.
86. 92. 98. 117. 118. 121. 129. 131. 133.
134. 140. 144. 163. 164. — i csata 19. bég
34. 41. 47. 59. 62. 70. Sasvár 73. 76. 78.
törökök 56. 58. 63. 83.
Szeffer divényi török vajda 57.
Szelényi János honti alispán 163.
Szélnye 114. 136. 145.
Szénavári templom 63. 72.
Szendrő vára 92.
Szentantal 52.
Szentbenedek 13. 18. 24. 25. — i apátság 10.
Szentkereszt 164. 165. völgy 24. — i régi vár 24.
Szentmihály 171.
Szikszo 103.

XV.

Szily György 85. szászi kapitány 121. 162.
Szinán budai basa 103. nagyvezér 122. 125. 128.
Szitnya vára 12. 24. 25. 27. 37. 144.
Szkleno 24.
Szlovák János 110.
Szobotka 40. 128.
Szolimán aga divényi lovaskapitány 95. 97.
Szolnok vára 13. 125.
Szögyényi Mihály és Pál 122.
Szöllőssy János véghlesi gyalog hadnagy 91.
Starsy véghlesi kalauz 93. 109. 119.
Sztracsin 71.

T.

Tamási 117.
Tapolcsányi János kistapolcsányi, véghlesi
főkapit. 75—80. 82—88.
Tarczai 128.
Tata 105. 136.
Teiniger Egyed véghlesi kapitány 13. 14.
Ternye 96.
Teuffel Erazmus 13.
Teuffenbach kassai ker. főkap. 128. 130.
Thanhausen Honór báró véghlesi főkap.
106—110. 119—121. 124. 126. 130. szécsé-
nyi 131.
Thököly-felkelés 165.
Thurn Kristóf báró zólyomi főisp. és főkap.
9. Véghles bitorlója 10. 11. János 11. An-
tal 11. Jobst József 75.
Thúry Márton 105
Thurzó Szaniszló 145.
Tolna 7.
Tótpelsöcz 62.
Trencsén 6. megye 19. várai 7.

XVI.

Tribel Gáspár lipcei várnagy 139. 142.

Trnka János 45.

Turopolya 71. 92.

U.

Ujbánya 24. 25.

Ujfalussy Ferencz korponai kapitány 21.

I. Ulászló kir. 8.

Ungnad 115.

Úrvölgy 43.

V.

Vác 98. —i török lovasság 55.

Vág-Szered 34.

Vallon katonák 141.

Véghles neve 3. 4. urai a keresztes lovagok

4. Zsigmond kir 6. Czilley Borbála királyné

7. Erzsébet királyné Albert király özvegye

8. zálogos urai Ebersdorfi Reinprecht 8.

Henning és Jodok a neczpáli Justhok öse

8. Ráskay család 9. úrnője Mária királyné

II. Lajos özvegye 10. I. Ferdinand 12. zál.

urai ruszkai Dobó István 18. gyármati Ba-

lassa Farkas 27. prunni Rappach Kristóf

135. nemeskürti Pogrányi János 153. özve-

gye Bottka Katalin 146. Csáky László

gróf 161. örökös urai Eszterházy-család 166.

Nemeskéri Kiss-család 169. haszonbérelője

Nedeczky Sándor 168. kapitányai Maschko

Menyhárt 13. Teiniger Egyed 13. Zeleméry

László 20. Anthony Jakab 34. Balassa

László magy. kap. 34. 40. csömöri Zay

László 40. német. kap. Luczenff Szigfrid

37. Vieröckl Pál 43. ulmi Braun Jakab 45.

Leüttich Otto 82. főkap. Tapolcsányi János

75. Thanhausen Honór báró 106. alka-

XVII.

pitány Darvas János 83. gyalog hadnagy
Szöllőssy János 91. Wenno Ferencz 116.
mohorai Vidffy Vid 117. adminisztrátor
Nandory György 145. kapit. ócsai Balogh
Dániel 156. Jánoky Zsigmond 165. vár-
nagy 17. drabantok 13. 14. helyőrség 19
36. 79. győzelem 21. 58. erdei út, torlaszok
26. 33. 36. 37. 39. 58. 100. erősítés 26.
torony 27. melletti őrtorony 28 — 33. 39.
fogoly kém 37. főhadi szállás 41. tábor 42.
kaputorony építése 43. német katonaság
45. hadi szerei 62. hajdúk 113. Kápolnahegy
58. váraljai plébános Pál 5. — i Anjoukori
emlékek 6.

Venger Mihály körmöczyi bíró 119. 120.

Verbőczy István 10. Imre tolnai főispán,
Dobronya urai 10.

Wertner Abrahám beszterczebányai bíró 154.

Wesselényi Ferencz füleki kapitány 153. 154.
nádor 163.

Veszprém 123. 136.

Y.

Ygl Vilmos a beszterczebányai rézvállalat
igazgatója 23. 32. 34.—36. 39. 40 44. 46.
48. 49. 59. 63. 64. 79.

Z.

Zápolyay János király 9.

Zalwein György beszterczebányai bíró 120.

Zay László csömöri véghlesi magy. kap. 40.
43. 47. 51. 54. 58.

Zeleméry László, véghlesi kapitány 20. 21.
23- 26—28.

Zolna 7. 13. 14. 63. 66. 71. 137.

Zolnay Ferencz 162.

XVIII.

Zólyom vára 7. 15. 18. 24. 36. 38. 44. 46.
48. 50 — 52. 55. 56. 58. 59. 64. 66. 73.
78. 81. 84. 87. 88. 94. 102. 114. 115. 117.
123. 126. 144. 160. 168. főkapitányai és
főispánjai Thurn Kristóf báró 9. gyarmati
Balassa János 15. gersei Pethő János báró
37. Barbarich (Horvát) György 46. kesellő-
kői Majthényi László 91. hadnagy Rup-
precht György 17. ném. kap. Hartleitner
János 45. Reszy Gáspár 90. Hartleutter
György 84. Morgentaler Fülöp 119. pro-
visor Dávid László 60. alkap. Bábay Ta-
más 114. —i tábor 43. lovasság 72. hely-
őrség 75. 114. Pusztavár 24. városa 15. 41.
42. 67. 89. 90. 111. 112. 118. 136. 139.
155. 156. 163—165. 167. 168.

Zólyom-Péteri 163.

Zsarnócza 23 — 25. 164.

Zsembery Fábián 122.

